

Ал-Ваъй

482

Қирқ биринчи йил чиқиши
Робиул аввал 1448ҳ-Август 2026м

КЕНГ ҚАМРОВЛИ ҒОЯВИЙ-МАЪРИФИЙ ЖУРНАЛ

АЛ-ВАЪЙ МИНБАРИ

**КИТОБГА ШАРҲ:
РОШИД ХАЛИФАЛИК ДАВЛАТИДА АХБОРОТ ВА
КОММУНИКАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ БЎЛИМИ**

СУНЪИЙ ИНТЕЛЛЕКТ ВА СУВЕРЕН КИБЕРХАВФСИЗЛИК

ТРАМП МАЪМУРИЯТИ АҚШНИ ҚАЕРГА ОЛИБ БОРМОҚДА? (3)

**ЕВРОПА ИҚТИСОДИЁТИ ИККИ ЎТ ОРАСИДА:
ҚАЙТА ҚУРОЛЛАНИШ ЁКИ САНОАТНИ ҚУТҚАРИШ?**

ГОМОСЕКСУАЛ АТАМАСИДА ТАРЖИМА МУАММОСИ

**АВРААМ КЕЛИШУВЛАРИНИ КЕНГАЙТИРИШ АВРААМ
ФЕДЕРАЦИЯСИ САРИ ТАШЛАНГАН ҚАДАМДИР**

**НАВИГАЦИЯ ЭРКИНЛИГИ — БУ ЎЗ ЕРИМИЗДА
БИЗГА ЮКЛАНГАН ЁЛҒОН**

ҲАР ҚАМАРИЙ ОЙДА ЧОП ЭТИЛАДИ

ЛИВАН АХБОРОТ ВАЗИРЛИГИ ТОМОНИДАН

15.11.1989й БЕРИЛГАН №166 ЛИЦЕНЗИЯСИ

АСОСИДА РЎЙХАТГА ОЛИНГАН

www.al-waie.org

subject@alwaie.org

УШБУ СОҶДА

КИТОБГА ШАРҲ: РОШИД ХАЛИФАЛИКДА АХБОРОТ ВА КОММУНИКАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ БЎЛИМИ	3
СУНЪИЙ ИНТЕЛЛЕКТ ВА СУВЕРЕН КИБЕРХАВФСИЗЛИК.....	17
ТРАМП МАЪМУРИЯТИ АҚШНИ ҚАЕРГА ОЛИБ БОРМОҚДА? (3) ..	28
ЕВРОПА ИҚТИСОДИЁТИ ИККИ ЎТ ОРАСИДА: ҚАЙТА ҚУРОЛЛАНИШ ЁКИ САНОАТНИ ҚУТҚАРИШ?	47
УТБА ИБН ҒАЗВОН.....	59
АЛЛОҲ ТАОЛО ХОҲЛАГАНИНИ ҚИЛАДИ	63
ДУНЁ МУСУЛМОНЛАРИ ЯНГИЛИКЛАРИ	71
ГОМОСЕКСУАЛ АТАМАСИДА ТАРЖИМА МУАММОСИ.....	79
АВРААМ КЕЛИШУВЛАРИНИ КЕНГАЙТИРИШ АВРААМ ФЕДЕРАЦИЯСИ САРИ ТАШЛАНГАН ҚАДАМДИР	85
НАВИГАЦИЯ ЭРКИНЛИГИ — БУ ЎЗ ЕРИМИЗДА БИЗГА ЮКЛАНГАН ЁЛҒОН	98
МАСЖИДУЛ АҚСОНИНГ 70 ФОИЗИНИ БОСИБ ОЛИШ РЕЖАСИ ҲАҚИДА КЕСКИН ОҒОҲЛАНТИРИШЛАР.....	101

КИТОБГА ШАРҲ: РОШИД ХАЛИФАЛИКДА АХБОРОТ ВА КОММУНИКАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ БЎЛИМИ

Китобга умумий кириш ва шарҳ:

Ҳизб ут-Таҳрир 2026 йил март ойида Исломий ҳаётни қайта бошлашни ўз мақсади қилиб қўйганидан бери қурган юксак иншоотига қўшимча пойдевор сифатида «Рошид Халифалик Давлатида Ахборот ва коммуникация технологиялари департаменти» китобини нашр этди. У Халифалик Давлатига оид бир қатор нашрларни, жумладан, «Исломда Бошқарув низоми», **«Конституциявий тузумнинг асослари»**, «Халифалик Давлатининг бошқарув ва маъмурият аппаратлари», «Халифалик Давлатида молия» ва бошқа нашрларни нашр этди. Бу нашрлар, албатта, Аллоҳнинг хоҳиши ила тикланажак Халифалик Давлати қандай бўлиши кераклиги ҳақида аниқ ва батафсил тасаввур ҳосил қилиш учундир. Зеро, Халифалик – бошқа давлатлардан тамоман алоҳида, дунёдаги мавжуд давлатлар шаклларида тубдан фарқ қиладиган давлатдир.

Бу китоб компьютер муҳандислиги ёки дастурлаш бўйича дарслик эмас, балки давлат ишларини бошқаришда ахборот технологияларининг роли ҳақидаги тасаввурни баён қилувчи интеллектуал ва сиёсий лойиҳадир. Бу сўнгги ўн йилликларда шахслар, жамиятлар ва давлатлар ҳаётидаги энг таъсирли технологиялар қаторига айланган ахборот-коммуникация технологияларининг чуқур таъсирига жавобан ёзилди. Ушбу технология замонавий дунёдаги кўпгина иқтисодий, маъмурий, хавфсизлик ва ҳарбий фаолият бошқариладиган инфратузилмага айланди. Технология энди фақат компьютерлар, телефонлар ва алоқа қурилмалари билан чекланиб қолмаяпти; у ахборот оқимини

бошқарадиган, муассасаларни боғлайдиган, қарорлар қабул қилишда роль ўйнайдиган ва рақамли даврда давлатлар учун энг муҳим куч ва таъсир элементларидан бирини ташкил этувчи яхлит тизимга айланди.

Ушбу чуқур ўзгаришларни эътироф этиш орқали, ахборот-коммуникация технологияларининг (АКТ) давлатдаги роли ҳақида кенг қамровли тасаввурни тақдим этиш зарур бўлиб қолди. Бу шунчаки техник қўлланилишдан ташқарига чиқиб, бошқарув, хавфсизлик ва ривожлантириш тизимининг ажралмас қисмига айланадиган стратегик сектор сифатида намоён бўла бошлади. Шунинг учун, ушбу тадқиқот технология ва унинг таркибий қисмларини аниқлаш билан чекланиб қолмай, балки уни ривожлантириш, бошқариш ва ҳимоя қилишни тартибга солиши керак бўлган давлат сиёсатини, шунингдек, давлат институтларини қўллаб-қувватлаш ва уларнинг турли функцияларини бажариш имкониятларини оширишдаги ролини ҳам кўриб чиқади.

Китобдаги асосий масала:

Китоб ахборот ва коммуникация технологиялари энди иккинчи даражали техник сектор эмас, замонавий давлатлар маъмурият, иқтисодиёт, хавфсизлик, мудофаа, оммавий ахборот воситалари ва ҳаётнинг қолган барча жабҳаларида таянадиган асосий устунга айланганлиги ҳақидаги фикр билан бошланади. Шунинг учун, энди ушбу технологияга эга бўлиш ва унинг инфратузилмасини бошқариш шунчаки техник ёки хизматга йўналтирилган масала эмас; бу – ҳокимият, назорат ва суверинетет билан бевосита боғлиқ масала.

Шу сабабли, ўз манфаатларини ҳимоя қилиш ва ишларини бошқариш қобилиятларини оширишга интилаётган мамлакатлар шунчаки бошқалар томонидан ишлаб чиқарилган технологиялардан фойдаланиш билан чекланмайдилар; улар технологияни ривожлантириш, уни бошқариш ва маълумотлар ва ахборот

соҳасини ҳимоя қилиш имконини берадиган ўз имкониятларини яратишлари керак. Китобнинг турли мавзу ва тамойиллари шу асосдан келиб чиқади ва ушбу мақсадга эришишнинг амалий ёндашувларини таклиф қилади.

Ахборот ва коммуникация технологиялари соҳасидаги ушбу суверен тасаввурнинг муваффақияти, биринчи навбатда, янги пайдо бўлган давлатнинг ўтиш даврини муваффақиятли ўтиш, чип таъминоти занжирлари ва бошқа технологиялар бўйича глобал монополияни бузиш, тажриба ва малакали мутахассисларни сақлаб қолиш ҳамда хавфсизлик талаблари ва фуқароларнинг қонуний ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ўртасида мувозанатга эришиш қобилиятига боғлиқ.

Уйғониш ва Технология:

Мусулмонларнинг уйғониши ва уларнинг тарихий куч-қудратининг сири илм-фан, саноат ёки бойлик билан эмас, балки рухий пойдеворга қурилган уйғониш ва фикрий юксалиш билан, яъни Давлат ва Умматнинг пайдо бўлишига асос бўлган мазкур фикрий тизим билан юзага келган эди, бугун ҳам шундай бўлажак. Ислом тарихининг илмий, маъмурий ва ҳарбий ютуқлари ушбу уйғонишнинг сабаби эмас, балки унинг самаралари эди. Мусулмон дунёсининг таназзулга учраши у ўз цивилизацияси қурилган пойдеворни йўқотганида бошланди ва у билан бирга илм-фан, саноат, бойлик, куч ва бирлик ҳам пасайиб кетди.

Ушбу тушунчага асосланиб, технология одамлар ишларини бошқариш ва давлатни идора қилиш учун восита сифатида ишлатилади; у унинг фикрий ёки сиёсий мавжудлигининг асосини ташкил этмайди. Шунинг учун, олдиндаги мақсад – ривожланаётган давлатда ахборот технологиялари секторини бошқариш, назорат қилиш ва таъсир ўтказишнинг муҳим воситаси сифатида қандай бошқариш кераклигини аниқлаштириш бўлиб қолди.

Шуни таъкидлаш керакки, назарий фанлар Умматга билим ва илмий қонунларни беради, амалий фанлар эса бу билимларни муҳандислик ечимлари ва дизайнларига айлантиради. Сўнгра технология бу дизайнларни давлат ва жамиятга хизмат қиладиган амалий қурилмалар, тизимлар ва маҳсулотларга айлантиради. Шунинг учун технологик кучни яратиш технологияни импорт қилиш орқали амалга оширилмайди, балки технологияни ишлаб чиқариш ва ривожлантиришга қодир илмий, муҳандислик ва саноат базасига эга бўлишни талаб қилади.

Технология соҳаси кофир Ғарб ва унинг дунёқараши томонидан ихтиро қилиниб, ривожлантирилганини ҳеч қачон унутмаслигимиз керак. Улар уни вайронкор, бузғунчи ғояларга хизмат қилувчи восита сифатида ишлатишга ўтишди – ресурсларни талон-тарож қилиш, ўз таъсирини кенгайтириш, онгни манипуляция қилиш, агентларни тайёрлаш ва Ғарб капиталистик турмуш тарзини мажбурлаб тикиштириш учун мустамлакачилик куралига айлантиришди. Бу эса, технологиянинг таъсирини ҳарбий қуруллардан кўра ҳалокатлироқ ҳолга олиб келди. Шунинг учун халифалик Ислом таълимотига асосланган кенг қамровли сиёсатни ўрнатиши ва бу соҳани пойдеворидан бошлаб қайта қуриши, унинг Ислом дунёқарашига асосланишини таъминлаши керак.

Ахборот-коммуникация технологияларининг (АКТ) асл қиймати уларнинг ўзидан келиб чиқмайди, чунки улар табиатига кўра нейтрал воситалардир. Аксинча, уларнинг қиймати улар хизмат кўрсатадиган цивилизация ва сиёсий лойиҳадан келиб чиқади. Бироқ, уларнинг аҳамиятини кам баҳоламаслик ёки шунчаки идорий восита, деб эмас, балки ҳокимият ва ваколатнинг муҳим таркибий қисми сифатида кўриб чиқиш керак. Ҳаётий муҳим технологияларни импорт қилишга таянадиган давлат ташқи таъсирга мойил қарам мамлакат бўлиб қолади ва бунинг акси ўлароқ, технологияга эга бўлиш унга ўз ресурслари ва қарорлари устидан кўпроқ мустақиллик ва назоратни беради, бу эса унинг ўз

манфаатларини ҳимоя қилиш ва мақсадларига эришиш қобилиятини оширади.

Рақамли инқилоб ва кибер уруш:

Сўнгги ўн йилликларда рақамли инқилоб туфайли дунё тубдан ўзгаришларга гувоҳ бўлди, маълумотлар ҳозирда жуда катта тезликда тарқалади ва компьютерлар, тармоқлар ва алоқа ҳаётнинг деярли барча жабҳаларига кириб бормоқда. Бунда буён у маълумотларни сақлаш ва олиш доирасигагина чекланиб қолмайди; рақамли технологиялар ва компьютер дастурлари энди кўплаб ишлаб чиқариш жараёнлари, машиналар, электр станциялари, атом электр станциялари, сувни тузсизлантириш заводлари ва бошқа кўп нарсаларни бошқаради.

Ахборот тизимлари, ҳисоблаш, алоқа ва тармоқлардаги бу улкан ривожланиш кўпгина муҳим фуқаролик ва ҳарбий объектларни ушбу рақамли технологияга боғлиқ қилиб қўйди. Технологиянинг таъсири иқтисодиёт, таълим, маъмурият, оммавий ахборот воситалари, хавфсизлик ва мудофаа соҳаларига ҳам тарқалди. Ушбу технологияларнинг тизимларга кириб бориши, объектларни масофадан, чегаралар орқали назорат ва бошқариш қобилияти билан мамлакатлар бу масала уларнинг суверенитети, хавфсизлиги ва муҳим объектларини назорат қилиш қобилиятига таҳдид солиши мумкинлигини англадилар. Бу эса уларни рақамли маконларини ҳимоя қилиш ва электрон босқинчилик уринишларига қарши туриш устида ишлашга ундади.

Ахборот технологияларининг таъсири табиий равишда анъанавий армиялар, энергия манбалари ва табиий ресурсларга асосланган, энди эса тобора технологик ва ахборот имкониятларига таянган ҳарбий куч тушунчасини ўзгартиришга ҳам таъсир кўрсатди. Йирик давлатлар энди электроника, дастурий таъминот, операцион тизимлар, алоқа тармоқлари, маълумотлар ва ахборот тизимлари ва

ҳарбий технологияларни назорат қилиш орқали бошқаларга таъсир ўтказиш имкониятига эга бўляпти.

Бу технология ҳарбий операцияларнинг хусусиятини ҳам ўзгартирди. Дронлар, бошқариладиган ракета­лар, қўмондонлик ва бошқарув тизимлари, кузатув ва разведка ускуна­лари энди компьютерлар, алоқа ва дастурий таъминотга таян­япти. Шундай қилиб улар, шунчаки ёрдамчи воситалар эмас, балки ҳарбий кучнинг ажралмас бир бўлагига айланди.

Ушбу омиллар ва технологияларнинг давлатлар ўртасидаги сиёсий, иқтисодий ва ҳарбий можаролар майдони­га интеграциялашуви натижасида йирик давлатлар электрон соҳада ўзларининг хавфсизлик ва ҳарбий стратегияларини ишлаб чиқдилар ва бу кибер уруш тушунчасини келтириб чиқарди. Бу – давлатлар ўртасидаги кибермаконда олиб борилаётган шовқинсиз стратегик можаро бўлиб, унда зарарли код, ўз-ўзини йўқ қилувчи вирус­лар, аниқланмаган хавфсизлик тирқишлари ва радио помехалари каби дастурий таъминот қуроллари анъанавий қуролларни алмаштиради. Ушбу рақамли жанглар душманнинг муҳим тизимларига кириш, уларнинг қўмондонлик ва бошқарув тармоқларини ишдан чиқариш ёки уларнинг ҳаво мудофааси тизимлари, энергетика ва сув иншоотлари ва аэропортларини ўчириб қўйишга қаратилган бўлиб, бу чегараларни кесиб ўтиш ёки битта ҳам ўқ узиш заруратисиз деярли тўлиқ маъмурий ва ҳарбий фалажга олиб келади.

Шунинг учун телекоммуникация ва ахборот технологиялари соҳаси давлатнинг фуқароларни ҳимоя қилиш ва уларнинг манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича умумий сиёсатига мувофиқ тартибга солиниши керак. Бунга иккита асосий ёндашув орқали эришиш мумкин: биринчидан, рақамли тизимларга асос бўлган аппарат ва ускуналарни, масалан, электрон чиплар ва интеграл микросхемаларни ишлаб чиқаришга қодир бўладиган саноат ва технологик базани яратиш; иккинчидан, алоқа тармоқларини

бошқариш, тизимларни ҳимоя қилиш, ташқи дунё билан алоқаларни тартибга солиш, операцион тизимлар ва қурилмалар ҳамда машиналарнинг алоқа механизмларини тушуниш орқали технологияларни бошқариш ва улардан фойдаланишни тартибга солиш бўйича аниқ сиёсатни белгилаш.

Кибер урушнинг давлатлар ўртасидаги янги кураш майдонларидан бири сифатида пайдо бўлиши мусулмонлардан душманга қарши кучли куч тайёрлашнинг бир қисми ўлароқ зарур техник ва рақамли имкониятларни тайёрлашни талаб қилади, шунда кибер уруш давлат ва унинг манфаатларини ҳимоя қилишга, Ислом даъватини ёйиш ва тарқатиш ҳаракатларини қўллаб-қувватлашга қаратилган жиҳод ҳаракатларининг бир қисмига айланади.

Марказий ахборот ва коммуникация технологиялари бўлимига эҳтиёж:

Ахборот-коммуникация технологиялари (АКТ) энди нафақат қўллаб-қувватлаш воситаси, балки турли давлат операциялари ва ҳаётий муҳим объектларнинг ажралмас қисмига айланди. Энди маъмурият, хавфсизлик, иқтисодиёт, мудофаа ва давлат хизматлари унга таянади. Шунингдек, у баёнотлар ва қайдномаларни сақлаш, давлат идоралари ўртасидаги алоқа, ҳарбий ва хавфсизлик тизимларининг ишлаши ҳамда муҳим инфратузилмани бошқаришда муҳим роль ўйнайди. Замонавий давлатнинг ҳаёт томирига айлангани ва давлат ҳаётининг барча жабҳалари билан чамбарчас боғлиқлиги сабабли, унга етказилган ҳар қандай шикаст давлат муассасалари фаолиятига ва уларнинг манфаатларига бевосита таъсир кўрсатади. Бу эса АКТ бўйича ихтисослашган марказий департаментни ташкил этиш ўта зарурлигини таъкидлайди.

Ушбу секторни тарқоқ – идоралараро яхлит бошқарув ва мукамал мувофиқлаштирувсиз қолдириш, рақиблар давлат объектларига таъсир ўтказиш ёки унинг муҳим тизимларига кириб

бориш учун фойдаланиши мумкин бўлган жиддий бўшлиқ ва заифликларни келтириб чиқаради, бу эса уларни заифлаштириши, баъзи функцияларини фалаж қилиши ёки фуқароларнинг манфаатларини бузиши мумкин. Шунинг учун, ушбу департамент давлатнинг технологик режалаштириш, телекоммуникация секторини тартибга солиш, рақамли инфратузилмани бошқариш, тизимлар ва тармоқларни ҳимоя қилиш, турли идоралар ўртасидаги техник ишларни мувофиқлаштириш ва давлатнинг стратегик имкониятларини ошириш учун масъулдир.

Ахборот ва коммуникация технологиялари департаменти бир қанча асосий давлат муассасалари ва биринчи ўринда Халифалик, вилоятлар, суд маҳкамалари, Ҳарбий идора, Саноат, Ички хавфсизлик ва давлатнинг маъмурий аппарати билан чамбарчас боғлиқ. У ушбу муассасалар ва идораларга ўз вазифаларини бажариш учун зарур бўлган технологик воситалар, тизимлар ва дастурий таъминотни тақдим этиб қулайлик яратувчи субъект сифатида қаралади. У тўғридан-тўғри Халифалик билан боғлиқ бўлиши керак, чунки унинг таъсири кўпгина суверен, маъмурий ва хавфсизлик функцияларига таъсир қилади ва у шунчаки хизмат кўрсатиш департаменти эмас, балки давлатнинг фаолияти, унинг ички хавфсизлиги, ташқи алоқалари, ҳарбий имкониятлари ва иқтисодий кучига бевосита таъсир кўрсатадиган субъектдир.

Ахборот ва коммуникация технологияларининг асосий таркибий қисмлари:

Ахборот-коммуникация технологиялари битта нарса эмас, балки бир нечта қатламлардан иборат ўзаро боғлиқ тизимдир. Ушбу тизимга асосланган энг муҳим асосий компонентларни ажратиб кўрсатиш керак, улар қуйидагилар:

Биринчиси: Барча технологиялар қурилган жисмоний пойдеворни ташкил этувчи электрон чиплар, қурилмалар ва ускуналар. Компьютерлар, телефонлар, алоқа қурилмалари,

серверлар ва замонавий ҳарбий техникалар ўз функциясини бажариши учун электрон схемалар ва микрочипларга таянади.

Иккинчидан: Ушбу қурилмаларнинг ишлашини таъминлайдиган операцион тизимлар, дастурий таъминот ва иловалар. Электрон аппарат воситаларининг ўзи ҳеч қандай функцияни бажара олмайди, агар унинг турли функцияларини бошқарадиган дастурлар ва операцион тизимлар бўлмаса. Дастурий таъминот технологиянинг мантиқий ёки операцион жиҳатини ифодалайди.

Учинчидан: Алоқа технологияси, бу қурилмаларнинг бир-бири билан маълумот алмашиш имконини берувчи алоқа воситаларини англатади. Компьютерлар ва дастурий таъминотнинг мавжудлиги етарли эмас; одамлар ва турли қурилмалар ўртасида маълумотларни узатиш усуллари ҳам муҳимдир.

Тўртинчидан: Тармоқлар ва интернет, бу – қурилмаларни битта муассаса ичида ёки глобал миқёсда бир-бирига боғлайдиган инфратузилма. Интернет – миллионлаб қурилмалар ва тизимларни бир-бирига боғлайдиган ва деярли бир зумда маълумот ва хизматлар алмашинувини таъминлайдиган энг катта глобал тармоқдир. Тармоқларга эгалик қилиш ва уларни бошқариш Давлатнинг технологик суверенитетининг муҳим жиҳатидир.

Бешинчиси: Кибер уруш. Бу – замонавий низоларнинг энг муҳим жиҳатларидан биридир. Давлатлар ўртасидаги низо энди анъанавий қуроллар билан чекланиб қолмай, балки хакерлик тизимлари, маълумот тўплаш, кибер жосуслик, тўсқинлик қилиш, бузиш ва рақамли инфратузилмани ҳимоя қилишни ўз ичига олади. Шунинг учун кибермаконни назорат қилиш замонавий ҳарбий ва хавфсизлик кучларининг ажралмас қисмига айланди.

Шунинг учун замонавий технологиялар, шунчаки компьютер ёки телефон эмас, балки микрочиплардан бошланиб, глобал тармоқлар ва кибер урушгача чўзилган, ўзаро интеграциялашган тизим бўлиб,

хар бир компонент бошқаларига таянади ва уларни тўлдиради. Ахборот ва коммуникация технологиялари департаментининг вазифаси Давлатнинг ўзини ўзи таъминлаши ва тўлиқ рақамли суверенитетга эга бўлиши учун аппарат ва дастурий таъминот ишлаб чиқариш борасида етарли иқтидорни падо қилишдир.

Ахборот ва коммуникация технологияларини бошқариш сиёсати:

Ахборот ва коммуникация технологиялари (АКТ) соҳаси кенг камровли сиёсатга бўйсунити керак. Ихтисослашган департамент ушбу соҳа учун давлатнинг умумий сиёсатини шакллантириш, стратегик режаларни ишлаб чиқиш ва уларнинг амалга оширилишини мониторинг қилиш учун жавобгар бўлиши керак. Ушбу департамент электроника саноатини барпо қилиш ва такомиллаштириш, дастурий таъминот секторини ривожлантириш ҳамда тез, осон ва самарали хизматлар, юқори сифатли алоқа хизматларини тақдим этиш ҳамда турли соҳаларга зарур технологияларни етказиб бериш учун Давлат фаолиятини рақамлаштиришга жавобгар бўлади.

Ахборот ва коммуникация технологиялари учун сиёсий асослар:

Халифаликда ахборот-коммуникация технологиялари (АКТ) сиёсатини бошқариш тизими жуда муҳимдир. Бунинг илк пойдевори сифатида, ҳозирча, АКТ сиёсати тамойиллари тўплами шакллантирилди. Китобда ушбу сиёсатнинг ўн тўққизта тамойили ва уларнинг шаръий(ҳуқуқий) асослари келтирилди. Ушбу тамойиллар ва уларнинг ҳуқуқий асосларини батафсил тақдим этиш ҳозирги муҳокама доирасидан ташқарида бўлсада, биз умумий шарҳни тақдим этамиз. Зеро, ушбу тамойилларни учта асосий фикрий-интеллектуал асос орқали кўриб чиқиш мумкин: технологик суверенитет, ахборот суверенитети ва стратегик маъмурий суверенитет.

Бошқа томондан, технологик суверенитет давлатнинг ўзи таянадиган асосий технологияни бошқариш қобилиятини англатади, бу унинг нафақат бошқалар томонидан ишлаб чиқарилган технологияларнинг истеъмолчиси эканлигини, балки унга зарур бўлган тизимлар, қурилмалар ва рақамли инфратузилмани ривожлантириш учун саноат ва илмий имкониятларга эга эканлигини таъминлайди. Бу ўқ ахборот ва коммуникация технологиялари саноати, ихтиролар ва технологик қурилмаларни ишлаб чиқиш, оммавий маълумотлар марказларини яратиш, рақамли инфратузилмани бошқариш, радио тўлқинлари ва частоталарини тартибга солиш ва давлатнинг рақамли маконини ҳимоя қилиш билан боғлиқ қоидаларни қамраб олади.

Бошқа томондан, ахборот суверенитети ахборот ва маълумотларни назорат қилиш билан боғлиқ бўлиб, улар ҳокимият ва таъсирнинг энг муҳим манбаларидан бирига айланди. Маълумотлар энди шунчаки давлат идораларида сақланадиган қайдномалар эмас; у жамиятлар, иқтисодиётлар, ҳарбийлар ва турли давлат муассасаларини бошқариш имконини берувчи стратегик ресурсга айланди. Бу ўқ киберхавфсизлик, ташқи таҳдидларни кузатиш, тармоқлар ва тизимларни ҳимоя қилиш, шахсий дахлсизликни ҳимоя қилиш, давлат сирига доир маълумотлари сақлаш, шунингдек интернет ва ташқи дунё билан алоқани тартибга солиш билан боғлиқ қоидаларни ўз ичига олади.

Маъмурий ва стратегик суверенитетга келсак, бу — технологиянинг давлатга хизмат қилиш ва унинг давлат мақсадларига эришиш учун қандай қўлланилишига тегишли. Мақсад шунчаки технологик ютуқлар билан мақтаниш эмас, балки давлат муассасаларини бошқаришни такомиллаштириш, давлат хизматларини ривожлантириш, самарадорликни ошириш ва режалаштириш ва қарор қабул қилиш имкониятларини кучайтириш учун ушбу имкониятлардан фойдаланишдир. Ушбу йўналиш

Ахборот технологиялари департаменти ва бошқа давлат идоралари ўртасидаги муносабатларни тартибга солишдан ташқари, электрон ҳужжатлар, рақамли имзолар, электрон тўловлар, рақамли тизимлар, масофавий суд жараёнлари ва маъмурий ишларда сунъий интеллектдан фойдаланиш билан боғлиқ қоидаларни қамраб олади.

Китобнинг 19-қоидасида Халифалик департаментлари ва агентликлари билан алоқа ва ахборот технологиялари сиёсатида оид махсус тафсилот мавжуд бўлиб, уни эслатиб ўтиш лозим, яъни ушбу департаментнинг Халифалик агентликлари департаментлари билан умумий сиёсати маҳаллий маълумотлар марказларини яратиш ва бошқариш, тизимлар ва тармоқларни ҳимоя қилиш, дастурий таъминот ва хавфсизлик ускуналарини ишлаб чиқариш ва ривожлантириш, давлатнинг сирини ва махфий маълумотларини ҳимоя қилиш, барча давлат идоралари учун расмий рақамли алоқа каналлари ва тизимларини тақдим этиш ва сунъий интеллект ва замонавий технологияларни ҳамда улардан фойдаланишни ривожлантириш учун турли давлат идоралари билан мувофиқлаштиришга асосланган.

Иккинчидан, ушбу департамент давлат идоралари ва агентликларига тақдим этадиган хизматлар ва тизимлар унинг янги сиёсатларни ишлаб чиқишга диққат қилишидан кўра муҳимроқдир. Бу – департаментнинг Халифалик қароргоҳи, Ҳарбий ишлар департаменти, Ички хавфсизлик идораси, Ташқи ишлар департаменти, Саноат ва давлат маъмурий аппаратининг турли таркибий қисмлари, жумладан, Соғлиқни сақлаш департаменти, Таълим ва ўқув дастурлари департаменти, Масжидлар департаменти, Ижтимоий ишлар департаменти, Ҳаж ва Умра департаменти, шунингдек, бошқа давлат идораларини қўллаб-қувватлашдаги устувор ролини намойиш этади. Ушбу қўллаб-қувватлаш уларга ўз функцияларини бажариш учун зарур бўлган тизимлар, дастурий таъминот, алоқа тармоқлари, маълумотлар базаси ва рақамли инфратузилмани тақдим этиш орқали

таъминланади. Департамент шунингдек, ушбу тизимлар ўртасида интеграциялашган хавфсиз ва уюшган ахборот алмашинувини модернизация қилиш, сақлаш, ҳимоя қилиш ва таъминлаш учун масъул бўлиб, шу билан самарадорликни оширишга, давлат ишларини бошқаришни яхшилашга ва режалаштириш, қарор қабул қилиш ва давлатнинг энг юқори манфаатларига эришиш учун имкониятларни оширишга ҳисса қўшади.

Хулоса:

Китобда ахборот ва коммуникация технологиялари замонавий даврда куч-қудрат ва суверенитетнинг энг муҳим элементларидан бирига айлангани, энди у шунчаки техник сектор ёки қўллаб-қувватловчи хизмат кўрсатиш воситалари тўплами эмаслиги ҳақида хулоса қилинади. Шунинг учун, ушбу технологияга эга бўлиш ва инфратузилмасини назорат қилиш давлатнинг мустамлакачилик таъсиридан озод бўлишини таъминлаш ва ўз манфаатларини ҳимоя қилиш учун стратегик заруратдир.

Китобда технологик суверенитетни қуриш самарали ахборот бошқаруви билан бир қаторда электроника, дастурий таъминот, алоқа, маълумотлар марказлари ва киберхавфсизлик соҳаларида маҳаллий имкониятларни ривожлантиришни тақозо қилиши таъкидланган. Шунингдек, у турли давлат муассасаларига хизмат қилиш, маъмурий самарадорликни ошириш, хизматларни яхшилаш, қарорлар қабул қилишни қўллаб-қувватлаш ва замонавий технологиялардан, хусусан, сунъий интеллектдан фойдаланиш учун технологиялардан унумли фойдаланишнинг муҳимлигини таъкидлайди, шу билан бирга суверен аҳамиятга эга ҳаракатлар ва қарорларда инсон масъулиятини сақлаб қолади.

Шунинг учун китобнинг асосий ғояси шундаки, давлат ўзининг технологик имкониятларини яратиш, маълумотлар соҳасини ҳимоя қилиш ҳамда бошқарув, хавфсизлик ва ривожланишга хизмат

қилиши учун технологиялардан фойдаланишни ўзида мужассам этган яхлит тизимга муҳтож. Шу тарзда, ахборот ва коммуникация технологиялари давлатнинг кучини, суверенитетини ва мақсадларига эришиш учун рақамли технологиялардан фойдаланиш қобилиятини мустаҳкамлашнинг стратегик устунига айланади.

Ниҳоят, ушбу китоб, ундан олдинги китоблар билан бир қаторда, Халифаликни барпо этишга ҳаракат қилаётганларнинг нақадар жиддий ва фидойи эканлигини, уларнинг сиёсий ва фикрий қарашларининг равшанлигини ва давлатнинг турли ишларини бошқариш учун лозим бўлган амалий тасаввурларни ишлаб чиқишга нақадар чанқоқлигини таъкидлайди. Шунингдек, китоб бу йигитларнинг замонавий масалаларнинг батафсил муолажаларини тақдим қилиш, Исломнинг ҳаёт ва давлат ишларини тартибга солишга қодирлигини намойиш этиш орқали Уммат орасида ушбу лойиҳага нисбатан жамоатчилик фикрини пайдо қилишга қаратилган саъй-ҳаракатлари қатъий эканини урғулайди. Бундан ташқари, ушбу саъй-ҳаракатлар айни исломий лойиҳа ўзида мужассам этган онг ва ихлосни ҳамда унинг қувватловчилари чинакам суверен давлат қуришга тортадиган фикрий-сиёсий қарашга эга эканликларини очиқ беради. Бу Давлат эса Исломий рисолатни инсоният, жамият ва давлат муаммоларини ҳал қилувчи цивилизацион лойиҳа сифатида кўтаради ва таркатади. Тавфиқ Аллоҳдандир ва биз Унгагина суянамиз.

СУНЪИЙ ИНТЕЛЛЕКТ ВА СУВЕРЕН КИБЕРХАВФСИЗЛИК

Абдул Ҳалим Ал-Хурони

Мен бу сатрларни ёзгипман-у, лекин биламан, уларнинг аксарияти қисқа вақт ичида олдиндан маълумдек туюла бошлайди; бу соҳадаги ўзгариш суръати бизнинг ҳамқадам бўлиш имкониятимиздан ўзиб кетди. Бу энди шунчаки тадқиқот мавзуси эмас; сунъий интеллект аллақачон кибер уруш соҳасига кириб келди ва кундалик ҳаётимиз тафсилотларига сингиб кетди. Бугунги кунда ўз муҳофаасини қуришда орқада қолган давлат нафақат битта ёки иккита тизимни, балки айни суверен қарорлар қабул қилишга муҳтож бўлган пайтда бутун маневр чегарасини йўқотади. Тайёргарлик анча қимматга тушсада, тайёр бўлмасликдан афсусланиш кейинчалик яна-да қимматга тушади.

Сунъий интеллект ўйин қоидаларини қандай ўзгартирди?

Сунъий интеллектнинг турлари ҳақида таҳдидларни тушунишимизга таъсир қилувчи кенг тарқалган нотўғри тушунча мавжуд. Жамоатчиликка масалани соддалаштириш учун уларни қуйидагича ажратишимиз мумкин:

- **Дискриминацион сунъий интеллект:** Бу – СИнинг энг эски ва энг кўп тарқалган тури бўлиб, унинг вазифаси нарсаларни саралаш ва таснифлашдир; у спам хабарларни танийдиган ва автоматик равишда таснифлайдиган кирувчи хабарлар қутиси филтрларига ўхшайди.

- **Генератив сунъий интеллект:** Бу биз ЧатЖПТ каби замонавий моделларда кўрган нарсадир ва у ўқитилган маълумотлардан бутунлай янги контент яратишга қодир.

Генератив моделлардан олдин, киберхужумлар уюшган гуруҳлар ва разведка учун катта бюджетларни талаб қилар эди, бу эса хужумкор имкониятларни йирик давлатлар ва бир нечта танланган гуруҳлар қўлида ушлаб турарди. Бугунги кунда сунъий интеллект хужумкор операциялар нархини анча арзонлаштирди ва бу кичик гуруҳлар ёки ўртача кўникмаларга эга шахсларга жуда арзон нархда жиддий зарар етказиш имконини берди.

Асосий хужум ўзгаришлари:

- **Ақлли разведка:** Илгари маълумот тўплаш ва нишонни харитага тушириш учун ҳафталарча инсон меҳнати талаб қилинган иш, энди рақамли агентлар томонидан бир неча соат ичида бажарилади, бу эса ҳозирги муҳофаа имкониятларидан ошиб кетади.

- **Заифликларни автоматик равишда яратиш:** Сунъий интеллект воситалари дастурий таъминотдаги заифликларни қидиради ва мақсадли объект ўз тизимларини тузатишидан олдин уларни рекорд вақт ичида ҳақиқий хакерлик кодига айлантиради.

- **Ақлли мақсадли фирибгарлик:** Эски фирибгарлик хабарлари даври тугади; сунъий интеллект жабрланувчининг рақамли бармоқ изи ва мулоқот услубини ўрганади ва ҳатто тажрибали фойдаланувчилар учун ҳам аниқлаш қийин бўлган мослаштирилган хабарни яратади.

- **Дезпфакес:** Демо босқичидан ташқарига чиқиш; овозни юқори сифатли тақлид қилиш учун қисқа аудио намунани олиш ва жабрланувчиларни алдаш ва уларни катта миқдордаги молиявий ўтказмаларни амалга оширишга ишонтириш учун сохта аудио ёки видео суҳбатлар ўтказиш кифоя.

- **Хроматик зарарли дастур:** Ҳар бир узатишда ташқи кўриниши ва кодини ўзгартирадиган, классик аниқлаш

тизимларини чалкаштириб юборадиган ва вируснинг тизим ичида аниқланмасдан яшашига имкон берадиган зарарли дастур.

Сунъий интеллект «миясига» қилинган ҳужумлар:

Асосий ўзгариш юз берди; нишон энди тармоқ тизимлари эмас, балки сунъий интеллектнинг ўзи бўлмоқда ва ҳужумлар учта асосий шаклда юз беради:

1. Сунъий интеллектни атайлаб ёлғон маълумотлар билан тўлдириш (маълумот билан заҳарлаш): Ҳужумчи машғулот босқичида чалғитувчи маълумотларни киритади, шунинг учун тизим ҳеч ким сезмасдан бузук мантиққа эга бўлади; масалан: қурилиш шартномаларини аудит қилиш тизими маълум шартномаларда кечиктирилган жарималарни эътиборсиз қолдириш учун яширинча ўргатилган.

2. Тизимни ақл билан яратилган киришлар билан чалғитиш (алдамчи ҳужумлар): Тренинг тугагандан сўнг, тажовузкор моделни алдайдиган нозик ўзгартирилган киришларни яратади; масалан, ҳимоя тизими уни оддий матн файли сифатида ўқиши учун вирус файлига оддий ўзгартириш ёки юзни аниқлаш тизимини чалкаштириб юборадиган тасвирга сезилмайдиган ўзгартириш киритиш.

3. Тизим сирлари ва ички маълумотларни ўғирлаш (моделни ажратиб олиш): Махфий маълумотларни тиклаш ёки алгоритмнинг ўзини ўғирлаш. Агар тизим компаниянинг тижорат сирлари бўйича ўқитилган бўлса, киберҳужумчи ақлли сўровлар ёрдамида уни ушбу сирларни ошкор қилишга ундаши мумкин.

Бўронли муҳим соҳалар: офат қандай кўринишга эга?

Барча тизимлар бир хил яратилмаган ва муҳим миллий инфратузилма ҳимоя учун устувор вазифа ҳисобланади. Сунъий интеллект хавф манзарасини қандай ўзгартириши мумкинлигини кўрсатадиган тўртта реалистик сценарий:

Биринчи сценарий: Электр тармоғи ва электр таъминотининг қулаши

Бир вақтнинг ўзида бир нечта электр станцияларига мувофиқлаштирилган сунъий интеллект ҳужуми саноат бошқарув тизимларидаги заифликлардан фойдаланади. Бир неча дақиқа ичида электр узилишлари каскади бошланади ва бир неча соат ичида мамлакат зулматга чўкади, шифохоналар ва маълумотлар марказларида захира батареялар тугайди. Фалокат зулматнинг ўзи эмас, балки ундан кейин юзага келадиган дарҳол ва тўлиқ фалаж бўлиб, алоқа, банклар ва электрон тўлов тизимларининг ишдан чиқишидир. Ушбу сунъий интеллект билан такомиллаштирилган версияда ўйин 2015 йилда Украинада бўлгани каби «нуқтага қарши нуқта» эмас, балки «алгоритмга қарши алгоритм» бўлиб, бир нечта ҳужумларни мувофиқлаштиради ва реал вақт режимида ҳимояга мослашади.

Иккинчи сценарий: Банк ва молия тизимининг фалажланиши

Кўп қатламли ҳужум юқори лавозимли молия амалдорининг чуқур сохта қўнғироғи билан бошланади, бу банк тизимида **Рансомваре (Ransomware)**¹ ҳужумлари билан бир вақтга тўғри келади. Бир неча соат ичида тезкор тўловлар тўхтатилади ва бир кун ичида одамлар банкоматларда нақд пулни оммавий равишда олиш учун навбатда туришади, автоматлаштирилган ҳисоблар эса миллий валютага бўлган ишончни пасайтирадиган миш-мишларни тарқатади. Бу 2022 йилда Коста-Рикада содир бўлган воқеани эслатади, ўшанда рансомваре ҳужуми давлат муассасаларини фалаж

¹ **Рансомваре (Ransomware)** — бу фойдаланувчи ёки ташкилотнинг компьютер тизимида яширинча кириб, ундаги барча муҳим файлларни шифрлаб (қулфлаб) қўядиган зарарли дастур (вирус).

қилиб, фавқулудда ҳолат эълон қилишга мажбур қилди. Бироқ, сунъий интеллектнинг пайдо бўлиши билан бу операцион фалаждан пул суверенитетининг тўлиқ инқирозига айланади.

Учинчи сценарий: Ижтимоий ишончнинг емирилиши ва ахборот маконининг инқирози

Бу энг хавфли сценарий бўлиб, у бирор бир техник инқилобни талаб қилмайди, балки интернетнинг очик ва эркин табиатидан усталик билан фойдаланади. Сунъий интеллект тизим томонидан бошқариладиган минглаб автоматлаштирилган сохта (бот) аккаунтларни яратади. Ушбу аккаунтлар орқали расмий шахсларнинг юқори сифатли сохта видеолари (дипфэйклар) ҳамда таниқли оммавий ахборот воситалари услубига тақлид қилувчи уйдирма мақолалар тарқатилади.

Бундан кўзланган асосий мақсад — ҳаммани бирдек ёлғонга ишонтириш эмас, балки жамиятда умумий шубҳа ва ишончсизлик муҳитини юзага келтиришдир. Натижада фуқаролар ҳақиқатни сохтадан ажратиш имкониятини йўқотади, бу эса давлатнинг инқирозли вазиятларни бошқариш тизимини фалаж қилади. Бундай шароитда ҳар қандай расмий баёнот тизимли шубҳа остига олинади. Тадқиқотчилар бу феноменни «ёлғончининг ютуғи» (*liar's dividend*) деб аташади ва ушбу сценарийнинг амалга ошиш эҳтимоли жуда юқори баҳоланмоқда.

Тўртинчи сценарий: Қурол-яроғ ва мудофаа тизимлари устидан назоратнинг қўлдан бой берилиши

Дронлар ва автоном тизимлар оммалашиши билан, дронлар паркини масофадан ўчириб қўйиш ёки уларни бошқарув тизимини бузиб кириш орқали ўз эгасига қарши йўналтириш хавфи юзага келмоқда. Бу дастурий таъминот занжирига сизиб киришни ёки нишонни аниқлаш (идентификация) маълумотларини захарлашни талаб қилади. Жанг майдонларида навигация тизимларига

тўсқинлик қилиниши (глушение) натижасида дронларнинг ўз кучларига қарши йўналиши кузатилган. Сунъий интеллект воситасидаги ҳужумлар ривожланиши билан, «ўзиникилар» радарлари ўз қўшинларини душман сифатида таснифлаши ёки билъақс ҳақиқий душманни ўзиники деб қабул қилиши хавфи пайдо бўлди.

Давлат ҳақиқатан ҳам қулаши мумкинми?

Бу саволнинг жавоби инқирознинг хусусияти ва турига қараб фарқ қилади:

- **Тўлиқ ва тўсатдан қулаш (Эҳтимоли паст):** Ҳозирги пайтда давлатлар тизимларнинг бирданига ва бутунлай фалаж бўлишига йўл қўймайдиган бир нечта мудофаа линияларига эга. Қуролли кучлар ташқи дунёдан изоляция қилинган тармоқларда ишлайди, муҳим инфратузилма объектлари эса қўлда бошқариладиган муқобил операцион тизимлар билан таъминланган.
- **Аста-секин, кўп босқичли фалажлик (Эҳтимоли юқори):** Бир неча кун давомида кетма-кет уч ёки тўртта ҳаётий муҳим секторга уюштириладиган мувофиқлаштирилган ҳужумлар ҳамда кенг кўламли дезинформация кампанияси давлатни ҳақиқий назоратни йўқотиш даражасига олиб келиши мумкин.

Бу икки жараён ўртасидаги фарқ тўсатдан юз берадиган портлаш ва секин алангаланувчи коррозив ёнғин ўртасидаги фарққа ўхшайди. Давлат жисмоний зилзила оқибатларидан бир неча ой ичида тикланиши мумкин, бироқ ижтимоий ишончга зарба берувчи кибер-зилзила оқибатларини бартараф этиш йиллаб вақтни талаб этади.

Уч босқичли хавфсизлик девори: Давлат ўз суверенитети ва қарор қабул қилиш тизимини қандай ҳимоя қилади?

Самарали мудофаа тарқоқ ва алоҳида тартиб-таомилларга эмас, балки учта асосий устунни бирлаштирган яхлит тизимга асосланади:

1. Бошқарув ва қонунчилик (Тартибга солиш) Мамлакатнинг олий раҳбариятига бевосита бўйсунувчи ва ҳисобот берувчи, кибер-рахбарлик ваколатига эга мустақил Киберхавфсизлик ва сунъий интеллект органини ташкил этиш. Унинг асосий вазифаси стратегик ва ҳаётий муҳим секторлар учун минимал стандартларни белгилаш ҳамда улар бажариши мажбурий бўлган регламент ва кўрсатмаларни ишлаб чиқишдан иборат бўлади.

2. Суверен техник имкониятлар (Машина) Рақамли суверенитет — ҳукуматнинг махфий маълумотларини сақлаш ва қайта ишлаш учун мустақил булутли инфратузилмани барпо этиш, шунингдек, маҳаллий (миллий) маълумотлар асосида ўқитилган ихтисослашган ҳисоблаш марказлари ва суверен сунъий интеллект моделларини яратиш орқали муҳим тизимлар устидан тўлиқ назорат ўрнатишни англатади.

3. Инсон капитали (Одамлар) Мутахассис кадрлар салоҳиятисиз ҳар қандай технология шунчаки бўш қутидир. Муваффақиятли мудофаа стратегияси инсон омилини биринчи ўринга қўяди. Бунинг учун юқори малакали ихтисослашган жамоалар ва тадқиқот марказлари ташкил этилади, интеграциялашган мудофаа ва ҳужум тизимларини бошқара оладиган, турли соҳаларни (разведка, муҳандислик, психология, иқтисодиёт ва сиёсатшунослик) мужассам этган мутахассислар «армияси» тайёрланади.

Мудофаа тизимлари армияси ва давлат протоколи

«Мудофаа сунъий интеллект армияси» тушунчаси тезкор машинага фақат секин инсон ақли билан қаршилик кўрсатиб бўлмаслигидан келиб чиқади. Бугунги кунда ҳужумлар чакмоқ тезлигида содир бўлади ва экранлар ортидаги ходимлар уларни қўлда қайтаришга улгурмайди. Шу сабабли давлатга сониянинг улушларида жавоб қайтара оладиган мудофаа «автоматизацияси» зарур. Ушбу тизим учта асосий йўналишга бўлинади:

Биринчи: Ақлли рақамли тизимлар

- **Ақлли операциялар маркази:** Минглаб аҳамиятсиз техник огоҳлантиришларни филтрлайдиган, майда муаммоларни автоматик равишда ҳал қиладиган ва фақатгина энг муҳим ва нозик қарорларни инсон-менежерга йўналтирадиган мониторинг маркази.
- **Проактив овчи:** Хужумлар бошланишидан аввал, тажовузорларнинг яширин изларини аниқлаш учун рақамли агентларни (ботларни) тизимнинг барча нуқталарига юбориш тизими. Олдини олиш зарарни бартараф этишдан кўра доимо арзонроқдир.
- **Ахлоқий тажовузорлар (Пентестерлар) гуруҳи:** Душмандан олдин мавжуд заифликларни аниқлаш ва тузатиш мақсадида давлат тизимларига доимий равишдаги назорат остида хужум уюштириш вазифаси юклатилган дастурчилар ва оқ хакерлар жамоаси.

Иккинчи: Рақамли суверенитет ва контентни ҳимоя қилиш

- **Рақамли муҳр:** Жамиятни миш-мишлар ва ахборот туманидан (манипуляциялардан) ҳимоя қилиш учун расмий маълумотларга кўринмас рақамли аутентификация (ҳақиқийлик белгиси) ўрнатиш. Бундай муҳр солинмаган ҳар қандай баёнот сохта (ёлғон) деб ҳисобланади.
- **Технологик мустақиллик:** Маълумотларни сиздириб қўйиши мумкин бўлган хорижий компанияларга қарам бўлиш ўрнига, қадрият ва маданиятни тушунадиган ҳамда давлат сирларининг махфийлигини тўлиқ таъминлайдиган маҳаллий сунъий интеллект экотизимини яратиш.

Учинчи: Давлат ва индивидуал стратегия

- **Кенг қамровли кибермашқлар:** Рақамли фавқулодда вазиятларни бошқаришдаги камчиликларни аниқлаш ва раҳбар

таркибни чиниқтириш мақсадида нафақат техник гуруҳларнинг, балки бутун ҳукумат тизимининг тайёргарлигини синовдан ўтказиш.

- **Фаолият узлуксизлигини таъминлаш режалари:** Ҳар бир сектор учун тизимлар тўлиқ ишдан чиққанда қўлда бошқаришга ўтиш ва муқобил алоқа каналларини ишга тушириш сценарийларини кўзда тутувчи ва ҳар йили синовдан ўтказиладиган стратегик режа.
- **Кўп манбали технологиялар захираси:** Ягона технология етказиб берувчисига ёки битта хорижий давлатга боғланиб қолмаслик. Бундай қарамлик хатарли стратегик заифлик ҳисобланади.
- **Олдиндан белгиланган локал ҳаракатлар протоколи:** Кибер-фавқулодда ҳолат тўғрисидаги қонунни зудлик билан амалга оширишга имкон берувчи аниқ қарорлар кетма-кетлиги ва ваколатлар тақсимооти. Инқироз — протокол ёзишга муносиб пайт эмас.
- **Жамият хавфсизлиги сақофати:** Фуқароларнинг хабардорлиги биринчи муҳофаа чизиғига айланиши учун доимий тарғибот кампанияларини ташкил этиш, ходимларни ўқитиш ва таълим дастурларига киберхавфсизлик асосларини сингдириш.

Квант давридан кейинги криптография (Post-Quantum Cryptography)

Анъанавий тушунчалардан фарқли ўлароқ, бутунлай янги ва глобал таҳдид — квант суперкомпьютерлари даври яқинлашмоқда. Ушбу технологиялар тўлиқ шаклланиб бўлгач, давлат маълумотларини ҳимоя қилиш учун ҳозирда қўлланилаётган аксарият шифрлаш алгоритмларини сониялар ичида бузишга қодир бўлади. Энг

дахшатлиси, бу хавф келажакда эмас, балки ҳозирнинг ўзида душман кучларнинг **«Ҳозир йиғиб ол, кейин шифрини очасан»** (*Harvest Now, Decrypt Later*) стратегик режаси орқали амалга оширилмоқда.

Бугунги кунда геосиёсий рақиблар денгиз ости кабеллари ва сунъий йўлдошлар орқали узатилаётган шифрланган маълумотлар оқимини оммавий равишда ёзиб олиб, ўз серверларида сақламоқда. Улар квант компьютерлари пайдо бўлиши билан ушбу архивларни осонгина дешифрлашни мақсад қилган. Шу сабабли, давлат даражасида, қуйидаги бандлардан иборат тезкор миллий режа талаб этилади:

1. Муҳим давлат тизимларида қўлланилаётган мавжуд шифрлаш алгоритмларининг кенг қамровли инвентаризациясини ўтказиш.
2. Маълумотларни уларнинг «суверен ҳаёт даври»га (давлат учун махфийлик ва ҳимояга лойиқлик қийматини сақлаб қоладиган вақт давомийлиги) кўра қатъий таснифлаш.
3. Халқаро миқёсда тасдиқланган квант бардошли стандартларга босқичма-босқич ўтишни йўлга қўйиш ва ҳар қандай янги рақамли ишланмани илк кундан бошлаб шифрлаш мослашувчанлиги (крипто-чанқоқлик) асосида лойиҳалаштириш.

Хулоса ва стратегик тавсиялар

Бугунги кунда давлат хавфсизлигига таҳдид солаётган ҳақиқий хатар — тизимнинг тўсатдан бутунлай қулаши эмас, балки давлатнинг стратегик маневр имкониятлари чекланиши ва энг муҳим паллада унинг институтларига бўлган ижтимоий ишончнинг емирилишидир. Бундай муҳитда гуллаб-яшнаётган давлат билан инқирозга юз тутаётган давлат ўртасидаги фарқ ресурслар ҳажмида эмас, балки раҳбариятнинг тафаккурида намоён бўлади.

Киберхавфсизлик ва сунъий интеллектга шунчаки Рақамли технологиялар вазирлиги ёки ИТ-департаменти томонидан ҳал қилинадиган соф(оддий) техник масала сифатида қарайдиган давлат ўз тараққиётини авлодлар(ўнлаб йиллар) орқага қолдириб юборади. Аксинча, бу жараёнга энг юқори сиёсий даражада бошқариладиган суверенитет масаласи сифатида ёндашадиган давлатгина ҳар қандай таҳдидга тайёр ва бардошли бўла олади.

Имкониятлар ойнаси ҳозир очик, бироқ технологик тараққиётнинг улкан суръатларини ҳисобга олганда, бу соҳадаги бир йиллик кечикиш бошқа соҳалардаги ўн йиллик орқада қолишга тенгдир.

ТРАМП МАЪМУРИЯТИ АҚШНИ ҚАЕРГА ОЛИБ БОРМОҚДА? (3)

Исом аш-Шайх Ғоним

Иқтисодий масалаларда АҚШ президенти Трамп Америка бозори дунёдаги энг йирик истеъмол майдони эканлигидан ва ривожланган иқтисодиётга эга давлатлар унга эҳтиёж сезишидан унумли фойдаланмоқда. У ўз баёнотларини янада кескинлаштириб, Американи «беҳожат бўлинмас мамлакат» сифатида тавсифлай бошлади. Ушбу ёндашув ортидан у дунёнинг барча давлатларига, айниқса, бож тўловларининг энг катта улушини олган Хитойга нисбатан юқори тарифлар жорий этилишини эълон қилди. Шунингдек, Пекиннинг электрон чиплар экспортига жиддий чекловлар қўйди.

Бироқ Хитой бунга жим қараб турмади ва жавоб тарифларини жорий қилди. Оқибатда америкалик фермерлар Трампа божларни пасайтириш ва Хитойга қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етказиб беришни тиклаш бўйича босим ўтказа бошлади. Пекин ноёб ер минераллари экспортини чеклаб, муқобил бозорларни излашни жадаллаштиргач, Трамп ўз тарифларини юмшатишга мажбур бўлди. Бу вазият Хитой нафақат АҚШга, балки бутун дунёга Американинг ҳақиқий рақобатчисига айланганини кўрсатди. Хатто қайта тикланадиган энергия, электромобиллар ва ноёб ер минераллари ишлаб чиқариш каби қатор иқтисодий соҳаларда Пекин Вашингтондан ўзиб кетди. Хитой мустақил чип саноатини яратиш учун ўнлаб миллиард доллар сармоя киритди ва яқин келажакда Америка технологияларидан бутунлай воз кечиш билан таҳдид қилмоқда. Хитойнинг интернет ва технология компаниялари ҳам америкалик рақобатчилари билан фаол кураш олиб бормоқда, гарчи ҳозирча улардан техник жиҳатдан ортда бўлса-да.

Америка томонидан Россия ва бошқа қатор давлатларга нисбатан жорий этилган ҳамда халқаро савдо тизимига путур етказган санкциялар фонида, Хитой глобал айирбошлашда долларга қарамликни камайтиришга интилмоқда. Пекин ўз валютаси — юань орқали халқаро савдо операциялари ҳажмини ишонч билан ошириб бормоқда ва бу кўрсаткични доллардан ташқари валюталарда 40 фоизга етказди. Бу жуда катта салмоқ бўлиб, долларнинг халқаро мақомига тўғридан-тўғри таҳдид солади. Ушбу тенденция Вашингтонни жиддий ташвишга солмоқда, чунки доллар Америка молиявий қудратининг пойдевори ва глобал иқтисодий устунларидан биридир.

Бироқ, президент Трампнинг юритаётган сиёсати ва АҚШ Федерал Резерв Тизимини фоиз ставкаларини ошириш ёки пасайтириш масаласида қаттиқ танқид қилиши глобал миқёсда беқарорликни келтириб чиқармоқда. Оқибатда Трамп маъмуриятининг доллар қийматини назорат қилиши ушбу валютага боғланиб қолган мамлакатларни ундан узоқлашишга ундамоқда.

Трамп томонидан жорий этилган тарифлар 2025 йилда тахминан 260 миллиард доллар даромад келтирди, аммо бу маблағ товарлар нархининг қимматлашуви ортидан бевосита Америка фуқароларининг чўнтагидан чиқди. Ўз навбатида, бошқа давлатлар АҚШ товарларига нисбатан жавоб божлари орқали қарийб 220 миллиард доллар йиғиб олди. Яъни, Трамп сиёсати давлат учун ўз фуқаролари ҳисобидан жуда кичик фойда келтирган бўлса, бошқа томондан, Америка компаниялари хорижий давлатларнинг жавоб тарифлари туфайли ташқи бозорларда ўз рақобатбардошлигини йўқотди.

Трамп ўзининг эълон қилган сиёсатига кўра, саноат ишлаб чиқаришининг катта қисми қарийб чорак аср муқаддам Хитойга кўчиб кетган Америка «саноат машинаси»ни ортга қайтаришга

интилмоқда. Ўша даврда АҚШ ўз компанияларининг рақобатбардошлигини ошириш мақсадида ишлаб чиқаришни Хитойга ва ишчи кучи арзон бўлган бошқа ҳудудларга кўчиришни кўзлаган ва бунга эришган эди. Вашингтон ўшанда ўзининг глобал иқтисодиётни бошқариш қобилиятига, яъни энг кучли курулларга, энг кўп молиявий ресурсларга ва илмий тадқиқотлар жиловиغا эга эканлигига қатъий ишонган ҳолда саноатни кўчириш қарорини қабул қилганди. Америка ўзини ҳарбий жиҳатдан энг қудратли ва инвестициялар йўналиши ҳамда ривожланиш траекториясини белгиловчи ягона куч деб ҳисоблар эди. Бироқ АҚШнинг ушбу стратегик қарашлари Хитой билан муносабатларда бутунлай барбод бўлди.

Америка компаниялари ўз технологиялари ва тажрибаларини Хитойга ўтказди. Бу – хорижий корпорацияларни мамлакат ичида тажриба алмашишга мажбур қилган Пекиннинг технологияларни узатиш сиёсати доирасида юз берди. Хитойлик муҳандислар ушбу маҳоратни тез фурсатда ўзлаштириб, маҳаллий рақобатдош компанияларга татбиқ этишди. Вақт ўтиши билан Америка бу борадаги ўз саноат тажрибасини бой берди ва уни қисқа муддатда ортга қайтариш имкониятидан маҳрум бўлди. Бундан ташқари, йирик АҚШ компаниялари Трампнинг сиёсатига фаол қаршилик кўрсатмоқда. Кўпчилик корпорациялар Хитой бозорида топган имтиёзлари — солиқларнинг пасайиши, арзон ишчи кучи ва улкан ҳамда юқори рақобат муҳитига эга Хитой бозорига осон кириш имконияти туфайли Америкага қайтишни исташмаяпти, чунки бундай йирик бозорни бой беришга ҳеч ким рози эмас.

Ўнлаб компаниялар Америкага, айниқса яримўтказгичлар секторига қайта инвестиция киритишга тайёр эканликларини эълон қилган бўлса-да, бу жараён АҚШ ичида реал иш ўринлари яратилишига олиб келмади ва асосан назария бўлиб қолмоқда. Президент Трамп иммиграцияга қарши сиёсатини қаттиққўллик

билан амалга ошириб, минглаб лотин америкалик ишчиларни депортация қила бошлагач, бу қишлоқ хўжалиги соҳасидаги америкалик инвесторлар учун катта йўқотишларга олиб келди. Ишчи кучи танқислиги сабабли АҚШда қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг нархи кескин кўтарилди.

Америка саноатни Хитойдан қайтариб ололмаётганининг яна бир оқибати — Хитойнинг қудратли ва бой давлат сифатида дунё саҳнасига чиқиши бўлди. Пекин ўз армиясини ривожлантирди, замонавий ҳарбий кемалар, самолётлар ва ядровий қуроллар арсеналини барпо қилди, унинг халқаро инвестициялари ҳажми эса Қўшма Штатларникидан ошиб кетди. Шунингдек, у ўз университетларига юзлаб миллиард доллар сармоя киритди. Бу Хитойга илмий тадқиқотлар соҳасида Америка билан рақобатлашиш ва ҳатто ундан ўзиб кетиш имконини берди. 2015 йилдаёқ Хитой инновациялар ва патентлар сони бўйича АҚШни ортда қолдирган эди — Хитойда патент аризалари сони АҚШдагига қараганда икки барабар кўп расмийлаштирилди. Вазият бутунлай тескарисига ўзгарди: энди Америка Хитойнинг рақамли ва технологик инновацияларига мослашиш учун кураш олиб бормоқда. Бу ўзгаришлар жуда тез суръатларда содир бўлмоқда ва Американи йилдан-йилга Хитой қаршисида тобора заиф ва ноаниқ аҳволга солиб қўймоқда.

Америка глобал ресурсларни жалб қилиш, ўз иқтисодиёти ҳамда миллий валютаси(доллар) мавқеини мустаҳкамлаш учун дунёнинг бош молиявий маркази мақомини сақлаб қолишга интилмоқда. Ҳозирги шароитда ушбу мақсадга эришиш АҚШда фоиз ставкаларини юқори даражада ушлаб туришни ва капитал оқимини жалб этиш орқали доллар қийматини кучайтиришни талаб қилади. Бироқ Президент Трамп Америка экспорти рақобатбардошлигини ошириш мақсадида фоиз ставкаларини пасайтириш тарафдори

хисобланади. Трампнинг бу ёндашуви унинг маъмурияти даврида долларнинг заифлашишига олиб келяпти ва глобал миқёсда АҚШ валютасидан воз кечиш ҳамда ундан узоқлашиш (дедолларизация) жараёнларини янада тезлаштиряпти. Бошқача айтганда, Трампнинг пул-кредит сиёсати Американинг халқаро молиявий мавқеини заифлаштирмоқда.

Бу жараёнлар Хитойнинг қудратли рақобатчи сифатида бўй чўзиши фонида юз бермоқда. Пекин, ҳеч шубҳасиз, халқаро молиявий марказга айланиб, Американинг устуворлиги билан изчил рақобатга киришди. Шу билан бирга, Трамп маъмуриятининг молиявий сиёсати Американинг энг бадавлат қатламига хизмат қилишга қаратилган бўлиб, бу – давлатнинг тизимли ёндашувига айланган ва АҚШнинг умумий рақобатбардошлигини сусайтирмоқда.

COVID-19 пандемияси даврида яққол намоён бўлганидек, АҚШ ҳукуматининг молиявий ёрдам пакетлари асосан реал ишлаб чиқариш соҳасига эмас, балки фонд бозорлари ва бошқа молиявий олди-сотди соҳаларида фаолият юритувчи йирик капитал эгаларини қўллаб-қувватлашга йўналтирилди. Оқибатда АҚШ ҳукуматининг бундай кўмаги (солиқ тўловчиларнинг маблағлари) молиявий ва инвестиция компанияларининг сунъий шишишига (инфляциясига) олиб келди, аммо мамлакатда барқарор бандликни таъминлаш ёки ишсизлик муаммосини тубдан ҳал этишга хизмат қилмади.

Бугунги кунда Трамп маъмуриятининг Федерал захира тизими (ФЗТ) ва Ғазначилик департаментидаги айрим раҳбарлари ушбу тенденцияни ўзгартиришни, яъни Америкага капитал оқимини қайта жалб қилиш учун фоиз ставкаларини оширишни ҳамда ҳукумат субсидияларини тўғридан-тўғри реал ишлаб чиқариш соҳасига йўналтиришни мақсад қилган. Бироқ бундай ёндашув, вақт бой берилганидан ташқари, АҚШнинг ички сиёсий доираларида ва

ҳатто Трамп маъмуриятининг ўз ичида молиявий стратегия борасида жиддий келишмовчиликлар мавжудлигини кўрсатмоқда.

Энг муҳими, бундай баҳслар тажриба ўтказиш ва натижаларни кутиш учун мутлақо вақт бўлмаган фавқулодда инқирозли даврда юз бермоқда.

Ҳозирги босқичда Америкага давлат қарзининг назоратсиз ўсишини тўхтатиш учун ҳар қандай молиявий дастак сув ва ҳаводек зарур. Бу эса Трампнинг иқтисодий ва молиявий йўналишдаги сиёсати — хоҳ иммиграция каби ички масалалар бўлсин, хоҳ бож тарифлари ва қайта саноатлаштириш (реиндустриализация) каби ташқи иқтисодий қадамлар бўлсин — муваффақият қозониши кафолатланмаганини англатади. Оқибатда Трампнинг халқаро майдонда АҚШ учун янги молиявий ресурслар яратишга қаратилган уринишлари кутилган самарани бермаяпти.

Трамп ва Пентагон Конгрессга 2026 йил учун 1,5 триллион долларлик улкан ҳарбий бюджетни тасдиқлаш сўровини тақдим этган бўлса-да, бу ташаббус давлат қарзини янада оширишдан бошқа реал молиявий манба билан таъминланмаган. Давлат қарзининг ҳозирги миқдори Америка иқтисодиёти учун жиддий миллий хавф туғдириб, уни деярли бўғиб қўювчи сиртмоққа айланиб улгурган бир шароитда, ҳарбий харажатларни бу даражада ошириш мамлакат молиявий тизимини янада оғир бўҳронга етаклайди.

Агар Трамп маълум бир йўналишда стратегик режа тузаётган бўлса, унинг қаршисида тезорада кутилмаган янги тўсиқлар пайдо бўлмоқда. Масалан, Америка ҳозирда Эронни бўйсундириш мақсадида олиб бораётган ҳарбий ҳаракатлари ортидан улкан молиявий йўқотишларга дуч келмоқда. Вашингтон ўз компанияларини Эроннинг нефть ва газ ресурсларини назорат қилишга ундамоқда, бироқ Эрон Ислом инқилоби муҳофизлари

корпуси Америка босимиға таслим бўлмади. Оқибатда АҚШ Эронга нисбатан денгиз блокадасини жорий этишга мажбур бўлди, бу эса ҳарбий харажатларни янада ошириб юборди.

Бунинг ортидан Форс кўрфази нефтининг экспорти тўхтаб қолди ва Кўрфаз давлатлари бюджетлари маблағ танқислигига учради. Натижада бу мамлакатлар Америка иқтисодиётидаги ўз инвестицияларини фаол равишда қайтариб олишга киришдилар. Ушбу улкан уруш харажатлари ва Форс кўрфази капиталининг чиқиб кетиши жараёни — АҚШ компаниялари Эрон энергия ресурслари устидан назорат ўрнатишга яқинлашаётгани ёки ундан узоқлашаётгани номаълум бўлган бир вазиятда юз бермоқда. Бу ҳолат президент Трампнинг Эрон билан боғлиқ масалаларда нега бу қадар безовта ва асабий эканлигини яққол англатади.

Трамп маъмурияти «бошқаларни заифлаштириш Американи кучайтиради» деган мантиқ асосида иш юритмоқда. Бироқ у иттифоқчилар ва душманлар ўртасида ҳеч қандай фарқ қолдирмасдан, ҳаммани бирдек заифлаштиришга ҳаракат қилмоқда. Бугунги кунда кузатилаётган натижа шундан иборатки, Германияда саноат турғунлиги бошланди, Европада умумий иқтисодий заифлик кучайди, Буюк Британия иқтисодиёти эса инқироз ёқасига келиб қолди. Яъни, Америка сиёсати Европани заифлаштиришга эришди, аммо Хитойга нисбатан бу самарани бера олмади.

Бунинг оқибатида Европа давлатлари ўз армиялари учун кўшимча маблағ топишга қийналаётган бир пайтда, Хитой ўз ҳарбий ишлаб чиқариш ҳажмини хавфли даражада ошириб бормоқда. Бошқача айтганда, Америка Европадаги ўз иттифоқчиларини кучсизлантириб қўйди, лекин бош рақиби бўлмиш Хитойни жиловлай олмади. АҚШнинг бугунги иқтисодий стратегияси шундай ишлайди: муайян бир соҳада сиёсат режалаштирилганда, унинг салбий оқибатлари тез фурсатда бутунлай бошқа соҳаларда бўй кўрсатмоқда. Натижада Вашингтон аввалгидек кенг қамровли

ва узоқни кўзлаган стратегик режалаштириш қобилиятини йўқотмоқда ва жараёнлар назоратдан чиқиб кетмоқда. Бугунги кунда глобал сиёсий ва иқтисодий шамоллар Американинг хоҳиш-истакларига бутунлай зид равишда эсмоқда.

Бугунги кунда президент Трамп Американинг энг қудратли ҳарбий куч эканлиги, унинг саноати дунёда тенгсизлиги ва чексиз имкониятлари ҳақида тез-тез баёнот бермоқда. Бироқ бундай чиқишлар, аслида, глобал устунликнинг Хитойга тез суръатлар билан ўтаётганидан Вашингтоннинг хавотир даражаси қай даражада юқори эканлигини очиб беради. Дунёда етакчилик жиловининг Америка ва умуман Ғарб қўлидан чиқиб кетиши — уларнинг тизимли муваффақиятсизлиги ҳамда капиталистик моделнинг инқироzi фонида кенг кўламли ҳодисага айланди. Ҳатто Эрон ва Туркия каби ўрта миқёсдаги давлатлар ҳам замонавий урушлар тақдирини белгилаётган дронлар ишлаб чиқариш соҳасида тўлиқ ёки қисман мустақилликка эришдилар. Оқибатда йирик давлатлар, жумладан, Россия ҳам ушбу дронларни сотиб олиш учун уларга муурожаат қилишга мажбур бўлмоқда.

Американинг кучайиб бораётган ушбу заифлиги шароитида, таниқли консерватив шарҳловчи Такер Карлсон Эрон томонидан Ҳурмуз бўғозининг ёпиб қўйилиши АҚШ ҳарбий қудратининг асл чегараларини кўрсатганини таъкидлади. Унинг фикрича, агар Америка дунёнинг энг муҳим денгиз йўллари устидан назоратни йўқотса, суперкуч мақомини сақлаб қола олмайди, чунки бу назорат тўғридан-тўғри халқаро савдо ва глобал бойликларни бошқаришни англатади. Ҳарбий тўқнашувлар даврида Эроннинг Ҳурмуз бўғозини тўсишдаги муваффақияти Американинг глобал савдодаги мавқеи заифлашганини яққол намоён этди. Бу заифлик америкаликларнинг ўзлари ушбу устунликни сақлаб қолиш

харажатлари ундан келадиган фойдадан анча юқори эканлигини тан олишлари билан янада кучаймоқда.

Масалан, АҚШ ҳарбий кучлари Эрон билан кенг кўламли урушга киришмасдан туриб Ҳурмуз бўғозини қайта очолмайди. Тўғри, АҚШ бундай урушни бошлаши ва унда ғалаба қозониши мумкин, бироқ бу операция Америка учун Ироқ ботқоғидан кам бўлмаган оғир сиёсий ва ҳарбий бўҳронни келтириб чиқаради. Бошқача айтганда, бўғоз устидан назоратни тиклаш учун олиб бориладиган бундай уруш АҚШнинг Яқин Шарқдаги кучларини бутунлай ҳолдан тойдиради. Натижада Вашингтон дунёнинг бошқа нуқтасида, масалан, Хитой атрофида юзага келиши мумкин бўлган йирик урушларни олиб бориш салоҳиятини йўқотади. АҚШнинг 2025 йилда Фордоу ядровий иншоотига қарши 14 та ўта кучли бункерларни тешиб ўтувчи (bunker-buster) бомбаларини қўллаши мамлакатни кейинги худди шундай операциялар учун зарур захиралардан маҳрум қилди. Бу каби юқори технологик қуроолларни қайта ишлаб чиқариш йиллар ва улкан молиявий маблағ талаб этади. Худди шундай ҳолат АҚШ армияси 2026 йилги уруш давомида кенг миқёсда фойдаланган бошқариладиган бомбалар ва ракеталар захирасига ҳам тегишлидир.

Айнан ушбу омиллар Трампнинг Эрондан «сўзсиз таслим бўлиш»ни талаб қилиш сиёсатидан нега ортга чекинганини тушунтиради. Трамп маъмурияти томонидан ўзининг таъсир доирасидаги минтақада олиб борилган бу уруш Американинг ҳарбий обрўсига жиддий зарба бўлди, шунингдек, Вашингтоннинг иттифоқчилари ва шериклари орасида АҚШ стратегик қудратига бўлган ишончнинг кескин пасайишига олиб келди.

Америка бир неча бор муваффақиятсизликка учраганини ҳисобга олган ҳолда, у халқаро миқёсдаги ўз таъсирининг бир қисмини, яъни энг муҳим геологик нуқталарини сақлаб қолиш учун дунёнинг айрим минтақаларидан чиқиб кетиш мажбурияти соясида қолмоқда.

Бу Вашингтон учун жиддий муаммодир. АҚШ Европадан аста-секин ўз кучларини олиб чиқмоқда ва Европа Иттифоқи давлатлари Россия хавфидан ҳимояланиш учун Американинг «ҳарбий соябони»ни сақлаб қолишни илтимос қилаётган бир пайтда, Оқ уй раҳбарияти бундай чақириқларга деярли ўрин қолдирмаяпти. Трамп ушбу мамлакатларни мунтазам танқид қилиб, уларга ўзларини мустақил ҳимоя қилишлари кераклигини уқтирмоқда. Бошқача айтганда, ўнлаб йиллар давомида АҚШ ташқи сиёсатининг марказида бўлиб келган Европа эндиликда ўз устуворлигини йўқотди. Айниқса, Хитойнинг иқтисодий қудрати ҳамда Ислом дунёсининг мафкуравий омили тобора ортиб бораётган бир шароитда, бу икки куч Американинг глобал ҳукмронлиги ва етакчилигига энг жиддий таҳдид сифатида баҳоланмоқда.

Шунингдек, Америка Форс кўрфази давлатларини Эрон билан бевосита уруш қилишга ундай олмади, яъни у ўзининг минтақавий шерикларини шахсий ресурслари ва армиялари билан жанг майдонига киришга мажбур қилолмади. Натижада АҚШ ҳарбий машинаси минтақадаги асосий иттифокчиси бўлмиш яҳудий вужуди билан биргаликда уруш юкини ёлғиз олишга мажбур бўлди. Бу ҳолат Трамп маъмурияти юритаётган сиёсатнинг бефойда эканлигини кўрсатади, чунки бундай ёндашув бир вақтнинг ўзида ҳам душманларни, ҳам иттифокчиларни АҚШга қарши қайрайди ва Американинг халқаро коалицияларни сафарбар қилиш қобилиятини сусайтиради. Трампнинг такаббурлик стратегияси Американи глобал ҳукмронликни сақлаб қолиш урушларида асосий молиявий ва ҳарбий юкни ўз зиммасига олишга мажбур қилмоқда, бу эса унинг ички ресурсларини тобора камайтирмоқда.

Трамп маъмурияти мамлакатнинг халқаро майдондаги аввалги обрў-эътиборидан тўғри фойдалана олмади. Яқин Шарқдаги инқироз даврида АҚШ Эронни урушдан қайтара оладиган, тийиб

қўядиган мустаҳкам позицияни қўллай олмади. Ақсинча, Вашингтон Эроннинг олий сиёсий ва ҳарбий раҳбариятини нишонга олишни бошлади, бу эса Техронни ўз ҳарбий салоҳиятини тўлиқ ишга солишга ундади. Эрон минтақадаги Америка ҳарбий базаларига, унинг иттифоқчиларига ва яҳудий вужуди объектларига тўғридан-тўғри ҳужумлар уюштирди. Бу ҳужумлар АҚШ базалари ва уларнинг шериклари атрофидаги «енгилмас куч» мақомини чиппакка чиқарди, натижада Америка жиддий жонли куч ва техника йўқотиб, улкан молиявий бўҳронга ботди.

Буларнинг барчаси сиёсий такаббурлик оқибатидир. Трамп ўз шартларининг 100 фоиз бажарилишини талаб қилиб, ҳатто уларнинг 95 фоизига ҳам рози бўлмаслигини мунтазам эълон қилиб келди. Американинг бундай мурасасизлиги Эроннинг Ҳурмуз бўғозини ёпиб қўйиши ва АҚШнинг уни қайта очишга ожизлик қилиши фонида Вашингтоннинг заифлигини бутун дунёга фoш этди. Оқибатда Трамп Барак Обама даврида 2015 йилда Эрон билан тузилган ядровий келишувдан тубдан фарқ қилувчи янги, аммо ўз позицияларини сезиларли даражада заифлаштирган бошқа бир битимга эришиш учун ортга чекинишга мажбур бўлди.

Ислom дунёсида Трамп маъмуриятининг асл мақсад ва интилишлари қуйидаги воқеаларда яққол намоён бўлди:

Биринчидан: Яҳудий вужудининг Ғазога қарши олиб борган урушида Трамп маъмурияти унга тўлиқ ва сўзсиз ҳарбий-сиёсий ёрдам кўрсатди. Ҳатто Байден маъмурияти даврида яҳудий вужудига етказиб берилиши вақтинча тўхтатиб турилган ўта оғир ва вайронкор бомбалар захираси ҳам Трамп томонидан зудлик билан қайта очилди ва жўнатилди.

Ушбу тажовуз фонида АҚШ раҳбарияти араб давлатлари бошлиқларидан яҳудий вужуди билан муносабатларни тез фурсатда нормаллаштиришни ҳамда Эронни тийиб туриш учун у билан ҳарбий ҳаракатларни мувофиқлаштиришни қатъий талаб қилди.

Бундан ташқари, Трамп минглаб ливанликларнинг, хусусан, ҳарбий бўлмаган тинч аҳолининг оммавий ҳалок бўлишига олиб келган Бейрутдаги авиазарбалар ва қонли ҳарбий операцияларни очикчасига олқишлади. Яҳудий вужудининг тажовузкорлик кўлами Трамп маъмурияти даврида янги чўққиларга кўтарилди. Минтақада янги сиёсий воқеликни ўрнатиш, мавжуд ҳукмдорларни бўйсундириш ва бошқа етакчиларни кўрқитиш мақсадида араб пойтахтлари — Байрут, Дамашқ ва Доҳа шаҳарлари тўғридан-тўғри бомбардимон қилинди.

Минтақадаги қарам ҳукмдорлар ўзлари иштирок этмаган урушдаги мағлубиятни тан олиб, ушбу мажбурий гегемонияга бўйсунганлари бор гап, бироқ бунинг узоқ муддатли оқибатлари на Америка, на яҳудий вужуди учун ҳеч қандай стратегик фойда келтирмайди. Олий раҳбарларнинг ўз тизимли коррупцияси, халқини душман деб билиши ҳамда ўз келажагини фақатгина АҚШ ва сионистик лойиҳа билан боғлагани сабабли бу жиноятлар қаршисида таслим бўлгани ва навбатдаги хорликни қабул қилгани рост. Бироқ, бу билан ушбу ҳукмдорлар ўзларидан ҳалигача умид қилиб келаётган маҳаллий аҳолининг охириги кичик қатламлари ишончини ҳам бутунлай йўқотишди.

Бугунги кунда улар нафақат халқ оммаси, балки мавжуд тизимдан бегоналашаётган ва туб ўзгаришларни кутаётган қуйи бошқарув элитасининг ҳам садоқатидан маҳрум бўлдилар. Ушбу қуйи қатламлар амалдаги сиёсий синфнинг тизимли инқирозини кўргач, эски раҳбариятга муқобил бўла оладиган янги миллий ва сиёсий етакчиларнинг майдонга чиқишини фаол кутмоқдалар.

Иккинчидан: Минтақадаги қарам ҳукмдорлар ва АҚШ сиёсатининг издошлари Вашингтоннинг ўз вақтида Ироқ, Афғонистон ва Сурияда Эрон томонидан кўрсатилган хизматларни қандай қилиб осонгина унутганига ҳамда яҳудий вужуди билан тил

бириктириб, 2025 ва 2026 йилларда унга қарши иккита йирик уруш очганига гувоҳ бўлдилар. Америка Эронни барча ядровий ва ракета салоҳиятидан бутунлай маҳрум қилишга интилмоқда, ваҳоланки Техрон ядровий қурол яратиш нияти йўқлигини бир неча бор расман эълон қилган эди.

Трамп маъмурияти илгари Америка манфаатларига хизмат қилган кучларнинг бирортасини қадрламапти. Бу ҳолат минтақадаги сунъий режимларни қаттиқ қўрқувга солиб, Вашингтон кун келиб уларни ҳам ташлаб кетиши, уларга қарши уруш бошлаши ёки ҳокимиятини ағдариб ташлаши мумкинлигидан даҳшатга солмоқда. Шу сабабли, ўз халқига бўлган чуқур хиёнатларига қарамай, бу ҳукмдорлар Трамп бошқарувидаги Америкадан доимий хавотирда ва тизимли қўрқувда яшамоқдалар.

Бошқача айтганда, ўзаро ишонч бутунлай йўқолди. Ишончсизлик муҳитида эса ушбу қўғирчоқ ҳукмдорларнинг Америка ва унинг геосиёсий манфаатларига фаол хизмат қилиш ташаббуслари чиппакка чиқади; улар энди Вашингтоннинг сўровларини фақатгина минимал даражада ва мажбуран бажариш билан чекланадилар. Бунинг ўзи АҚШ ташқи сиёсати учун улкан стратегик йўқотишдир, бироқ Трамп маъмурияти бу нозик жиҳатни ҳалигача англаб етмаяпти.

Учинчидан: Америка минтақада, хусусан, Форс кўрфази давлатларида ўз ҳарбий базаларини асосан ушбу мамлакатларнинг молиявий маблағлари ҳисобига барпо этди. Бунга сабаб — маҳаллий ҳукмдорларнинг АҚШ пропагандасига кўр-кўрона ишониб, ушбу базаларни ўз тахтлари ва давлатлари хавфсизлигининг кафолати сифатида қабул қилганлари эди. Бироқ, Америка Эронга қарши уруш бошлаб, Эрон Ислом инқилоби муҳофизлари корпуси ушбу базаларга ракета зарбалари беришни бошлагач, маҳаллий раҳбарлар АҚШ ҳарбий объектлари уларнинг хавфсизлигини таъминлаш ўрнига, фақатгина вайронкорлик ва оғир оқибатлар олиб келишини

англаб етдилар. Аслида, уларни ҳаво ҳужумидан муҳофаа тизимлари орқали асраб қолган куч АҚШ эмас, балки уларнинг ўз миллий армиялари бўлди.

Ушбу ҳарбий базалар мавжудлиги туфайли мазкур давлатларнинг Эрон билан бевосита уруш ботқоғига тортилиш хавфи ҳамон жиддий хавотир бўлиб қолмоқда. Вашингтоннинг бу базалар ҳукмдорларни ҳимоя қилишга хизмат қилиши тўғрисидаги тарғиботи давом этаётган бўлса-да, Эрон билан бўлган тўқнашувлардан кейин шаклланган янги геосиёсий воқелик Американинг бу даъволарини бутунлай пучга чиқарди. Эндиликда бу ҳукмдорлар, ўзларининг қарам позицияларига қарамай, АҚШ ваъдаларига ортиқ ишонмаяптилар. Шу тариқа, Трамп маъмуриятининг эҳтиётсиз ва бир ёқлама сиёсати туфайли Америка минтақада ўз таъсир ричагларини изчил йўқотмоқда.

Форс кўрфази давлатлари Американинг яҳудий вужудини қандай жонбозлик билан ҳимоя қилганига гувоҳ бўлишди — АҚШ бир нечта давлатлар ҳудудидан, денгиздан ва «исроил»нинг ўз ичидан туриб Эрон ракеталарини тўсиб қолди. Бироқ Форс кўрфази мамлакатлари ҳужумга учраганда Вашингтон томонидан бу каби муҳофаа намоёиш этилмади. Бунга Эрон томонидан Ҳурмуз бўғозининг ёпиб қўйилиши натижасида Кўрфаз иқтисодиёти кўрган улкан молиявий зарарлар қўшилса, маҳаллий ҳукмдорларнинг Америка хавфсизлик соябонига бўлган ишончи ва геосиёсий ҳисоб-китоблари бутунлай шубҳа остида қолгани аён бўлади.

Тўртинчидан: Том Баррак ҳамда Трамп маъмуриятининг Сурия ва Ливан бўйича бошқа расмий вакиллари Сурия ва Ливан ҳукуматларининг бош вазифаси — ҳатто бу ички фуқаролар урушини келтириб чиқарса ҳам — яҳудий вужуди хавфсизлигини ҳимоя қилишдан иборат эканлигини ҳеч бир истисносиз, очиқ-ойдин баён этдилар. Бундай ёндашув Ливанда «Ҳизбуллоҳ»ни

мажбурий қуролсизлантириш талабларида, шунингдек, Миср ҳукуматининг «Ҳамас»ни қуролсизлантириш ҳамда яҳудий вужуди уч йил давомида вайрон қила олмаган ер ости туннелларини йўқ қилишга қаратилган босимларида яққол намоён бўлди. Минтақадаги ҳукмрон доиралар ўзларининг тизимли коррупцияга ботганликлари ҳамда ўз халқларини асосий душман деб билишлари сабабли айнан АҚШ чизиб берган ушбу йўналишдан боришга интиломқдалар.

Бироқ бу ҳолат ҳар бир мамлакатнинг бошқарув тизими ичида, Америкага қарамлик даражасига қараб, жиддий ички зиддиятлар ва қатламланишни юзага келтирмоқда. Давлат апаратининг юқори бўғинлари Вашингтондан келган буйруқларни ижро этишга уринса-да, қуйи синфлар ва ижрочи органлар уларнинг амалга ошишига иложи борица тўсқинлик қилмоқда. Сабаби, ташқи кучлар томонидан тикиштирилаётган асоссиз ва мантиқсиз кўрсатмаларнинг аксарияти реал ҳаётда бажариб бўлмайдиган даражада абсуртдир. Бундай муҳит ҳукуматнинг олий эшелони учун ўта хавфли бўҳронни келтириб чиқармоқда. Чунки Трамп маъмурияти маҳаллий режимларнинг асл имкониятлари ва кучлар мувозанатини ҳисобга олмасдан, улардан ҳаддан ташқари кўп нарсани талаб қилмоқда.

Вашингтон ушбу калтабин сиёсатнинг ўрта ва узоқ муддатли вайронкор оқибатларини асло англамаяпти. Бу каби англамаслик тарихдаги Фиръавн сингари мустабид диктаторларга хос бўлиб, уларнинг қарашича, атрофдагилар ва бутун жамият воқеликни фақатгина ҳукмдор хоҳлаган ва кўрсатган призма орқали қабул қилиши шарт.

Бешинчидан: Трамп маъмурияти турли баҳоналар остида Исломга қарши йўналтирилган сиёсатини изчил давом эттирмоқда. Сайлов кампанияси давридаёқ Трамп Америка чегараларини мусулмонлар учун бутунлай ёпишга ваъда берган эди, унинг

Мудофаа вазири Хегсет эса ҳатто ўз танасига араб тилида «кофир» сўзини татуировка қилдириб олган. «Терроризм» тушунчаси Вашингтон учун ўз сиёсий рақибларига нисбатан қўлланиладиган навбатдаги ёрликқа айланди ва Трамп маъмурияти илгари АҚШнинг ўз мезонларига кўра «мўътадил» деб таснифланган қатор янги гуруҳларни ҳам ушбу қора рўйхатга киритди.

АҚШ Давлат департаментининг Таълим ва маданият масалалари бўйича бюроси мусулмон мамлакатларининг миллий ўқув дастурларини қатъий назорат қилиб, уларни ўзгартиришни талаб этмоқда. Минтақадаги қарам ҳукмдорлар эса Оқ уйни рози қилиш илинжида ўз жамиятларида Ислом омили таъсирини камайтиришга шошилмоқдалар. Ўзини мунтазам равишда Ислом дунёсининг етакчиси деб эълон қилиб келган Саудия Арабистони ўз халқининг маданий кимлигини ўзгартириш мақсадида жамиятга Исломдан олдинги (жоҳилият) даврига оид рамзларни сингдиришга уринмоқда ҳамда Америкага ёқиш учун муқаддас қадамжолар яқинида кўнгилочар ва динга зид тадбирларни ташкил этмоқда. Мисрда эса оила институтини тартибга солувчи шаръий ҳукмлар қолдиқларига нисбатан тизимли ҳужумлар уюштирилмоқда.

Умуман олганда, Исломга бўлган чуқур хусумат Американи маҳаллий ҳукмдорлардан ҳар қандай оддий диний ифода ёки шаръий қарорга қарши мурасасиз курашишни талаб қилишга ундамоқда. Бунинг оқибатида, баъзан Суннатни шубҳа остига олинса, баъзан маҳаллий сохта зиёлилар воситасида улуғ саҳобалар шаънига ҳужумлар уюштирилмоқда. Жамиятдаги энг тубан ва ахлоқсиз кимсаларни сунъий равишда тарғиб қилиниб, уларни омма кўзида гўёки нуфузли шахсларга айлантириш билан бирга, уларнинг ҳаёти ва қарашлари ОАВда тинимсиз ёритилмоқда. Бундан кўзланган мақсад — бутун бир Умматни мана шундай маънавий инқирозга учраган кимсалар ортидан эргашишга мажбур қилишдир.

Ушбу мулоҳазаларнинг барчасини умумлаштирган ҳолда хулоса қилиш мумкинки, Америка Қўшма Штатларининг ташқи сиёсати ислом оламида изчил равишда инқирозга юз тутмоқда ва ўз мавқеини йўқотмоқда. Бу эса мусулмон халқлари орасида АҚШга нисбатан чуқур нафрат ва кескин адоват муҳитини юзага келтириб, мазкур кайфият ҳатто маҳаллий бошқарув тизимларининг қуйи табақаларигача сингди.

Бундай глобал нафратнинг бош омили — Ғазодаги қонли уруш ва бутун Ғарбнинг, хусусан, Американинг яҳудий вужуди билан тўлиқ бирлашиб кетгани бўлди. Вашингтоннинг Тель-Авивни қурол-яроғ ва сиёсий соябон билан таъминлаши, 7 октябрдан кейин бошланган ва тинч аҳолини қиришни кўзда тутган урушни «ўзини ҳимоя қилиш» баҳонаси остида оқлаши, ҳатто яҳудий(сионистик) раҳбарларга қарши жиноий иш қўзғатган халқаро судьяларга нисбатан санкциялар қўллаши ҳамда ушбу воқеалар ортидан келиб чиққан АҚШ-«исроил» коалициясининг Эронга қарши ҳарбий ҳаракатлари жамият шуъурида қатъий бир ғояни шакллантирди. Унга кўра, Америка — дунёдаги зулм ва адоватнинг бош манбаси ҳамда деярли барча исломий ўлкаларда мусулмонларни қириш ва уларнинг уй-жойларини вайрон қилишга қаратилган замонавий «салиб юришлари»нинг ҳақиқий раҳнамосидир.

Мазкур аччиқ ҳақиқат мусулмон халқлари қалбида ўз диний кадриятларига бўлган садоқатни янада кучайтирди ва уларга айнан мусулмон бўлганликлари учун ҳужум қилинаётгани ҳақидаги жамоавий тушунчани шакллантирди. Бугунги кунда ушбу умумий эътиқод мусулмон жамиятлари ичида кенг илдиз отиб, аввалги сунъий миллатчилик мафкуралари ўрнига соф исломий ўзликка асосланган янги ва қудратли фикрий бурилишни юзага келтирди. Сабаби, АҚШ бошчилигидаги кучлар мусулмонларга қарши ягона Ғарб fronti сифатида, биринчи навбатда уларнинг эътиқодини нишонга олган ҳолда ҳужум қилмоқда.

Хулоса қилганда, Трамп маъмуриятининг Ислом минтақасида юритаётган агрессив ва шиддатли сиёсати Американинг бу ҳудуддаги стратегик йўқотишларини янада тезлаштирмоқда. Айни пайтда, маҳаллий исломий туйғуларнинг кучайиб, реал сиёсий хавфга айланишини таъминламоқда. Бу жараён, айниқса, амалдаги ҳукмрон доираларнинг қуйи ижрочи қатламлари юқори синфлардан ажралиб чиқаётгани фонида янада хавфли тус олмоқда. Американинг ўз заифлигини тан олиб, минтақадаги кўплаб ҳарбий базаларини ташлаб чиқиш ва уларни тўғридан-тўғри яҳудий вужуди ҳудудига кўчириш устида бош қотираётгани эса Вашингтон геосиёсий мағлубиятининг энг яққол далилидир.

Шундай қилиб, Трамп маъмурияти Қўшма Штатларни халқаро сиёсат, Хитой билан геосиёсий қарама-қаршилик ва Америка жамиятининг ички бўлиниши даражасида аввалгидан ҳам тизимлироқ ва чуқурроқ мағлубиятга етаклаётгани аён бўлмоқда. Президент Трампнинг баландпарвоз баёнотларига ҳамроҳ бўлаётган сунъий ва вақтинчалик турткилар ҳозирча Америка заифлигининг асл қиёфасини яширишга уринаётган бўлса-да, ташқи кўринишдан эса гўёки АҚШ қудратини ифодаलाётгандек туюлмоқда. Бу вазият 1980 йилларнинг охирида Михаил Горбачёвнинг Москвадаги «қайта куриш»ислоҳотлари ва таракқийёт ҳақидаги баёнотларини ёдга солади. Ўшанда ҳам бу чақириқлар қисқа муддатдан сўнг Совет Иттифоқининг парчаланиши, Россиянинг инқирозга юз тутиши ва халқаро мавқеини йўқотиши билан якун топган эди.

Хитойнинг ушбу заифликдан стратегик мақсадларда фойдаланиш эҳтимоли анча паст, чунки Пекин Американинг иқтисодий жиҳатдан бақувват бўлишини, унинг йирик бозорларидан ўз манфаатлари йўлида фойдаланишни истайди ва шунингдек у АҚШнинг ўрнини эгаллаш ҳақида ҳам фикрламаяпти, сабаби – унинг бунга қодир эмаслигидир. Зеро АҚШни бугунги мақомидан

туширадиган асл хавф бутунлай бошқа томондан етилиб келмокда. Вашингтон учун умид қилинаётган энг катта фалокат — мусулмон ўлкаларида кутилаётган ҳал қилувчи ва муқаррар сиёсий уйғонишдир. Америка ўз ҳудудий чегараларидан ташқарига чиқмаган Эрон армиясини ҳам мағлуб эта олмаган бир шароитда, мудофаа позициясидан изчил ҳужумга ўтадиган, ўз эътиқоди учун қатъият билан курашадиган ва ҳар куни мусулмон оммасидан янги куч-қувват оладиган ҳар қандай исломий юртни мағлуб этишга мутлақо ожизлик қилади. Бу эса Американинг глобал стратегиясини умидсизликка учратиб, уни халқаро майдонда ўз ҳақиқий (чекланган) ўрнига қайтишга мажбур этади.

Ғазо, Ливан ва Суриядаги қонли қирғинлар ҳамда АҚШ-«исроил» коалициясининг Эронга қарши олиб борган урушлари фонида мусулмон ўлкаларини қамраб олган бугунги сукунатни мағлубият ёки умидсизлик белгиси деб баҳолаш улкан хатодир. Аксинча, бу вазият Уммат халқлари ва ижро ҳокимиятининг қуйи бўғинларини қамраб олган чуқур шок (эсанкираш) ҳолати бўлиб, мавжуд сиёсий воқеликни англашдан келиб чиққан. Бундан чиққан асосий хулоса шуки, Ғарб Ислом оламининг асл душмани ва мусулмонлар учун Ислом ва унинг адолатли бошқарувидан ўзга нажот йўли йўқдир.

Яқин келажакда, инша Аллоҳ, ушбу ички тўлқин минтақадаги қарам ҳукмдорлардан бирининг чиндан ҳам ағдарилишига ҳамда мустабид ва лаёқатсиз режимлар даврининг тугашига олиб келиши муқаррар. Мусулмонлар учун янги Халифалик бошқарувининг барпо этилиши эса гўёки қудратли цунами тўлқини каби бутун минтақани қамраб олади ва қолган қўғирчоқ тизимларни ҳам супуриб ташлайди. Оқибатда мусулмон халқлари ягона Китоб ва одил Раҳбар остида қайта бирлашиб, ягона ва қудратли Умматга айланади.

ЕВРОПА ИҚТИСОДИЁТИ ИККИ ЎТ ОРАСИДА: ҚАЙТА ҚУРОЛЛАНИШ ЁКИ САНОАТНИ ҚУТҚАРИШ?

Набил Абдул Карим

Бугунги кунда Европа оддий рағбатлантириш пакетлари ёки пул-кредит сиёсати орқали бартараф этиш мумкин бўлган вақтинчалик иқтисодий инқирозни эмас, балки ўз стратегик келажагига таҳдид солаётган тизимли бўҳронни бошдан кечирмоқда. Ўнлаб йиллар давомида глобал саноат инқилобига етакчилик қилиб келган қитъа эндиликда ўз ҳарбий салоҳиятини зудлик билан қайта тиклаш мажбурияти қаршисида турибди. Бу жараён энергия нархларининг кескин ошиши, Хитой рақобатининг кучайиши ҳамда Қўшма Штатларнинг анъанавий иттифоқчидан шафқатсиз иқтисодий рақибга айланиб бориши натижасида Европа саноат базаси мисли кўрилмаган босим остида қолган бир даврга тўғри келди.

Вазиятнинг асосий парадокси шундаки, Европа бир вақтнинг ўзида иккита йирик стратегик лойиҳани молиялаштиришга мажбур: биринчидан, Украинадаги уруш ортидан юзага келган хавфсизлик инқироzi сабабли мудофаа қобилиятини тубдан қайта қуроллантириш; иккинчидан, қитъа иқтисодий қудрати ва рақобатбардошлигининг асосини ташкил этувчи фуқаролик (фундаментал) саноат тармоқларини қутқариб қолиш. Бироқ, молиявий ресурсларнинг чекланганлиги, давлат қарзларининг юқори даражаси ҳамда иқтисодий ўсиш суръатларининг пастлиги ушбу икки мақсадга бирдек эришишни ўта мураккаб ва оғир вазифага айлантирмоқда.

Биринчиси: Европа моделининг инқироzi — бир даврнинг якуни ва янги босқич ибтидоси

Европада 2022 йилдан буён кузатилаётган жараёнлар шунчаки китъанинг шарқий чегараларидаги минтақавий тўқнашув оқибати эмас, балки ўнлаб йиллар давомида барқарор ишлаб келган ва дунёдаги энг муваффақиятли тизимлардан бири ҳисобланган иқтисодий моделнинг барбод бўлишидир. Замонавий Европа саноат тараққиёти гўёки ўзгармасдек туюлган қуйидаги тенгламага асосланган эди: Россиянинг арзон энергия ресурслари, Осиёнинг улкан бозорлари, очиқ глобал савдо тизими ҳамда катта ҳарбий харажатларга бўлган эҳтиёжни йўққа чиқарган Американинг хавфсизлик соябони.

Ушбу тизим Европа корпорацияларига, айниқса Германия саноат гигантларига, глобал майдонда юқори рақобатбардошликни таъминлаш имконини берди. Завод ва фабрикалар арзон хомашё билан узлуксиз ишлаб, тайёр маҳсулотларини Хитой ва бошқа ривожланаётган бозорларга экспорт қилди. Маҳаллий ҳукуматлар эса ўз молиявий ресурсларини қуролланишга эмас, балки ижтимоий соҳа, таълим, илмий тадқиқотлар ва инфратузилмага йўналтирдилар.

Бироқ Россия-Украина уруши бу тизимни бутунлай барбод қилди. Жорий этилган ўзаро санкциялар, Россия газ таъминотининг тўхтатилиши ва энергия нархларининг кескин кўтарилиши иқтисодий қарамлик кун келиб жиддий стратегик заифликка айланиши мумкинлигини исботлади. Эндиликда кун тартибидаги асосий масала «Европа қандай қилиб юқори ўсиш суръатларига эриша олади?» эмас, балки «Тобора хавфли бўлиб бораётган халқаро муҳитда ишлаб чиқариш салоҳиятини қандай сақлаб қолиш мумкин?» деган хавотирга айланди.

Шу билан бирга, Европа ҳукуматлари хавфсизлик масаласида Қўшма Штатларга тўлиқ боғланиб қолиш тез ўзгараётган геосиёсий ландшафтда ортиқ самара бермаслигини англаб етдилар. Вашингтоннинг асосий эътибори Хитойнинг юксалишини

жиловлаш учун Ҳинд-Тинч океани минтақасига қаратилаётгани, Иккинчи жаҳон урушидан бери қитъа хавфсизлигини кафолатлаб келган Америка мудофаа соябонининг ишончлилигини жиддий шубҳа остига қўйди.

Иккинчидан: Қайта қуrolланиш — стратегик заруратми ёки иқтисодий юкми?

Ушбу глобал ўзгаришларни ҳисобга олган ҳолда, аксарият Европа мамлакатлари сўнгги ўн йилликлардаги энг йирик ҳарбий қуrolланиш дастурларини эълон қилди. Мудофаа харажатларини ошириш энди шунчаки сиёсий танлов эмас, балки миллий хавфсизликни таъминлаш, давлат чегараларини ҳимоя қилиш ҳамда узок йиллар давомида ҳарбий харажатларни қисқартириш оқибатида йўқотилган мудофаа салоҳиятини қайта тиклаш учун муқаррар зарурат сифатида кун тартибига чиқди.

Аммо кенг кўламли қуrolланиш босқичига қайтиш жиддий иқтисодий саволни туғдирмоқда: бунинг баҳосини ким тўлайди?

Бугунги кунда Европа иқтисодиёти ўсиш суръатларининг секинлашиши, юқори давлат қарзи, аҳолининг қариши ҳамда ижтимоий таъминот тизими харажатларининг ортиши сабабли давлат бюджетларига тушаётган оғир босимдан азият чекмоқда. Мудофаа бюджетларига юзлаб миллиард евро қўшимча маблағ ажратиш, ўз-ўзидан фуқаролик саноати, энергетика, таълим ва илмий тадқиқотлар каби бошқа ҳаётий муҳим соҳаларга йўналтириладиган инвестициялар ҳажмини қисқартиришни англатади.

Бу ерда асосий тизимли парадокс кўзга ташланади: самарали мудофаани молиялаштириш учун бақувват иқтисодиёт талаб этилади, иқтисодиётнинг ўзи эса ташқи бозорларда рақобатбардош бўлиш учун улкан инвестицияларга муҳтож. Агар ушбу нозик мувозанат бузилса, ҳаддан ташқари юқори ҳарбий харажатлар

давлатни ҳимоя қилувчи омилдан хавфсизликнинг бош пойдевори бўлмиш миллий иқтисодиётни заифлаштирувчи оғир юкка айланиши мумкин.

Учинчидан: Европа саноати экзистенциал инқироз остонасида

Бугунги кунда Европа саноати дуч келаётган муаммолар шунчаки энергия нархларининг ошиши билан чекланиб қолмай, балки кенг қамровли рақобатбардошлик инқирозига айланди. Ишлаб чиқариш таннарни глобал рақобатчиларга нисбатан кескин ошди ва кўп энергия талаб қиладиган саноат тармоқларини қўллаб-қувватлаш тобора қийинлашмоқда. Бу жараёнлар Хитой ўз саноат ишлаб чиқаришини мисли кўрилмаган суръатларда кенгайтираётган, Қўшма Штатлар эса саховатли молиявий ва солиқ имтиёзлари орқали глобал инвестицияларни ўз мамлакатига жалб қиладиган бир пайтда юз бермоқда.

Ушбу аччиқ воқелик қаршисида баъзи Европа компаниялари ўз ишлаб чиқариш линияларини энергия ресурслари арзонроқ, давлат кўмаги кучлироқ ва бозорлари жозибадорроқ бўлган хорижий давлатларга кўчиришни бошладилар. Қитъа ичида ишлаб чиқаришни кенгайтириш ўрнига саноат қувватларининг четга чиқиб кетиши, яъни «деиндустриализация» таҳдиди бутун Европани қамраб олмоқда.

Бу борадаги йўқотишлар фақатгина фабрика ва заводларнинг ёпилиши билан чекланиб қолмай, балки миллионлаб иш ўринлари, таъминот занжирлари, инновациялар ҳамда технологик ривожланиш салоҳиятига ҳам жиддий зарба бермоқда. Европани тарк этаётган ҳар бир йирик корхона ўзидан кейин етказиб берувчилар, тадқиқот марказлари ва малакали ишчиларнинг улкан тармоғини узиб кетади. Бу эса келажакда мазкур тармоқларни қайта тиклашни анча қийинлаштиради.

Шу сабабли Европа ҳукуматлари яқин вақтгача эркин бозор тамойилларига зид деб ҳисобланган иқтисодий сиёсатни қабул қилишга мажбур бўлмоқдалар. Хусусан, миллий саноатни тўғридан-тўғри молиявий дастаклаш, ишлаб чиқаришни мамлакат ичига қайтаришни рағбатлантириш, айрим импорт товарларига чекловлар қўйиш ва стратегик тармоқларни хорижий агрессив рақобатдан ҳимоя қилиш каби протекционистик чоралар фаол ишга солинмоқда.

Тўртинчидан: Европанинг Хитой билан қарама-қаршилиги — шериклик ва рақобат ўртасида

Агар Россия омили Европани ўз энергия хавфсизлиги тизимини қайта кўриб чиқишга мажбур қилган бўлса, Хитойнинг юксалиши китъани саноат истиқболини тубдан ўзгартиришга ундади. Бугунги кунда Хитой шунчаки оддий савдо рақобатчиси эмас, балки илгари фақат Европага тегишли бўлган электромобиллар, аккумуляторлар, қуёш панеллари ва юқори технологик саноат ускуналари ишлаб чиқариш соҳаларида етакчилиқни қўлга олаётган қудратли технологик кучдир.

Шу сабабли, Брюссель томонидан Европа компанияларини тенг ҳуқуқли бўлмаган рақобатдан ҳимоя қилиш мақсадида, Хитой давлат субсидияларига қарши терговлар бошлаш ва Пекин товарларига нисбатан юқори бож тарифларини жорий этиш тенденцияси кучаймоқда.

Бироқ, вазиятнинг парадоксал томони шундаки, Европа Хитойсиз яшай олмайди. Пекин Европа маҳсулотлари учун энг йирик экспорт бозорларидан бири бўлиш билан бирга, глобал таъминот занжирларининг муҳим қисмларини назорат қилади. Айниқса, рақамли трансформация ва яшил энергетикага ўтиш учун сув ва ҳаводек зарур бўлган ноёб ер минераллари ҳамда муҳим компонентларнинг асосий қисми айнан Хитойда ишлаб чиқарилади.

Шу боис Брюссель Хитой билан иқтисодий алоқаларни бутунлай узиш (ажралиш) эмас, балки **«хавфларни камайтириш»** (*derisking*) деб номланган эҳтиёткор сиёсатни қабул қилди. Ундан кўзланган мақсад — Пекин билан савдо ҳамкорлигини максимал даражада сақлаб қолган ҳолда, нозик ва стратегик тармоқларда унга бўлган қарамликни босқичма-босқич камайтиришдир.

Шунга қарамай, бу мувозанат ўта мўрт ва омонатдир. Европа протекционистик чораларни қанчалик кучайтирса, Хитойнинг Европа экспортига ёки Осиё бозорида фаолият юритаётган Европа компанияларига қарши қасос (жавоб) чораларини қўллаш эҳтимоли шунчалик юқори бўлади. Бу эса икки томонлама муносабатларни иқтисодий шериклик ва аёвсиз стратегик рақобатнинг мураккаб қоришмасига айлантиради. Натижада Европа замонавий халқаро сиёсатнинг энг чигал дилеммаси — миллий саноатини ҳимоя қилиш ва дунёнинг иккинчи йирик иқтисодиёти билан алоқаларни сақлаб қолиш истаги ўртасида мушкул аҳволда қолмоқда.

Бешинчидан: Қўшма Штатлар — хавфсизлик бўйича иттифоқчи ва иқтисодий рақобатчи

Европа ўз устуворликларини қайта кўриб чиқишга уринаётган бир паллада яна бир муҳим тизимли парадокс бўй кўрсатмоқда: қитъа хавфсизлигининг бош кафолати ҳисобланган Қўшма Штатлар, айти пайтда унинг энг йирик иқтисодий рақобатчиларидан бирига айланди.

Хитой билан геосиёсий қарама-қаршилик кучайган сари, Вашингтон янги ва агрессив саноат сиёсатини қабул қилди. Унга кўра, яримўтказгичлар, яшил энергетика ва бошқа стратегик юқори технологик соҳаларга улкан давлат суратлари ва саховатли солиқ имтиёзлари ажратилмоқда. Ушбу дастурлар глобал компанияларни АҚШ бозорига жалб қилишга қаратилган.

Бу сиёсат Европа иқтисодиётига тўғридан-тўғри ва салбий таъсир кўрсатди. АҚШдаги энергия нархларининг пастлиги, кенг кўламли давлат субсидиялари ҳамда молиявий ресурсларга осон кириш имконияти туфайли кўплаб Европа корпорациялари ўз инвестиция режаларини қайта кўриб чиқиб, капиталларини океан ортига кўчиришни бошладилар. Оқибатда Европа ўз инвестициялари ва саноат қувватларининг сезиларли қисмини Хитойга эмас, балки ўзининг энг яқин иттифоқчиси бўлмиш АҚШга бой бермоқда.

Шу тариқа, трансатлантик муносабатлар эндиликда фақат хавфсизлик соҳасидаги анъанавий ҳамкорлик билан чекланмай, балки аёвсиз иқтисодий ва технологик рақобат элементлари билан чамбарчас боғланиб қолди. Қўшма Штатлар хорижий манбаларга бўлган қарамликни камайтириш ва ички саноатини мустаҳкамлаш йўлида, керак бўлса, европалик шерикларининг манфаатларини қурбон қилишдан ҳам қайтмаяпти.

Бу аччиқ воқелик Европа қаршисида икки томонлама мураккаб вазифани қўяди: у бир вақтнинг ўзида Вашингтон билан стратегик ҳарбий иттифоқни сақлаб қолиши, шу билан бирга ўз миллий иқтисодий манфаатларини ҳимоя қилиши ва саноат базасининг бутунлай емирилиб кетишига йўл қўймаслиги шарт.

Олтинчидан: Бозор иқтисодиётидан миллий хавфсизлик иқтисодиётига

Сўнгги уч ўн йилликда жаҳон ҳамжамияти эркин савдо, халқаро меҳнат тақсимооти ҳамда ишлаб чиқариш таннархини максимал даражада пасайтиришга асосланган иқтисодий моделнинг ҳукмронлигига гувоҳ бўлди. Бироқ кетма-кет юз берган тизимли инқирозлар фақатгина иқтисодий муваффақиятнинг ўзи миллий хавфсизлик ва барқарорликни кафолатлаш учун етарли эмаслигини исботлади.

Шу сабабли дунёнинг йирик давлатлари «иқтисодий қудрат» тушунчасини қайта таърифлай бошладилар. Эндиликда миллий саноат шунчаки ялпи ички маҳсулот ўсишини таъминловчи манба эмас, балки миллий хавфсизликнинг бош элементига айланди. Глобал таъминот занжирлари, яримўтказгичлар, энергетика, нодир металлар ва сунъий интеллект технологиялари давлатлар ўртасидаги кучлар мувозанатини белгиловчи муҳим омил сифатида кун тартибига чиқди.

Ушбу вазият фонида Европа ҳукуматлари илгари эркин бозор қоидаларига зид деб ҳисобланган иқтисодий дастакларни фаол қўлламоқда. Стратегик саноат тармоқларини тўғридан-тўғри молиялаштириш, айрим хорижий инвестицияларга қатъий чекловлар қўйиш ҳамда ишлаб чиқариш қувватларини қитъа ичига қайтариш учун саховатли рағбатлантириш тизимларини жорий этиш орқали давлатнинг иқтисодиётга тўғридан-тўғри аралашуви кучаймоқда.

Натижада Европа бозор иқтисодиёти тамойилларидан бутунлай воз кечмаган ҳолда, уларни миллий хавфсизлик призмаси орқали қайта шакллантирмоқда. Бундай глобал бурилиш дунёнинг анъанавий иқтисодий глобаллашув босқичидан аёвсиз геосиёсий рақобат даврига ўтганини акс эттиради. Янги реалликда давлат шунчаки бозорларни тартибга солувчи кузатувчи эмас, балки стратегик саноат сиёсатини белгиловчи ва унда бевосита иштирок этувчи бош шерикка айланмоқда.

Еттинчидан: Европа уруш иқтисодиётига қайтмоқдами?

Хавфсизлик соҳасида юзага келган муаммолар айрим сиёсатчиларни ҳарбий саноатни иқтисодий ўсишнинг янги ҳаракатлантирувчи кучи (двигатели) сифатида талқин қилишга ундамоқда. Улар бу йўналишни янги инвестициялар, қўшимча иш ўринлари ва технологик ривожланиш манбаи сифатида тақдим этишга уринмоқдалар.

Шубҳасиз, мудофаа саноатининг кенгайиши металлургия, машинасозлик, электроника ва илмий тадқиқотлар каби қатор турдош соҳаларни рағбатлантиради. Бироқ миллий Иқтисодиётни босқичма-босқич ҳарбий харажатларга боғлаб қўйиш ўзи билан бирга жиддий стратегик таҳдидларни ҳам олиб келади.

Ҳарбий иқтисодиёт самарали фуқаролик иқтисодиётидан тубдан фарқ қилади. Тинчлик даври иқтисодиёти инновациялар, унумдорликни ошириш, аҳоли турмуш даражасини яхшилаш ва янги бозорларни яратишга асосланса, ҳарбийлашган тизим фақатгина давом этаётган кескинликлар ва қуроли можаролар ҳисобига кун кўради. Бундан ташқари, ҳарбий харажатлар қанчалик улкан бўлмасин, улар таълим, олий таълим муассасалари, инфратузилма ва ривожланган фуқаролик саноатига тикиладиган узоқ муддатли инвестициялар ўрнини ҳеч қачон қоплай олмайди.

Бу ерда яна бир муҳим дилемма юзага келади: Европанинг мудофаа харажатлари ўсишининг салмоқли қисми ҳамон Қўшма Штатлардан ҳарбий техника сотиб олишга сарфланмоқда. Бу эса Европа маблағларининг катта бўлаги қитъанинг саноат мустақиллигини таъминлашга эмас, аксинча, Америка ҳарбий-саноат мажмуасини рағбатлантиришга хизмат қилаётганини англатади.

Шу сабабли Европа Иттифоқи ичида мудофаа бюджетлари океан орти иқтисодиётини ривожлантириш манбаига айланиб қолмаслиги учун интеграциялашган ягона Европа мудофаа саноати базасини яратишга қаратилган чақириқлар тобора кучайиб бормоқда. Бу маблағлар қитъа ичидаги реал иқтисодий ўсиш воситасига айланиши стратегик мақсад сифатида белгиланмоқда.

Саккизинчидан: Европанинг келажаги — стратегик мустақиллик ва халқаро босимлар ўртасида

Европа ўз замонавий тарихининг энг бурилиш нуқтасига қадам қўймоқда. Қитъа энди Совуқ уруш тугаганидан кейин ҳукмронлик қилган анъанавий иқтисодий моделга қайта олмайди. Шу билан бирга, иқтисодий очиклик ва стратегик суверенитет ўртасидаги мувозанатни таъминлай оладиган янги тизимни ишлаб чиқиш борасида ҳам ҳали сезиларли муваффақиятга эришгани йўқ.

Ушбу тизимли трансформациянинг муваффақияти Европа Иттифоқининг учта асосий стратегик саволга қандай жавоб бера олишига боғлиқ:

1. Қитъа юқори технологиялар ва илғор саноат тармоқларида Қўшма Штатлар ҳамда Хитой билан тенгма-тенг рақобатлаша оладиган мустақил саноат базасини қура оладими?
2. Вашингтон билан стратегик муносабатларига путур етказмаган ҳолда, мудофаа соҳасида юқори даражадаги мустақилликка эришишнинг уддасидан чиқадими?
3. Ўзининг энг йирик ва муҳим савдо шерикларидан бирини йўқотмасдан туриб, Хитойга бўлган иқтисодий қарамлигини камайтира оладими?

Ушбу саволларга бериладиган жавоблар Европанинг келгуси ўн йилликлардаги тақдирини белгилайди. Чунки бугунги реал вазият нафақат оддий иқтисодий ёки ҳарбий муаммолар, балки қитъанинг кўп қутблиликка интилаётган янги халқаро тизимдаги ўрни билан боғлиқдир. Бундай тизимда йирик глобал кучлар технология, энергетика, саноат пойдеворлари ва геосиёсий таъсир ричаглари учун аёвсиз кураш олиб боришмоқда.

Мазкур йирик иқтисодий дилемма Европанинг фискал ёки пул-кредит дастаклари билан енгиб ўтилиши мумкин бўлган вақтинчалик (циклик) инқирозга эмас, балки ўз иқтисодий ва стратегик моделини тубдан қайта қуриш заруратига дуч келганини кўрсатади. Илгари глобаллашув, эркин савдо, паст ишлаб чиқариш

таннархи ҳамда тарихий мустамлакачилик омиллари туфайли гуллаб-яшнаган қитъа эндиликда иқтисодий суверенитет, саноат хавфсизлиги ва стратегик мустақиллик тушунчаларини мутлақо янгидан баҳолашга мажбур.

Бироқ ушбу стратегик бурилишнинг муваффақияти Европа ҳукуматлари томонидан сарфланадиган молиявий маблағлар ҳажмига эмас, балки хавфсизлик, саноат, юқори технология ва энергетика соҳаларини ягона цивилизацион лойиҳага бирлаштира оладиган кенг қамровли, узоқни кўзлаган миллий тасаввурни шакллантириш салоҳиятига боғлиқ бўлади.

Дунё янги бир даврга қадам қўйди. Бу даврда стратегик қудрат эндиликда фақатгина анъанавий армиялар ёки ялпи ички маҳсулот (ЯИМ) ҳажми билан эмас, балки миллатнинг юқори ривожланган саноат базасига эга бўлиши, стратегик ресурслар хавфсизлигини таъминлаши, илғор технологияларни назорат қилиши ҳамда ташқи таъсирларга бардошли таъминот занжирларини ярата олиш салоҳияти билан ўлчанади. Ушбу янги глобал воқеликда Европа жиддий тарихий синов қаршисида турибди: қитъа, ёки мавжуд тизимли инқирозларни ўз қудратини қайта тиклаш имкониятига айлантира олади, ёки Хитойнинг саноат устунлиги билан Американинг иқтисодий жозибадорлиги ўртасидаги гирдобда қолиб кетади. Иккинчи сценарий юз берган тақдирда, Европа глобал жараёнларни бошқарувчи фаол кучдан аста-секин оддий кузатувчига ва охир-оқибат ташқи воқеалар оқимига мажбуран бўйсунувчи заиф тузилмага айланиши муқаррар.

Бундан-да чуқурроқ тизимли парадокс шундаки, Европанинг бугунги кураши эндиликда қайта қуролланиш ёки миллий саноатни сақлаб қолиш ўртасидаги иккиламчи танловдан иборат эмас. Аксинча, бу икки омил бир-бирининг омон қолиши ва мавжудлигини таъминловчи узвий шартга айланганини англаш

фурсати келди. Чунки самарали ва бақувват иқтисодиётсиз миллий хавфсизликни, мустаҳкам саноат базасисиз қудратли иқтисодиётни, янги халқаро тартибнинг туб моҳиятини тушунадиган стратегик қарашсиз эса ривожланган замонавий саноатни барпо этиб бўлмайди. Иқтисодий омиллар сиёсатга раҳнамолик қилган узок ўн йилликлардан сўнг, бугунги кунда катта геосиёсат глобал иқтисодиётни тўлиқ ўз назоратига олиш ва бошқариш учун яна саҳнага қайтди.

УТБА ИБН ҒАЗВОН

Иброҳим Аҳмад – Яман

Утба ибн Ғазвон розияллоҳу анҳу — Исломнинг еттинчи қаҳрамони

У — насаби Қайс Айлон қабиласига бориб тақалувчи улуғ ва олижаноб саҳоба Утба ибн Ғазвон ибн Жобир ал-Мозинийдир. У асосан Абу Абдуллоҳ куняси билан танилган, шунингдек, Абу Ғазвон ва Абу ал-Жабр деб ҳам юритилган. У ҳижратдан қирқ йил аввал Маккаи мукаррамада таваллуд топган.

Утба ибн Ғазвон розияллоҳу анҳу Исломни энг биринчилардан бўлиб қабул қилган собиқинлардан биридир. У Маккада Ислом даъватининг илк кунларидаёқ — Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам Дорул Арқамга (Арқам ибн Абу ал-Арқамнинг уйига) киришларидан ҳам аввал имон келтирган эди.

Имом Муслим ўзларининг «Саҳиҳ»ида Утба розияллоҳу анҳудан қуйидаги ҳадисни ривоят қиладилар: **«Ўзимни Аллоҳнинг Расули соллаллоҳу алайҳи васаллам билан бирга бўлган етти кишининг еттинчиси ўлароқ кўрдим. Ўшанда оғизларимиз яра бўлиб кетгунга қадар дарахт баргларидадан ўзга ейдиган нарса топмас эдик».** Ушбу ривоят Утбанинг Ер юзида Исломни қабул қилган еттинчи инсон эканлигини ҳамда илк даъват йилларидаги қийинчилик ва синовлар нақадар оғир кечганини яққол кўрсатади.

Утба ибн Ғазвон икки бор ҳижрат қилиш шарафига муяссар бўлди. Аввалига Қурайш мушрикларининг зуғумидан қочиб, ўз эътиқодини асраш мақсадида Ҳабашистонга йўл олди. Кейинчалик

Маккага қайтди ва у ердан Мадинаи мунавварага улуг ҳижратни амалга оширди. Мадинада Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам у билан Симак ибн Харшани (машҳур саҳоба Абу Дужонани) биродар қилиб қўйдилар.

Утба Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам бошчилик қилган ғазотларнинг бирортасини ҳам ўтказиб юбормади. У Бадр, Уҳуд, Хандақ жангларида, Ҳудайбиядаги «Байъати Ризвон»да ва бошқа барча тарихий тўқнашувларда мардонавор иштирок этди. Айниқса, камон отиш ва суворийлик санъатидаги юксак маҳорати билан ном қозонди.

Амирул-муъминин Умар ибн ал-Хаттоб розияллоҳу анҳунинг халифалик даврида Утбанинг моҳир ҳарбий қўмондон ва зукко бошқара олиш салоҳияти янада яққол намоён бўлди. Ҳазрати Умар уни Ироқдаги форс қўшинларига етиб бораётган Форс империясининг ҳарбий таъминот занжирини узиш мақсадида кичикроқ қўшин¹ билан ал-Убулла² ҳудудига юборди. Ўзининг юксак ҳарбий тактикаси ва жасорати эвазига Утба форсларни оғир мағлубиятга учратиб, ал-Убулла шаҳрини фатҳ этишга муваффақ бўлди.

Ушбу ҳудудга жойлашиб олгач, Утба розияллоҳу анҳу мусулмонлар учун қишки бошпана ва марказий жамлоқ бир маконга эҳтиёж борлигини англади. Энг муҳими, ушбу маконни Халифалик пойтахти Мадинаи мунавварадан ҳеч қандай дарё ёки денгиз ажратиб турмаслиги лозим эди. Шу сабабли у Амирул-муъмининга янги шаҳар барпо этишга рухсат сўраб хат ёзди ва ҳазрати Умар бунга розилик берди. Шундан сўнг Утба Басра шаҳри ва унинг жоме масжидига асос солди. Бу маскан Арабистон ярим оролидан ташқарида мусулмонлар томонидан бунёд этилган илк мукаммал ҳарбий-стратегик шаҳарга айланди.

¹ турли манбаларга кўра 300 ёки 800 нафар жангчи

² Форс кўрфазидаги стратегик порт

У Басра волийси ва қудратли фотих бўлишига қарамай, дунё ва мансаб уни асло ўзгартира олмади. У ниҳоятда зоҳид ҳаёт кечирди ва йирик фатҳлардан сўнг баъзи мусулмонлар орасида бўй кўрсата бошлаган ҳашаматга берилиш кайфиятларини кескин рад этди.

Бир куни у Басра аҳолиси қаршисида туриб, суннат китобларида муҳрланиб қолган ўзининг машҳур хутбасини ўқиди. Унда одамларга ўтмишдаги оғир кунларни ва ҳозирги тўқликни эслатиб, дунё лаззатларига алданиб қолмаслик ҳақида жиддий огоҳлантирди. Жумладан, у шундай деган эди: *«Ўзимни Аллоҳнинг Расули соллаллоҳу алайҳи васаллам билан бирга бўлган етти кишининг еттинчиси сифатида кўрдим. Ўшанда оғизларимиз яра бўлгунича дарахт баргларида ўзга ейдиган нарса топмас эдик... Мен ўз назаримда улуг, Аллоҳнинг ҳузурида эса кичик (арзимас) бўлиб қолишдан Аллоҳдан паноҳ сўрайман».*

Утба розияллоҳу анҳу раҳбарлик ва волийлик масъулиятини суймасди, чунки у иймон софлигига путур етказувчи ҳокимият васвасаларидан қаттиқ хавфсирарди. Ҳижрий 15 (айрим манбаларга кўра 17) йилда у Умар ибн ал-Хаттобдан ҳаж зиёратини адо этиш учун рухсат олиб, Маккага йўл олди. Фарзни адо этгач, Мадинада Халифа билан учрашиб, ўзини Басра волийлигидан озод этишини сўради. Бироқ ҳазрати Умар буни қатъиян рад этиб, унга қарата: *«Сизлар оғир вазифаларни менинг бўйнимга юклаб қўйиб, ўзларингиз мени ёлғиз ташлаб кетмоқчимисиз? Сизни асло вазифангиздан озод қилмайман!»*, деди ва Басрага қайтишни буюрди. Утба Халифанинг амрига бўйсуниб, ортга қайтди, туясига миниб, ич-ичидан: *«Эй Аллоҳим, мени у ерга (Басра бошқарувига) қайтармагин! Эй Аллоҳим, мени у ерга қайтармагин!»*, дея чин дилдан дуо қилди.

Аллоҳ таоло унинг дуосини ижобат этди. У Басра йўлидаги «Маъдан Бани Салим» деб номланувчи ҳудудга етганда туясидан йиқилиб (айрим ривоятларда тўсатдан келган оғир хасталик

туфайли) вафот этди. Эллик етти ёшида фоний дунёни тарк этган улуғ саҳоба ўзидан кейин улкан жиҳод мактаби ва Басрадек буюк шаҳар пойдеворини мерос қолдирди.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам саҳобаларининг ҳаёт йўли айнан мана шундай эди; улар дунёни юксак куч ва тақво билан бошқарар, ўз зиммаларидаги илоҳий масъулиятни теран англаган ҳолда борлиқни Ислом нури билан ёритар эдилар. Бугунги кунда эса, Ғарб мустамлакачилари ҳамда минтақадаги хоин кучларнинг тил бириктириши оқибатида ҳижрий 1342 йил 27 ражаб (милодий 1924 йил 3 март) санасида сўнгги мусулмон давлатчилиги (Халифалик) барҳам топгач, инсоният қайтадан зулмат гирдобига чўмди. Шу сабабли, дунёда ҳақиқий адолат ва эзгулик мезонларини қайта қарор топтириш учун ушбу одил давлат бошқарувини тиклаш йўлида интилиш ва холис ҳаракат қилиш ҳар бир мусулмоннинг олий мақсадига айланмоғи лозим.

Манбалар:

- 1- Имом Муслимнинг Саҳиҳ Муслим (Саҳобаларнинг фазилатлари, Утба ибн Ғазвоннинг хутбаси ҳадиси)
- 2- Имом Заҳабийнинг «Сияр Аълам ан-Нубалаъ» асари (1-жилд, Утба ибн Ғазвоннинг таржимаи ҳоли).
- 3- Ал-Исоба фи тамйиз ас-Саҳоба, Ҳофиз Ибн Ҳажар Асқалоний.
- 4- «Усд ал-ғоба фи маърифат ас-саҳоба» Ибн Асир Жазарий.
- 5- Ибн Саъднинг Табақот ал-куброси.
- 6- Ҳофиз Ибн Касирнинг «Ал-Бидоя ван-Ниҳоя» асари (ҳижрий 14-15 йиллардаги воқеалар ҳамда Басранинг ташкил этилиши ҳақида)

АЛЛОҲ ТАОЛО ХОҲЛАГАНИНИ ҚИЛАДИ

Халифа Муҳаммад — Иордания

Энг меҳрибон, энг раҳмли Аллоҳ номи билан

Қодир Аллоҳ шундай марҳамат қилади:

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَّا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا فَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ ٢٦﴾

«Аллоҳ чивин ёки ундан-да ҳақир нарсаларни мисол қилишдан ҳеч ҳам ор қилмайди. Имонли кишилар у мисол ҳақиқатан Парвардигори тарафидан эканини биладилар. Кофирлар эса: «Буни мисол қилиш билан Аллоҳ нима демоқчи?!» — дейишади. Бу мисол сабаб кўпларни адаштиради, кўпларни ҳақ йўлга ҳидоят қилади»⁴

Ушбу ояти карима Қуръонда ўргимчак ва пашша каби жонзотларнинг мисол қилиб келтирилишига эътироз билдирган ҳамда буни масхара қилган мушриклар ва яҳудийларга жавобан нозил бўлган. Улар: «Аллоҳ таоло қандай қилиб бундай арзимас мавжудотларни мисол қилиб келтириши мумкин?» дея даъво қилишган. Бу эътироз соф ўжарлик ва такаббурлик натижаси эди. Чунки оқил инсон Яратгувчининг ҳар бир мўъжизаси ва инсон идрок этадиган борлиқдаги жамики нарсалар Аллоҳнинг буюк аломати эканлигига асло шубҳа қилмайди. Бутун инсоният

⁴ Бақара сураси, 26-ояти мазмуни

бирлашганда ҳам битта пашша, чивин ёки ўргимчакни яратишга ожизлик қилади.

Аллоҳ таоло Ўз махлуқотларидан хоҳлаган нарсасини мисол қилиб келтиришга ҳақлидир, худди яратган ашёлари билан қасам ичиш ҳуқуқига эга бўлгани каби. У зот буни амалга оширди, демак, Унинг сўзи ҳам, иши ҳам айни ҳақиқатдир.

Эътироз билдирган кимсалар ўзларининг сўз устаси, нотик ва балоғатли араб бўлганликларини, шеърийят ҳамда насрда бу каби мавжудотларни мунтазам мисол қилиб келтирганликларини атайлаб унутдилар. Мазкур адабий мисолларни бу ерда батафсил баён қилишга эҳтиёж йўқ, бироқ бу ўриндаги асосий ибрат — мақолнинг асл мақсадини англаш ҳамда ўхшатиш сифатида қўлланилган восита билан ундан кўзланган асл мазмун ўртасидаги қиёснинг нақадар кучли ва теран эканлигига эътибор қаратишдир.

Улар, шунингдек, Қуръонда мазкур ҳашаротларнинг мисол қилиб келтирилиши — Аллоҳдан ўзга сохта илоҳларга сиғинаётган кимсалар учун айни муносиб ўхшатиш эканлигини англаб етмадилар. Сабаби, уларнинг сохта маъбудлари бу жирканч махлуқлардан-да заифроқ ва тубанроқ бўлиб, ўзларига мана шундай ҳақир мисоллар келтирилишига тўла лойиқ эдилар.

Аллоҳ таолонинг: *«Албатта, Аллоҳ мисол келтиришдан уялмайди»* деган сўзи кофирларнинг: «Муҳаммаднинг Парвардигори пашша ва ўргимчакларни мисол қилиб келтиришдан уялмайдими?» деган масхараомуз саволига раддия ўлароқ нозил бўлган. Ушбу оят Аллоҳ таолонинг: *«У зотга ўхшаи ҳеч нарса йўқдир»* (Шуро сураси, 11-оят) деган муҳкам (аниқ ва равшан) ояти пойдеворига таянган ҳолда талқин қилиниши лозим бўлган муташобих (маъно-далолатини англаш қийин бўлган) оятлардан биридир. Шу боис, оятнинг умумий мағзи шундан иборатки — Аллоҳ таолони Ўзи хоҳлаган бирор мисолни баён этишдан ҳеч нарса тўсиб қола олмайди.

Оятдаги «мисол» сўзидан кейин келган «маа» (нима бўлса ҳам / қандай бўлмасин) ноаниқлик юкламаси келтирилаётган мисолнинг нақадар умумий ва кенг қамровли эканлигини билдиради. Бу ўриндаги «язриба» (мисол келтириш/баён қилиш) калимаси мажозий маънода бўлиб, «яратиш» ёки «қарор топтириш» мазмунини англатади. Яъни, У зот фалон мисолни яратди ёки уни бандаларига ибрат қилиб қўйди. Оятдаги «баъуза» (чивин) эса ингичка хартумли, кичик учувчи ҳашарот бўлиб, у инсонлар устида айланиб юради ва ўз хартуми ила қон сўриб озиқланади. Халқчилроқ тилда ва шевада у айнан пашша ёки малах деб аталади.

Оятнинг **«ва маа фавқаҳаа» (ундан-да ҳақирроқ нарсани)** қисмидаги «фа» ҳарфи кетма-кетликни ифодаловчи боғловчи бўлса-да, бу ерда у ҳажм ва жисмнинг тобора кичиклашиб боришига ишора қилади. Мақсад — аввал кичик чивинни, сўнгра кичикликда ундан-да ўтиб тушадиган (унинг устида яшайдиган микроорганизмлар ёки ундан-да майдароқ) зотларни мисол қилиб келтиришдир. «Фовқ» (юқори/устун) сўзи аслида макон ва баландликни англатса-да, бу ўринда у мажозий маънода келиб, сифатнинг янада кучайганини, яъни ҳақирлик ва кичикликнинг янада ортганини кўрсатади.

Шу тариқа, бу ўхшатиш кофирлар сиғинадиган сохта бут ва худоларнинг асл табиатига тўла мос келади. Яъни, Аллоҳ таоло ўша сохта маъбудларнинг нақадар ожиз ва аҳамиятсиз эканини фош этиш учун оддий чивинни ёки кичикликда ундан-да ўтиб тушадиган, кўзга кўринмас даражадаги ҳақир нарсаларни мисол қилиб келтиришдан асло тийилмайди.

Аллоҳ таолонинг: **«Имонли кишилар у мисол ҳақиқатан Парвардигори тарафидан эканини биладилар. Кофирлар эса: «Буни мисол қилиш билан Аллоҳ нима демоқчи?!» — дейишади»** деган сўзлари — Раббоний мисолларга нисбатан инсонларнинг

муносабати қандай бўлишини батафсил баён қилади. Ушбу хитоб қаршисида инсонлар икки тоифага: мўминлар ва кофирларга ажраладилар. Оятдаги «фа» боғловчиси тартиб ва дарҳол изма-из келишни ифодалайди. Бу ердаги асосий мазмун зикр қилиш тартибига тегишли, яъни инсонларнинг берилган мисолга нисбатан муносабати ўша мисол баён қилинганидан сўнг дарҳол юзага чиқади. «Аммаа» (эса / ...га келсак) шарт юкламаси бўлиб, ундан кейин келувчи «фа» ҳарфи эса шартнинг жавоби бўлган «яъламууна» (биладилар) феълига боғланади. Иймон келтирганларнинг олий сифати шундаки, улар бу мисолларнинг ўз Парвардигорларидан келган айна ҳақиқат эканлигини қалбдан ҳис этадилар. Бу эса уларнинг тўғри йўлда янада собитқадам бўлишларига ва ҳидоятлари ортишига хизмат қилади. Кофирларнинг тутими эса соф ўжарлик ва такаббурликдан иборат бўлгани боис, ушбу мисол оятнинг давомида баён қилинганидек, уларнинг янада қаттиқроқ адашишларига ва залолатлари чуқурлашишига сабаб бўлади.

Аллоҳ таолонинг: **«Бунӣ мисол қилиш билан Аллоҳ нима демоқчи?!»** деган сўзларидан кейин келадиган тўхтам (вақф) тўлиқ ва мукамалдир. Чунки агар кейинги жумла унга боғлиқ бўлганида, ушбу сўзларнинг давоми кофирлар гапининг узвий сифатига айланиб қоларди, ваҳоланки вазият бундай эмас. Келтирилган мисол ўз-ўзидан инсонни адаштирувчи ёки ҳидоятга солувчи мустақил куч эмас, балки у «аммаа» (шарт юкламаси) билан бошланган иккита жумланинг мантикий изоҳи ва амалий талқинидир. Яъни, ушбу мисол бир тоифани (мўминларни) тўғри йўлга бошласа, иккинчи тоифанинг (кофирларнинг) адашишига замин яратади. Шу сабабли, ушбу жумла наҳв (грамматика) қоидаларига кўра, олдинги фикрни очиқ берувчи мустақил тушунтириш (истиъноф) жумласи ҳисобланади: **«У бу билан кўпларни адаштиради ва кўпларни ҳидоят қилади».**

У Зотнинг: *«У бу билан кўпларни адаштиради ва кўпларни ҳидоят қилади»* деган калом, юқорида зикр этилган кофирларнинг: *«Буни мисол қилиш билан Аллоҳ нима демоқчи?!»* деган масхараомуз саволига берилган тўғридан-тўғри Раббоний жавобдир. Зеро, Қуръоний мисоллар улардан кўзланган асл мақсад ва ҳикматни ўз ичида яққол намоёниш этса-да, Аллоҳ таоло уларни ҳақни топганлар учун ҳидоят манбаи, адашишга маҳкум бўлганлар учун эса залолат омили қилиб қўйди. Бу теран маъно Қуръони каримнинг кўплаб оятларида, жумладан, қуйидаги каломда ҳам ўз аксини топган:

﴿وَإِذَا مَا أَنْزَلْنَا سُورَةً فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَذِهِ إِيْمَانًا فَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ۝ ١٢٤ وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَىٰ رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ ۝ ١٢٥﴾

«Қачонки бир сура нозил қилинса, улардан: “Бу қайси бирингизнинг иймонини зиёда қилди?” дейдиганлар бордир. Иймон келтирганларга келсак, оят уларнинг иймонини зиёда қилди ва улар хушнуд бўлурлар. Қалбларида марази борларга келсак, оят уларнинг ифлослигига ифлослик (куфр устига куфр) зиёда қилди ва улар кофир ҳолларида ўлдилар»⁵

Аллоҳ таолонинг: *«Ва У бу билан фақат фосиқларнигина адаштиради»* деган сўзларидаги «фосиқлик» аслида тўғри йўлдан, асл табиатдан оғиш ва чиқишни англатади (худди куш ўз тухумини ёриб, ундан ташқарига чиққани каби). Шу боис, Ислом шарияти ҳукмларидан ва илоҳий чегаралардан чиқиш «фосиқлик» деб юритилади. Аллоҳ азза ва жалла Ўз мисоллари ҳамда оятлари орқали адаштирадиган ўша фосиқ кимсалар — аслида У зот буюрган бандалик ва итоат ҳукмларидан бўйин товлаганлардир.

⁵ Тавба сураси, 124–125-оятлар мазмуни

Бу илоҳий қоида асло Аллоҳ азза ва жалла адашганларни залолатга, ҳидоят топганларни эса ҳидоятда қолишга мажбурлайди деган маънони англатмайди. Аксинча, Аллоҳ таоло ҳар бир бандани бу дунёда ўз ихтиёрига кўра танлаган амаллари ва ниятига яраша мукофотлайди ёки жазолайди. Ким Аллоҳнинг тўғри йўлини — ҳидоятни ихтиёр этса, Аллоҳ азза ва жалла унга тўғрилиқ йўлларини янада осонлаштириб қўяди. Бу ҳақда У зот шундай марҳамат қилади:

﴿وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَءَاتَاهُمْ تَقْوَاهُمْ ۖ﴾^{۱۷}

«Ҳидоят топганларга эса У ҳидоятни зиёда қилди ва уларга тақволарини берди»⁶. Яна Қодир Зот айтади:

﴿وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا ۖ﴾

«Бизнинг йўлимизда жиҳод қилган (интилган)ларни, албатта, Ўз йўлларимизга ҳидоят қилурмиз»⁷. Шунингдек, Аллоҳ таоло:

﴿وَيَزِيدُ اللَّهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى﴾

«Аллоҳ ҳидоят топганларнинг ҳидоятини зиёда қилади»⁸, деб баён этган.

Кимда-ким Аллоҳ таолонинг ҳукмларига исён қилиб, ўз хоҳиши билан залолат ва куфр йўлини танласа, Аллоҳ таоло унга ўша адашиш воситаларини рўбарў қилиб, ўз ҳолига ташлаб қўяди. Аллоҳ таоло айтади:

﴿قُلْ مَنْ كَانَ فِي الضَّلَالَةِ فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمَنُ مَدًّا ۖ﴾

«Айтинг: “Ким залолатда бўлса, Раҳмон унга муддатни узайтириб қўйсин!”»⁹. Шунингдек, Аллоҳ таоло дўзах

⁶ Муҳаммад сураси, 17-оят мазмуни

⁷ Анкабут сураси, 69-оят мазмуни

⁸ Марям сураси, 76-оят мазмуни

⁹ Марям сураси, 75-оят мазмуни

посбонларининг сонини зикр қилганидан сўнг шундай марҳамат қилади:

﴿... وَلَيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْكَافِرُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي مَن يَشَاءُ﴾

«...ва қалбларида мараз бўлганлар ва кофирлар: “Аллоҳ бу мисол билан нимани ирода қилди?” дейишлари учундир. Аллоҳ шундай қилиб, хоҳлаган кишисини адаштиради ва хоҳлаган кишисини ҳидоят қилади»¹⁰.

Биз турли замон ва маконлардаги кофирларнинг ўзаро ўхшаш ҳолатини эслатиб ўтиш билан ушбу бобни якунлаймиз. Зотан, бугунги кунда ҳам даҳрийлар (атеистлар) ва агностикларнинг Аллоҳ таолога қарши бўҳтонлар тўқиб, мўминларни ўз динларидан қайтаришга уринаётганларига гувоҳ бўлмоқдамиз. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам давридаги кофирларнинг Раббоний мисолларга эътироз билдирганлари каби, бугунги залолат аҳли ҳам ижтимоий тармоқларда Аллоҳ таолонинг Абу Лаҳаб ва унинг хотинини бутун бир сурада, Валид ибн Муғира ва бошқа кофирларни эса алоҳида оятларда лаънатлаганини масхараомуз оҳангда тилга олмоқдалар.

Улар ўзларининг нафси, заиф ақллари ва шайтоннинг васвасаси ортидан: «Қандай қилиб Худо Ўз бандаларидан бирини лаънатлаши мумкин?», дея ҳайратга тушадилар. Шу тариқа, улар ўзларининг нуқсонли ва чекланган тафаккурлари билан Яратгувчининг қиёфасини чизишга уринадилар. Уни ўз фуқароларини оммага очикча лаънатламайдиган оддий бир подшоҳ, президент ёки дунёвий ҳукмдорга қиёслайдилар. Ваҳоланки, ўша подшоҳ ёки ҳукмдорларнинг парда ортида қиладиган жирканч ишларини атайлаб кўрмасликка оладилар. Оқибатда ўзларининг ожиз онглари

¹⁰ Муддассир сураси, 31-оят мазмуни

билан Холиқни маҳлуққа қиёслайдилар. Уларнинг чиқарган бу ҳукмлари нақадар ёмон ва ботилдир!

Аллоҳ таоло ﴿فَعَالٌ لِّمَا يُرِيدُ﴾¹¹ «Ўзи хоҳлаган нарсани қилгувчидир»¹¹. У зот ҳеч бир бандасига заррача бўлса-да адолатсизлик қилмас: ﴿وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا﴾¹² «Ва Парвардигорингиз ҳеч кимга зулм қилмас»¹². Балки У ҳар бир кишини бу дунёда қилган амаллари ва танлаган йўлига яраша одил мукофотлайди ёки жазолайди. У зот Ўзини муқаддас Каломида таърифлаганидекдир: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾¹³ «У зотга ўхшаши ҳеч нарса йўқдир»¹³. Аллоҳ таоло даҳрийларнинг онгида шайтонлар чизиб берган сохта тасаввурлардан бутунлай пок ва олий Зотдир.

¹¹ Буруж сураси, 16-оят мазмуни

¹² Каҳф сураси, 49-оят мазмуни

¹³ Шўро сураси, 11-оят мазмуни

Мисрлик сиёсатчи Ҳозим Абу Исмоилнинг қамоқ муддати ҳақидаги раддия

Адвокат Холид Ал-Мисрий ўзининг расмий Фейсбук саҳифаси орқали яқинда ижтимоий тармоқларда ва айрим ахборот нашрларида тарқалган, таниқли воиз ва сиёсатчи Ҳозим Салоҳ Абу Исмоилнинг шу ойда озодликка чиқиши тўғрисидаги хабарларни қатъиян рад этди. У ушбу маълумотлар мутлақо асоссиз эканлигини ва иш материалларининг ҳуқуқий асосларига зид келишини таъкидлади. [1]

Ал-Мисрийнинг аниқлик киритишича, Ҳозим Салоҳ Абу Исмоилга нисбатан чиқарилган якуний суд ҳукмларининг умумий муддати рақамли маконда иддао қилинаётганидек 9 йил ёки ундан кам эмас, балки **14 йил оғир қамоқ жазосини** ташкил этади. [2]

Ушбу умумий муддат 3 та асосий жиноий иш бўйича қуйидагича тақсимланган:

- **7 йил озодликдан маҳрум қилиш:** 2012 йилги президентлик сайловларига номзод сифатида ҳужжат топшириш жараёнида онасининг фуқаролигига оид расмий ҳужжатларни сохталаштирганлик айблови бўйича; [2]
- **5 йил озодликдан маҳрум қилиш:** Наср шаҳар суди биносига бостириб кириш, уни қамал қилиш ва прокурорларга нисбатан зўравонлик ишлатишга тарғиб қилганлик айблови бўйича; [2, 3]

-
- **2 йил озодликдан маҳрум қилиш:** Суд тизимини ва маҳкама ходимларини ошкора ҳақорат қилганлик иши бўйича.

Мазкур расмий маълумотларга таяниб, адвокат сиёсатчи Ҳозим Салоҳ Абу Исмоилнинг амалдаги қамоқ муддати 2013 йилнинг июль ойидан бошлаб ҳисобланганини таъкидлади. Бу эса қонуний жиҳатдан унинг белгиланган жазо муддати тўлиқ тугаши ва озодликка чиқишининг расмий санаси **2027 йилнинг июль ойига** тўғри келишини аңлатади. [4]

Маълумот ўрнида, Ҳозим Салоҳ Абу Исмоил мисрлик таниқли ҳуқуқшунос ва Ислом воизи бўлиб, 2011 йилги январь инқилобидан кейин мамлакатда катта машҳурликка эришган эди. У Миср президентлиги учун ўз номзодини илгари сурган, бироқ Сайлов комиссияси томонидан пойгадан четлаштирилган. 2013 йилнинг июль ойидаги сиёсий ўзгаришлардан сўнг у ҳуқуқ-тартибот органлари томонидан ҳибсга олинган. Унга нисбатан очилган жиноий ишлар юзасидан Миср Кассация суди томонидан ўз кучида қолдирилган яқуний ва қатъий ҳукмлар чиқарилган. [2, 3, 4, 5, 6, 7, 8]

[1] <https://www.youtube.com>

[2] <https://www.dailynewsegypt.com>

[3] <https://www.reuters.com>

[4] <https://www.egyptindependent.com>

[5] <https://en.wikipedia.org>

[6] <https://en.wikipedia.org>

[7] <https://www.middleeasteye.net>

[8] <https://www.egyptindependent.com>

Иордания АҚШ ҳарбий базалари мавжудлигини рад этмоқда, Вашингтон эса аскарлари ҳалок бўлганини тасдиқлади

Иордания расмий доиралари қироллик ҳудудида АҚШ ҳарбий базаларининг мавжудлиги борасидаги баҳслар фонида Қўшма Штатлар билан мудофаа ва ҳарбий алоқаларнинг ҳуқуқий асосларини ифодалаш учун «хавфсизлик шартномаси» атамасидан фойдаланмоқдалар. Ушбу шартномада Иорданияда АҚШ ҳарбий базаларини ташкил этиш аниқ кўрсатилмаган бўлса-да, у Вашингтоннинг Иорданияга тегишли айрим ҳарбий объектлардан қўшма мудофаа келишувлари доирасида фойдаланиш ҳуқуқини тартибга солади.

Бу вазият Иордания ташқи ишлар вазири Айман Сафадийнинг мамлакатда АҚШ ҳарбий базалари йўқлиги ҳақидаги баёнотларига мос келади. Аммон расмийлари Америка ҳарбийларининг мамлакатдаги мавжудлиги Иордания ҳарбий лагерларидаги муайян ҳудудлардан фойдаланишга имкон берувчи мудофаа ҳамкорлик дастурлари билангина чекланганлигини таъкидламоқда. Бироқ экспертлар ва сиёсий фаолларнинг фикрича, Қўшма Штатлар икки томонлама мудофаа келишувлари доирасида айрим ҳарбий объектлардан фойдаланиш, жумладан, у ерда аскарлар ва ҳарбий техникаларни жойлаштириш бўйича махсус имтиёзларга эга бўлган.

Иордания ва Қўшма Штатлар ўртасидаги ушбу хавфсизлик шартномаси 2021 йилда имзоланган бўлиб, у Вакиллар палатасида овозга қўйилмасдан ёки кенг муҳокама қилинмасдан кучга киритилган. Ўша пайтдаги ҳукумат бунини йирик ҳарбий шартнома эмас, балки Вазирлар Маҳкамасининг ижро этувчи ваколатлари доирасидаги ташкилий келишув эканлигини даъво қилган эди. Ўз навбатида, муҳолифат вакиллари келишув шартларини парламент муҳокамасига тақдим этишни талаб қилиб, унинг айрим моддалари

Иордания суверен ҳудудидан хорижий кучларнинг ўз ҳарбий мақсадларида фойдаланиши борасида жиддий саволларни туғдиришини таъкидлаган эдилар.

Аксинча, Иордания ҳарбий мутахассислари қиролликда Америка ҳарбий базалари мавжуд эмаслигини илгари суриб, масала мудофаа келишувлари доирасида баъзи объектлардан чекланган техник фойдаланиш, қўшма ўқув-маслаҳат гуруҳлари ҳамда ҳаво мудофааи элементларининг мавжудлиги билан боғлиқлигини тушунтирмоқдалар. Махсус манбаларга кўра, Иорданиядаги америкалик аскарлар сони қўшма ҳарбий машғулотлар пайтида тахминан 3000 нафарга етади, оддий шароитларда эса бу рақам 1000 нафардан камроқни ташкил этади. Икки мамлакат ўртасидаги мудофаа соҳасидаги ҳамкорлик узок йиллардан бери давом этиб келмоқда. Бугунги кунда Аммон ўз ҳаво мудофааи тизимларини мустаҳкамлашга интилмоқда ва минтақада АҚШ ҳарбий ёрдамидан энг кўп фойдаланувчи давлатлардан бири ҳисобланади.

Ал-Ваъй муносабати:

«Ҳизб ут-Таҳрир» амири Ато ибн Халил Абу Роштанинг ҳижрий 1442 йил 7 рамазон (милодий 2021 йил 19 апрель) санасидаги «Иорданияда нима юз бермоқда?» сарлавҳали баёноти:

«1. Қирол Абдуллоҳ мамлакат қуруқлик ва ҳаво ҳудудидан фойдаланиш борасида Вашингтонга кенг имкониятлар тақдим этувчи қўшма мудофаа шартномасини имзолаш орқали Американинг ҳокимиятни алмаштириш ҳамда унинг ўрнига шахзода Ҳамзани олиб келиш режасини барбод қилишга эришди. Ушбу қадам АҚШни шармандали аҳволга солиб қўйди ва уни келишувдаги шериги бўлмиш амалдаги қиролга қарши шахзода Ҳамзани очикчасига қўллаб-қувватлаш имкониятидан маҳрум этди.

1. Иорданиядаги АҚШ-Буюк Британия яширин геосийёсий қарама-қаршилигида айни пайтда вақтинчалик сукунат қарор топган бўлса-да, бу ҳолат узоқ давом этмайди. Чунки Америка ўзини минтақада Британия мустамлакачилик меросининг ягона вориси сифатида кўрмоқда. Шу сабабли, Вашингтон ушбу хавфсизлик битимидан келажақда қирол назарда тутган мақсадлардан бутунлай бошқача, ўз стратегик манфаатлари йўлида фойдаланиши муқаррардир.
2. Мусулмон ўлкаларида гегемонлик ўрнатиш ва таъсир доираларини бўлишиб олишга қаратилган халқаро можаролар фақатгина туб ва ҳақиқий ўзгариш билан яқун топиши мумкин. Бу ўзгариш — Ислом ва мусулмонларни қайта қудратли қилувчи ҳамда мустамлакачи кучларнинг илдизларини мусулмон тупроқларидан бутунлай суғуриб ташлайдиган, пайғамбарлик минҳожи асосидаги Рошид Халифаликни барпо этиш орқали исломий ҳаёт тарзини қайта тиклашдир. **“Улар: «У қачон бўлур?» дерлар. Айт: «Шоядким, яқинда бўлса!»**

Канадада мусулмон аёл етти ёшли фарзандининг кўз ўнгида шафқатсиз хужумга учради

Канаданинг Монктон шаҳридаги автотурааргоҳда оиласи билан маҳаллий автомобил парадени томоша қилмоқчи бўлган мусулмон аёлга бир гуруҳ шахслар томонидан исломофоб ва иркчилик руҳидаги тажовуз уюштирилди. Хужумчилар аёлдан тез фурсатда «ўз мамлакатига қайтиб кетишини» талаб қилиб, ҳақоратлар ёғдиришган. Оғзаки тўқнашув тез орада аёлнинг етти ёшли ўғли кўз ўнгида жисмоний калтакланишига айланиб кетди. Мазкур ҳодиса Канада жамияти ҳамда халқаро даражада кескин норозилик ва қоралашларга сабаб бўлди. [1, 2]

Канада Қироллик отлик полицияси (RCMP) Монктон шаҳридаги «Mountain Road» кўчасида содир бўлган ушбу мудҳиш воқеа юзасидан зудлик билан жиноий иш очиб, тергов ҳаракатларини бошлади. Ҳуқуқ-тартибот органлари кеч соат 19:30 атрофида воқеа жойига етиб борган ва ҳозирда ушбу ҳужумда нафрат омили (исломофобия) нечоғлиқ ўрин тутганини синчиклаб ўрганмоқда. [2, 3]

Канада мусулмонлари миллий кенгаши (NCCM) жабрланувчи оила томонидан тақдим этилган ва ҳужум жараёни муҳрланган видеоёзувни жамоатчиликка эълон қилди. Маълум қилинишича, оғир калтакланиш оқибатида аёл жиддий тан жароҳатлари олган, хусусан, унинг бурни синган ва шифокорлар томонидан мия чайқалиши ташхиси қўйилган. [2, 3, 4]

Кенгаш расмий вакили Стивен Чо ушбу воқеанинг энг катта фожиаси онасининг ваҳшийларча калтакланишига бевосита гувоҳ бўлган етти ёшли болакайнинг қаттиқ руҳий зўриқиш (психологик жароҳат) орттириб олганида эканлигини таъкидлади. Оила аъзолари дастлаб оғзаки таъқиблар бошланганда вазиятни юмшатишга ва тадбирдан чалғимасликка уринганлар, бироқ зўравонлар гуруҳи тўсатдан жисмоний ҳужумга ўтган. Ижтимоий тармоқларда тарқалган видеода бир аёл ҳимоясиз мусулмон аёлнинг боши ва юз қисмига тинимсиз мушт тушираётгани, атрофдаги баъзи гувоҳлар эса жараёнга аралшиб, ҳужумни тўхтатишга ҳаракат қилгани акс этган. [1, 3, 5, 6]

Айни пайтда, Монктон Ислом ассоциацияси президенти Али Этерниши маҳаллий мусулмон жамоатчилиги ушбу воқеадан қаттиқ шокка тушганини билдирди. У мазкур ҳужум ҳудуддаги масжидга қарши қаратилган бошқа бир исломофоб ҳаракатдан ҳамда Галифакс шаҳрида юз берган шунга ўхшаш воқеадан бор-йўғи бир неча кун ўтиб содир бўлганини, бу эса Канадада истиқомат

қилаётган мусулмонларнинг хавфсизлик юзасидан хавотирларини кескин ошириб юборганини маълум қилди.

[1] <https://www.cbc.ca>

[2] <https://english.ahram.org.eg>

[3] <https://globalnews.ca>

[4] <https://www.cbc.ca>

[5] <https://halifax.citynews.ca>

[6] <https://x.com>

«Исроил» босқинчи кучлари Қунайтра жанубидаги Тел Ахмар атроф ҳудудларини бомбардимон қилди

«Исроил» босқинчи кучлари Қунайтра губернаторлиги жанубидаги Тел Ахмар ҳудудида жойлашган қишлоқ хўжалиги майдонларига учта артиллерия снарядини отди. Маҳаллий манбаларнинг «Syria TV» телеканалига маълум қилишича, снарядлар шаҳар атрофига тушган ва ҳужум оқибатида ҳеч қандай инсоний қурбонлар ёки моддий зарарлар қайд этилмаган.

Ушбу ўққа тутиш ҳолати Қунайтранинг чегараолди қишлоқ ҳудудларида хавфсизлик инқироzi давом этаётган ҳамда «исроил»нинг Сурия суверенитетини бузиш билан боғлиқ ҳарбий ҳаракатлари кескин кучайган бир пайтда юз берди.

«Syria TV» мухбирининг ҳисоботига кўра, ўтган йилнинг июнь ойидагина Қунайтра ва Дараа вилоятларида «исроил» армияси томонидан содир этилган 233 та тизимли қонунбузарлик ҳолатлари ҳужжатлаштирилган. Ушбу ноқонуний ҳаракатлар сирасига қуруқликдан бостириб кириш, тўғридан-тўғри отишмалар, артиллерия зарбалари, рейдлар, ноқонуний ҳибсга олишлар, шунингдек, фаол ҳаво разведкаси ва вақтинчалик назорат-ўтказиш пунктларини ташкил этиш киради.

Статистик маълумотларга кўра, ҳисобот даврида Қунайтра губернаторлиги рейдлар ва тинтувларни ўз ичига олган 85 та ҳарбий босқинга дуч келган бўлса, Дараа вилояти ғарбидаги Ярмук ҳавзаси ҳудудида шунга ўхшаш 23 та босқинчилик ҳолати қайд этилган. Бундан ташқари, Қунайтрада 39 марта ва Ярмук ҳавзасида 22 марта Сурия ҳудуди ичкарасида ҳеч қандай рухсатсиз ҳарбий патруллик рейдлари амалга оширилган бўлиб, бу ҳолат чегараолди минтақасида «исроил» ҳарбий фаоллиги узлуксиз давом этаётганидан дарак беради.

ГОМОСЕКСУАЛИЗМ АТАМАСИГА ҚАРАШДАГИ ТАРЖИМА МУАММОСИ

Халил Мусъаб – Покистон

Замонавий ижтимоий ва диний мунозараларда, айниқса, инглиз тилида сўзлашувчи академик ва ижтимоий доираларда бир қараш фаол тарқалмоқда. Унга кўра, агар инсон ўз амалий хатти-ҳаракатлари ва хоҳиш-истакларини қатъий назорат қила олса, бир вақтнинг ўзида ҳам мусулмон бўлиши, ҳам ўзини бир жинсли ориентацияга мансуб(гомосексуал) деб ҳисоблаши мумкин. Ушбу ёндашув тарафдорларининг фикрича, инсон муайян ҳиссий мойилликлар билан туғилгани учун айбдор эмас, чунки бу жараён «унинг иродасидан ташқарида» содир бўлади. Бироқ у ўз хоҳишларини амалга ошириш ёки оширмаслик қарори, яъни хатти-ҳаракатлари учун тўлиқ жавобгардир. Мазкур аргументга кўра, бундай инсон ўз ички мойилликларини жиловлаши ва шариатда тақиқланган амаллардан мутлақо узоқ бўлиши шарт.

Ушбу концепция кўплаб мусулмон олимлари ва жамият вакиллари ўртасида жиддий баҳс ва эътирозларни келтириб чиқармоқда. Исломий манбалар — Қуръони Карим ва Суннатга кўра, Аллоҳ таоло бутун инсониятни соф, табиий омил ва илоҳий мувозанат — «фитрат» асосида яратган. Рум сурасининг 30-оятида шундай марҳамат қилинади:

﴿فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ۝۳۰﴾

«Бас, юзингизни ҳақ динга (Исломга) қаратинг. Аллоҳ инсониятни шу асосда яратган фитратини (сақланг). Аллоҳнинг яратганини ўзгартириб бўлмайди. Бу тўғри диндир, лекин кўпчилик одамлар буни билмайдилар».

Айнан шу ўринда муҳим концептуал зиддият юзага келади: агар инсон соф табиий омил (фитрат) билан яратилган бўлса, қандай қилиб у тизимли равишда гуноҳ ва тақиқланган амалларга мойил ҳолатда туғилиши мумкин? «Илоҳий мувозанат ва пок табиат билан туғилиш» ғоясини «тақиқланган ва ғайритабиий нарсага туғма мойиллик» даъвоси билан қандай уйғунлаштириш мумкин?

Бугунги кунда мусулмон жамиятларида кузатилаётган ушбу тушунмовчилик ва концептуал инқирознинг асосий илдизи — Ғарб ижтимоий-гуманитар фанлари терминологияси ва инглиз тилининг яширин ижтимоий-сиёсий маънолари билан юзлашишдир. Бир қатор Ғарб социологлари ва тарихчилари ҳам «гей», «квир», «лезбиянка» ва умуман «гомосексуализм» каби атамаларнинг пайдо бўлиш тарихи ҳамда уларнинг Ғарб ижтимоий контекстида қандай шаклланишини атрофлича таҳлил қилганлар. Улар илгари сурган асосий илмий аргумент шундан иборатки, Ғарб оламидаги замонавий жинсий кимлик (сексуаллик) тушунчаси бутун инсоният учун универсал, ўзгармас ёки абадий феномен эмас. Аксинча, бу атамалар маълум бир давр, тарихий жараёнлар ва муайян маданий контекстнинг маҳсули сифатида тизимли равишда шакллантирилган.

Профессор Жозеф Масъад ўзининг «Ислом ва озодлик» китобида ушбу мунозарани умумлаштириб, «жинсийлик» (сексуаллик) маълум бир тарихий ва маданий контекст билан узвий боғлиқ бўлган когнитив ҳамда экзистенциал категория эканлигини ва у универсал хусусиятга эга бўлиши шарт эмаслигини таъкидлайди. Унинг таҳлилига кўра, «гомосексуаллик» ва «гетеросексуаллик» каби тушунчалар XIX аср охири ва XX аср бошларида Ғарбий Европа ҳамда Қўшма Штатларда дастлаб тиббий ва ҳуқуқий, кейинчалик эса ижтимоий таснифлар сифатида шаклланган.

Бу ердаги асосий ғоя шундан иборатки, Ғарб ижтимоий онгида «гомосексуаллик» атамаси инсон табиати ҳақидаги муайян бир

фалсафий тушунчани ифодалайди: унга кўра, инсоннинг ички хоҳиш-истаклари унинг шахсий кимлигини (идентиклигини) ташкил этувчи бош омил ҳисобланади, яъни индивиднинг нимани хоҳлаши «унинг аслида ким эканлигини» белгилайди. Масъад ушбу концептуал тушунчани Ғарбдан ташқари бошқа маданий-диний контекстларга механик тарзда кўчириб бўлмаслигини уқтиради.

Муаллиф бу ҳодисани «ирқ» тушунчасининг шаклланиши билан ҳам боғлайди ва ўз вақтида Ғарб мустамлакачилари инсониятни ўзларининг ички тасаввурлари ва мезонларига кўра турли қатламларга ажратганларини тушунтиради. Шу сабабли, замонавий Ғарб дунёқараши нуқтаи назаридан «баччабоз» бўлиш маълум маънода «қора танли» бўлишга қиёсланади — яъни у ўзгартириб бўлмайдиган, қатъий ва туғма кимлик сифатида қабул қилинади.

Ички истак ва шахсий кимлик ўртасидаги мана шундай тизимли боғлиқлик баъзи мусулмонларни ҳам чалғитиб, инсон маълум бир «баччабозликка мойиллик билан туғилиши» мумкин деган даъвони илгари суришга мажбур қилмоқда. Уларнинг фикрича, агар шахсда шундай мойилликлар пайдо бўлса, бу унинг ўзгармас биологик табиатининг бир қисмидир. Айнан мана шу омил Ғарб ижтимоий фанлари томонидан сингдирилаётган ушбу тушунчаларни Исломнинг асл манбалари ва «фитрат» таълимоти нуқтаи назаридан тубдан қайта баҳолашни долзарб вазифага айлантиради.

Ислом инсониятнинг соф ва табиий феъл-атвор, яъни **фитрат** билан туғилишини ҳамда эркакларнинг аёлларга, аёлларнинг эса эркакларга бўлган табиий мойиллиги ушбу пойдеворнинг узвий қисми эканлигини қатъий тасдиқлайди. Аллоҳ таоло бу ҳақда Рум сураси, 21-оятида шундай марҳамат қилади:

﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً﴾

«Унинг оят-белгиларидан бири — сизлар хотиржамлик топишингиз учун ўзингиздан жуфтлар яратгани ва орангизда меҳр-муҳаббат ҳамда раҳм-шафқат пайдо қилганидир».

Бироқ инсон ҳаёти давомида турли нафсоний шаҳватлар ва васвасаларга дуч келиши мумкин. Инсоният отаси Одам алайҳиссаломнинг шайтон васвасасига учиб, тақиқланган дарахт меvasидан тановул қилгани бунинг илк тарихий мисолидир. Муайян гуноҳлар ва ношаръий иллатлар (масалан, ичкиликбозлик ёки гиёҳвандлик) вақт ўтиши билан инсон учун сурункали одатга айланиши мумкин. Бироқ бирор гуноҳ амалга мубтало бўлиш — ушбу нуқсон инсон табиатининг ўзгармас ва туғма қисми эканлигини асло англатмайди.

Ушбу концептуал фарқни англаш Ислом цивилизацияси олимларининг илмий тилини тушуниш учун жуда муҳимдир. Зеро, улар инсоннинг «кимлиги» (идентиклиги)га эмас, балки унинг бевосита **амали ва хатти-ҳаракатига** эътибор қаратишган. Шаръий манбаларда муайян гуноҳ ишни содир этган шахсга нисбатан ўзгармас биологик таъриф сифатида эмас, балки бажарилган амалдан келиб чиқиб ҳукм берилган. Бу худди тавба эшиклари ҳамиша очик бўлгани ҳолда, спиртли ичимлик ичувчи шахсни маълум муддат «маст» ёки одам ўлдирган кимсани «қотил» деб тавсифлашга ўхшайди. Аллоҳ таоло Нисо сураси, 17-оятида айтади:

﴿إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهْلَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأُولَٰئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ﴾

«Албатта, Аллоҳнинг тавбани қабул қилиши фақат ёмонликни жоҳиллик билан қилиб, сўнгра тезликда тавба қиладиганлар учундир». Бу ердаги «тезликда» ибораси банданинг ўлим лаҳзаси (ғарғара) келишидан олдинги бутун ҳаётини муддатини англатади.

Мана шу нуқтаи назардан, Ислом уламолари бир жинслиларга нисбатан шахвоний интилишни соф инсоний табиатдан (фитратдан)

оғиш ва тизимли бузилиш деб баҳолаганлар. Мумтоз фикҳ ва ахлоқ китобларида бу каби нотабий мойилликларнинг юзага келиши кўпинча аёллик хусусиятларига тақлид қилиш ёки сунъий равишда гўзаллаштирилган шаклларга маҳлиё бўлиш оқибати деб тушунилган.

Масалан, Имом ан-Нававий раҳимахуллоҳ ўз асарларида бу борада шундай дейди: *«Худди шундай, эркак кишининг соқол чиқмаган ўспирин йигитнинг юзига шаҳват ёки фитна хавфи билан қараши тақиқлангандир...»*. Уламолар бундай ҳолатларни нафснинг табиий меъёрлардан оғиши ва аёллар жинсига хос бўлган латофатни нотабий равишда бошқа ўриндан излаш иллати сифатида баҳолаганлар. Шу сабабли, замонавий даврда учраётган баччабозлик хатти-ҳаракатларнинг айрим кўринишлари ва аёлларга тақлид қилиш тенденциялари, исломий қарашга кўра, туғма омил эмас, балки инсон фитратининг ташқи таъсирлар остида бузилиши (деформацияси) сифатида таснифланади.

Тил ва истилоҳлар масаласига қайтадиган бўлсак, энг асосий нуқта — мусулмонларнинг Ғарб тиллари ва мафкураси орқали сунъий равишда киритилаётган тушунчалардан огоҳ бўлишлари ҳамда уларни ҳеч бир таҳлилсиз, кўр-кўрона қабул қилмасликлари зарурлигидир. Аксинча, улар инсон моҳияти ва унинг руҳий табиатини англашда соф исломий тушунчаларга ва асл исломий луғатга қайтишлари лозим.

Бирор кимсани биологик ва ўзгармас шахсият маъносида «туғма баччабоз» деб баҳолаш — Исломнинг инсоний фитрат, илоҳий ҳидоят ва ҳаёти давомида тавба қилиш имконияти тўғрисидаги фундаментал таълимотига бутунлай зиддир. Аллоҳ таоло бу ҳақда Рум сураси, 41-оятида шундай марҳамат қилади:

﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ٤١﴾

«Одамлар қўллари билан қилган нарсалари (гуноҳлари) туфайли қуруқликда ва денгизда бузулиш(табиий офатлар) зоҳир бўлди. Бу

уларнинг (тўғри йўлга) қайтишлари учун қилган амалларининг баъзисини торттириш учундир».

Биз Аллоҳ таолодан динимизни тўғри тушунишимизда ва унга мукаммал амал қилишимизда барчамизга тавфиқ беришини сўраймиз.

АВРААМ КЕЛИШУВЛАРИНИ КЕНГАЙТИРИШ АВРААМ ФЕДЕРАЦИЯСИ САРИ ТАШЛАНГАН ҚАДАМДИР

Айман Салоҳ – Фаластин

Эрон ва Қўшма Штатлар ўртасидаги ҳарбий можарони тугатиш бўйича музокаралар олиб борилаётган бир пайтда, АҚШ президенти Дональд Трамп Яқин Шарқ ва бошқа минтақа давлатларини «Авраам келишувлари»га қўшилишга чақирди. CNN телеканалининг 2026 йил 25 май, душанба кунги ҳисоботида кўра: «АҚШ президенти Дональд Трамп Эрон билан урушни тугатиш бўйича келишувга эришилганидан сўнг, Яқин Шарқ ва бошқа давлатлардан Авраам келишувларини “мажбурий тартибда” имзолашни талаб қилди. Шу билан бирга, агар томонлар можарони якунлаш бўйича тўхтамга кела олмасалар, “аввалгидан ҳам йирикроқ ва шиддатлироқ” ҳарбий ҳаракатлар бошланиши билан таҳдид қилди».

Ўзининг «Truth Social» платформасидаги узун баёнотида Трамп шундай деди: «Мен барча мамлакатлардан зудлик билан Авраам келишувларини имзолашни сўрайман. Агар Эрон мен билан ушбу битимни имзоласа, Америка Қўшма Штатлари президенти сифатида уларни мазкур мисли кўрилмаган глобал иттифокнинг бир қисми ўлароқ кўриш мен учун юксак шараф бўлади». Трамп бу масалани Саудия Арабистони, БАА, Қатар, Покистон, Туркия, Миср ва Баҳрайн раҳбарлари билан телефон орқали атрофлича муҳокама қилганини қўшимча қилди. Унинг таъкидлашича, Авраам келишувларига аъзо бўлиш муқаррар шарт ҳисобланади. Бу ҳолат Трамп маъмурияти Авраам келишувларини кенгайтиришни ўз ҳарбий стратегияси ва ташқи сиёсатининг бош мақсади қилиб қўйганидан далолат беради. Мазкур воқеалар фонида «Авраам

келишувларининг асл моҳияти қандай ва уларни кенгайтиришдан кўзланган асосий мақсад нима?» деган табиий савол туғилади.

Ушбу келишувлар имзоланишидан бир қанча йиллар аввал, Ғарбда ҳамда минтақадаги ҳукмрон режимларга алоқадор сиёсий-илмий доираларда «Иброҳим дини» (Ягона иброҳимий эътиқод) ғояси ҳақида кенг муҳокамалар олиб борилган ва бу жараён ҳозиргача давом этмоқда. Ушбу концепция учта самовий динни (Ислом, христианлик ва яҳудийликни) ҳамда улардан ажралиб чиққан турли мазҳаб ва йўналишларни (дурзийлар, нусайрийлар ва исмоилийларни) битта умумий, сунъий динга бирлаштиришни талаб қилади. Ҳатто бу тизимга Иброҳим алайҳиссалом билан ҳеч қандай тарихий ёки эътиқодий алоқаси бўлмаган динларни, масалан, буддизмни ҳам қўшиш устида тизимли иш олиб борилмоқда. Ислом институтлари ва таниқли уламолар ушбу лойиҳани Ислом ақидасига тубдан зидлиги ҳамда Фаластин масаласини бутунлай йўққа чиқаришга қаратилгани сабабли қатъиян рад этдилар. «Авраам дини» лойиҳаси динларни, хусусан, Исломнинг асл моҳиятини нишонга олган тизимли ва маккорона бир схемадир. Ушбу лойиҳа тарғиботчилари дастлаб динларлараро яқинлашув, сўнгра уларни мувофиқлаштириш ва охир-оқибат ягона глобал динга бирлаштириш ғоясини илгари сурдилар.

Бу ҳаракатларнинг дастлабки амалий натижаларидан бири сифатида Бирлашган Араб Амирликлари томонидан Абу-Дабида барпо этилган «Авраам оиласи уйи» (*The Abrahamic Family House*) лойиҳасини кўрсатиш мумкин. Ушбу мажмуада учта дин вакиллари учун ибодатхоналар битта умумий ҳудудда жойлаштирилган. Бунинг ортидан Қуръон, Таврот ва Инжилни ягона муқова остида жамлаб чоп этиш ҳамда яҳудий, насроний ва мусулмонларни бирлаштирган қўшма ибодат маросимларини ўтказиш ташаббуслари пайдо бўлди. Сценарий муаллифлари буни «Авраам ибодати» ёки «Авраам фарзандларининг дуоси» деб атамоқдалар.

Муайян марказлар томонидан бошқарилаётган ушбу тадбирлар аслида минтақадаги мусулмон аҳолиси билан Муқаддас Ерни босиб олган яҳудий вужуди ўртасидаги мафкуравий ва психологик тўсиқларни бутунлай олиб ташлашга қаратилган.

Вазият чуқурроқ таҳлил қилинса, «Авраам» рамзи шунчаки диний тушунча эмас, балки ўта хавфли сиёсий ўлчамларга эга атама эканлиги намоён бўлади. Бу рамз Яқин Шарқ учун чизилган янги сиёсий лойиҳалар — баъзан «Авраам федерацияси», «Авраам Қўшма Штатлари» ёки «Янги Яқин Шарқ» деб аталадиган режаларнинг стратегик муқаддимасидир. Бундай геосиёсий лойиҳага қонуний тус бериш ва унинг изчиллигини таъминлаттириш учун жамият шуурига янги сақофий ва ҳазорий(цивилизацион) ривоятларни сингдириш талаб этилади. Шу сабабли, «Авраамчилик»нинг узоқ муддатли мақсадларига эришиш йўлидаги психологик ғовларни бартараф этишда ушбу номдан муҳим дастак сифатида фойдаланилмоқда.

Шунингдек, улар туризм ва иқтисодий алоқаларни ривожлантириш ниқоби остидаги нормаллаштириш лойиҳаларини ҳам ишга соляптилар. «Авраам» лойиҳалари атрофидаги баҳслар фақат сўнгги йилларнинг маҳсули ёки бор-йўғи 2020 йилда имзоланган нормаллаштириш келишувларининг натижаси эмас; уларнинг пойдевори аслида бундан бир неча ўн йиллар олдин тузилган. Шу сабабли, мен ушбу атамаларнинг келиб чиқиш илдизларини ва улар тарихда қайси контекстларда қўлланилганини атрофлича кўриб чиқаман.

Биринчиси: Авраам Федерацияси ёки Авраам Қўшма Штатлари

Замонавий араб сиёсий мунозараларида «Авраам Федерацияси» ибораси одатда соф диний тушунча сифатида эмас, балки Яқин Шарқ минтақасидаги халқлар ва давлатлар ўртасидаги шериклик,

интеграция ёки янги сиёсий-ҳарбий иттифоқ моделини қонунийлаштириш учун «Авраам» рамзидан фойдаланувчи геосиёсий лойиҳа сифатида талқин қилинади. Ушбу концепциянинг пойдевори муштарак «Авраам мероси» ғоясига асосланган бўлиб, унга кўра минтақадаги етакчилик тизими яҳудий вужуди ва Туркия қўлида жамланиши, араб давлатлари ва Эрон эса ушбу тизимнинг ижрочи иштирокчиларига айланиши, бутун жараён эса тўлиқ АҚШ ҳомийлиги ва назорати остида бўлиши кўзда тутилган.

Ушбу масштабдаги сиёсий лойиҳалар ҳақидаги дастлабки муҳокамалар Совет Иттифоқи парчаланганидан сўнг, 1990 йилларда АҚШ президенти Жорж Буш (каттаси) томонидан «Янги жаҳон тартиби» ва «Янги Яқин Шарқ» атамалари муомалага киритилгандан кейин бошланди. 1993 йилда Осло келишувлари имзоланиши ортидан, яҳудий вужудида турли йилларда ташқи ишлар вазири, бош вазир ва президент лавозимларида ишлаган Шимон Перес айнан мана шу «Янги Яқин Шарқ» концепциясини фаол тарғиб қилиб, ушбу мавзуда алоҳида китоб чоп этди. Кейинчалик бу стратегик йўналиш бўйича йирик тадқиқотлар Американинг етакчи таҳлил марказлари (Think Tanks) томонидан тизимли равишда ишлаб чиқиладиган бўшланди.

Масалан, Фрэнсис Фукуяма ўзининг машҳур «Тарихнинг охири ва охирги одам» китобида либерал-демократик Америка моделининг мутлақ устунлиги ғоясини илгари сурган бўлса, 2010 йилларга келиб ўз қарашларини қайта кўриб чиқди ва глобал тизимда Ғарб гегемониясини сақлаб қолиш учун динларнинг сунъий бирлашувига эришиш зарурлигини таъкидлади. АҚШ президенти Барак Обама ҳам 2013 йилдаги расмий нутқларидан бирида «жаҳон дини» атамасини бежиз қўлламаган эди. Нуфузли Ҳарвард университети эса 2020 йилдаги «Авраам келишувлари» имзоланишидан анча йиллар олдин «Авраамчилик» тушунчаси, «Авраам лойиҳалари» ва уларнинг Яқин Шарқ учун сиёсий ҳамда иқтисодий оқибатлари

мавзусида махсус академик семинарлар ва конференциялар туркумини ташкил этиб келган.

2011 йилга келиб, АҚШ Давлат департаменти таркибида «Фуқаролик жамияти билан стратегик мулоқот» (*Strategic Dialogue with Civil Society*) деб номланган махсус тузилма ташкил этилди. Бу департамент Давлат департаментининг анъанавий идораларидан фарқ қилиб, ўша пайтдаги Давлат котиби Хиллари Клинтоннинг бевосита ташаббуси билан Вашингтон ва бутун дунёдаги фуқаролик жамияти институтлари ўртасида мунтазам, институционал алоқа каналларини ўрнатиш мақсадида барпо этилган эди. Ушбу тузилма таркибига Яқин Шарқ минтақасидан келган ва «маънавий етакчилар» деб таърифланган эллик нафар дипломат ҳамда учта дин (Ислом, христианлик ва яҳудийлик) вакилларидан иборат диний арбоблар киритилди. Ушбу институционал ташаббуснинг асосий мақсадлари қуйидагилардан иборат эди:

- Нафақат расмий ҳукуматлар, балки нодавлат-нотижорат ташкилотлари (ННТ), мустақил фаоллар ва фуқаролик жамияти институтлари билан тўғридан-тўғри алоқа каналларини ўрнатиш.
- Демократия, инсон ҳуқуқлари, давлат бошқаруви, гендер тенглиги, меҳнат ҳуқуқлари, дин омили ва ташқи сиёсат йўналишларида фуқаролик жамияти вакилларидан тизимли сиёсий тавсиялар олиш.
- Ўз мамлакатлари ҳукуматлари томонидан чекловлар, таъқиб ёки сиёсий босимга учраётган фуқаролик жамияти ташкилотларини халқаро даражада қўллаб-қувватлаш ва ҳимоя қилиш.

Амалий босқичда ушбу ташаббус доирасида ихтисослашган ишчи гуруҳлар ташкил этилди ҳамда дунёнинг ўнлаб мамлакатларидаги АҚШ элчихоналари ва маҳаллий жамоатчилик ташкилотлари

ўртасидаги алоқалар тармоғи кенгайтирилди. АҚШ маъмурияти мазкур мулоқотлар натижасида шаклланган қатор тавсиялар Давлат департаменти томонидан расмий ташқи сиёсий стратегияга интеграция қилинганини очиқ тан олди. Натижада ушбу лойиҳа ижтимоий иштирокни фаоллаштириш, маҳаллий элиталар ва ННТларни молиявий ҳамда сиёсий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш орқали бошқа давлатларнинг ички ижтимоий-сиёсий мунозараларига таъсир ўтказишнинг қудратли воситасига айланди.

Айнан мана шу институционал мунозаралар ва платформаларда «Авраам Федерацияси» ҳамда «Авраам давлатлари» каби атамалар мунтазам равишда муомалага киритилди ва ишлатилди. Лойиҳанинг асл мақсади — Яқин Шарқ ва араб оламидаги диний арбобларнинг жамият шуурига бўлган кучли таъсиридан «Авраам» геосиёсий режаларини кенг ёйиш йўлида унумли фойдаланишдан иборат эди. Ўша даврда АҚШ Давлат департаменти дин омилини Вашингтоннинг Яқин Шарқдаги узоқ муддатли стратегик манфаатлари ва сиёсий кун тартибига хизмат қилдириш мақсадида «**маънавий дипломатия**» (*Spiritual Diplomacy*) деб номланган махсус янги концепцияни фаол қўллади.

Обама маъмуриятидан кейин Дональд Трамп ўзининг биринчи президентлик муддатида «Аср келишуви» (*Deal of the Century*) деб номланган кенг қамровли стратегик режанинг амалий пойдеворини қўйди. АҚШ расмий доиралари ушбу лойиҳанинг тафсилотлари ва босқичларига нисбатан юқори даражадаги махфийликни сақлашга ҳаракат қилди. АҚШ президентининг катта маслаҳатчиси ҳамда Яқин Шарқ бўйича махсус вакили Жаред Кушнер «Аср келишуви» атрофидаги бундай қаттиқ ёпиқлик қасддан қилинганини таъкидлади; унинг фикрича, режанинг тафсилотлари муддатидан аввал оммага эълон қилинса, минтақавий сиёсатчиларнинг лойиҳадан бутунлай воз кечишига сабаб бўлиши мумкин эди.

Кушнер мазкур стратегик режанинг айрим муҳим бандларини 2019 йил 25 февраль куни «Sky News Arabia» телеканалига берган эксклюзив интервьюсида очиқлади ва Яқин Шарқ тинчлик режасининг энг асосий тамойилларини муҳокама қилди. У ўз нутқида ушбу лойиҳа (исроил халқини) бутун минтақавий муҳитга тўлиқ мослаштириш ва интеграция қилишга қаратилганини тушунтириб, жараён давомида Яқин Шарқнинг сиёсий ва географик чегараларида жиддий ўзгаришлар юз бериши мумкинлигини таъкидлади. Шунингдек, у мазкур сиёсий режа бутун минтақа иқтисодиётига чуқур таъсир кўрсатишини алоҳида қайд этди.

Унинг интервью давомида берган баёлотлари орасида қуйидаги сўзлар диққатга сазовордир: «Ушбу сиёсий режа ўта батафсил ишлаб чиқилган бўлиб, у чегараларни демаркация қилиш ҳамда ҳудудларнинг яқуний мақоми билан боғлиқ чигал масалаларни ҳал этишга йўналтирилган. Бироқ чегара масаласини бу тарзда кўриб чиқишдан асл мақсад — аслида ўша сиёсий чегараларни бутунлай йўқ қилишдир. Агар биз сунъий тўсиқларни олиб ташлаб, ҳеч қандай хавф-хатарсиз умумий тинчлик ўрната олсак, бу одамлар ва савдо товарларининг эркин ҳаракатланишини тўлиқ кафолатлайди ҳамда минтақада мутлақо янги иқтисодий имкониятлар эшигини очади».

«Авраам федерацияси» лойиҳасини илгари суриш ва унга йўл очиш доирасида, Вашингтон билан ҳамфикр бўлган, Америка манфаатларига хизмат қиладиган ҳамда яҳудий вужудининг минтақага интеграциялашувини осонлаштирадиган сиёсатни амалга ошираётган Туркия расмийларининг позицияси ва баёлотлари айнан ушбу стратегик режанинг бир қисми ҳисобланади.

Бунинг энг сўнгги мисоли тариқасида, Туркия Ташқи ишлар вазири Ҳокон Фиданнинг 2026 йил 31 май, якшанба куни Анқарада Япониянинг «Nikkei Asia» газетасига берган интервьюсида илгари

сурган сиёсий ташаббусини кўрсатиш мумкин. У ўз нутқида Покистондан бошлаб Форс кўрфази минтақасигача чўзиладиган янги ва кенг қамровли «минтақавий хавфсизлик архитектураси»ни яратиш ғояси ҳақида сўз юритди. Шунингдек, у келажакда Исроилнинг 1967 йилги чегаралар доирасида мустақил Фаластин давлатини тан олиши эвазига ушбу минтақавий тизимга қўшилиш имконияти мавжудлигига ишора қилди.

Ҳокон Фидан бу ташаббусни Яқин Шарқ мамлакатлари ўртасида ўзаро тан олиш, суверенитет ва ҳудудий яхлитлик тамойилларига асосланган узок муддатли ҳамкорлик тизимини барпо этиш учун «олтин имконият» деб таърифлади. Туркия ташқи сиёсат маҳкамаси раҳбари таклиф қилинаётган хавфсизлик платформаси дастлабки босқичда Туркия, Покистон, Миср, Саудия Арабистони ва бошқа Кўрфаз давлатларидан иборат бўлишини тушунтирди. Вазир, шунингдек, Эрон минтақа мамлакатлари билан муносабатларини нормаллаштиришда давом этса, келажакда у ҳам ушбу тизимга қўшилиши мумкинлигини таъкидлади. Туркия вазирининг фикрича, агар Фаластин муаммоси ҳал этилса, минтақа давлатлари Исроил хавфсизлигини глобал даражада таъминлашга улкан ҳисса қўшишга тайёр бўладилар.

Иккинчи: «Авраам йўли» (*Abraham Path*)

Бу — 2007 йилда расман йўлга қўйилган халқаро маданий ва сайёҳлик лойиҳаси бўлиб, Яқин Шарқ ўлкалари бўйлаб Иброҳим пайғамбарнинг тарихий ҳамда рамзий саёҳат йўналишини қайта тиклашни мақсад қилган узун масофали пиёда йўллар тармоғини барпо этиш ташаббусидир. Мазкур лойиҳа Гарвард университетида олиб борилган академик изланишлар ҳамда низоларни ҳал қилиш бўйича америкалик таниқли мутахассис, «Гарвард музокаралар дастури» асосчиларидан бири Уильям Юрининг (*William Ury*) саъй-ҳаракатлари натижасида майдонга келган. Ушбу ғоя дастлаб 2004 йилда Гарварднинг илмий доираларида пайдо бўлган, сўнгра махсус

илмий экспедициялар ва дала тадқиқотлари орқали кенгайтирилган. 2014 йилга келиб эса лойиҳани тизимли ривожлантириш мақсадида АҚШда расмий нотижорат ташкилот тузилган.

Уильям Юрининг таъкидлашича, Авраам қиссаси минтақа халқлари учун «муштарак келиб чиқиш ривояти»ни ифодалайди. Унинг фикрича, анъанавий равишда Авраам номи ва саёҳати билан боғлиқ бўлган зиёратгоҳларни ўзаро туташтирувчи пиёдалар йўлагини яратиш минтақада туризм, маданий алмашинув ва турли жамоалар ўртасидаги ижтимоий мулоқотни рағбатлантиришга хизмат қилади.

Бироқ «Авраам йўли» лойиҳаси шунчаки оддий сайёҳлик фаолияти билан чекланиб қолмай, балки узоқни кўзлаган маданий-геосиёсий мақсадларга эга эканлиги яққол кўринади. Бундан кўзланган асл мақсад — турли эътиқод ва динларга мансуб халқлар ўртасидаги муносабатларни сунъий равишда нормаллаштириш, жамиятлар орасидаги тарихий ва психологик тўсиқларни бутунлай йўқ қилиш ҳамда улар ўртасида муштарак маданий элементларни сингдириш орқали «Авраам дини» лойиҳаси ва бўлажак «Авраам федерацияси» режалари учун мафкуравий йўл очиб беришдан иборатдир.

«Авраам йўли» лойиҳаси Иброҳим пайғамбарнинг саёҳати билан боғлиқ бўлган тарихий география бўйлаб бир нечта мамлакатлар ва ўлкалардаги маҳаллий ҳамкорлар тармоғига таянади.

Фаластин маъмурияти назорати остидаги Фаластин тупроқларида «Масар Авраам ал-Халил» (Авраам йўли) деб номланувчи қисм мавжуд бўлиб, у Ғарбий Соҳилнинг шимолий, марказий ва жанубий ҳудудлари бўйлаб чўзилган ҳамда Ал-Халил шаҳрига етиб борадиган кенг пиёда йўллар тизимидан иборат. Ушбу қисм бутун лойиҳанинг энг таниқли ва энг фаол тармоқларидан бири ҳисобланади.

Шунга ўхшаш пиёда йўналишлари Иордания шимолида ва Туркияда ҳам барпо этилган. Аслида ушбу лойиҳани Сурия ҳудудига ҳам кенгайтириш режалаштирилган эди, бироқ Сурияда бошланган уруш ва ундан кейин юзага келган сиёсий ҳамда хавфсизлик инқирозлари бу режаларни амалга оширишга имкон бермади.

Кўплаб давлатлар томонидан расмий давлат сифатида тан олинмаган «исроил» ҳудудида эса «Нетив Авраам» номи остида ушбу лойиҳага боғлиқ ташаббуслар ва йўллар ишлаб чиқилган. Улар асосан Нақаб (Негев) ва Бир Сабъ (Беэршеба) минтақаларида режалаштирилган бўлиб, ушбу йўлларни умумий минтақавий йўналишнинг қолган қисми билан боғлаш кўзда тутилган.

Туркия ушбу лойиҳанинг асосий бошланғич нуқталаридан бири ҳисобланади, чунки тарихий ривоятларда Иброҳим пайғамбарнинг саёҳати Туркиянинг жануби-шарқидаги Урфа (Шанлиурфа) минтақасидан бошлангани тахмин қилинади. Бу ерда меҳмон уйлари ва махсус ўқитилган маҳаллий гидларни ўз ичига олган «Авраам йўли» инфратузилмаси ташкил этилган бўлиб, маҳаллий ҳамкорлар ушбу йўналишни ривожлантириш устида изчил иш олиб бормоқдалар. Мудофаа ва туризм ниқоби остидаги бундай ҳамкорлик ва тадбирлар Мисрда, айниқса Синай ярим оролида ҳамда Ироқнинг шимолий Курдистон минтақасида ҳам фаол юритилмоқда.

Учинчиси: «Авраам келишувлари»

«Авраам келишувлари» атамаси соф сиёсий характерда бўлиб, у диний тушунча эмас. Бу ибора «исроил» ва бир нечта араб давлатлари ўртасидаги муносабатларни тўлиқ нормаллаштиришга қаратилган, Қўшма Штатлар ҳомийлигида ишлаб чиқилган бир қатор дипломатик битимларни англатади. Ушбу жараён 2020 йилда БАА ва Баҳрайнни ўз ичига олган Форс кўрфази давлатларининг келишувлари билан бошланди. Эътиборли жиҳати шундаки, мазкур

битимлар халқаро сиёсий амалиётда одат тусига киргандек, улар имзоланган ёки уларга ҳомийлик қилган шаҳар ва мамлакат номи билан эмас, балки атайлаб сунъий рамзий ном билан аталди.

Кейинчалик АҚШ Судан ва Марокашни ҳам жараёнга жалб этиш орқали ушбу келишувлар географиясини кенгайтирди. Бугунги кунга келиб, АҚШ президенти Саудия Арабистони, Сурия ва бошқа Яқин Шарқ мамлакатларидан «Авраам келишувлари»ни имзолашни қатъий талаб қилмоқда. Бундай тизимли кенгайиш — аслида минтақа учун чизилган умумий ва йирикрок «Авраам федерацияси» лойиҳасига эришиш йўлидаги навбатдаги стратегик қадамдир.

Тўртинчиси: «Авраам ҳаракати»

«Авраам ҳаракати» атамаси яқин ўтмишда фаол муомалага кирди. У минтақа мамлакатлари ва халқлари ўртасида маданий яқинлашув, мулоқот, тинч-тотув яшаш ҳамда сиёсий интеграцияни тарғиб қилувчи, шунингдек, учта дин — Ислом, христианлик ва яҳудийлик издошлари ўртасидаги шерикликни кучайтиришни кўзлаган ҳаракатлар, ташаббуслар ва ғоялар мажмуини ифодалаш учун қўлланилади. Бу ҳаракат ушбу динлар учун муштарак рамз ҳисобланган Иброҳим пайғамбар сиймосига асосланади.

Том Вегенер ушбу ҳаракатнинг асосчиси ва бош кашшофи ҳисобланади. У илгари «исроил»нинг собиқ бош вазири Яҳуд Баракнинг матбуот котиби вакили ҳамда «Перес тинчлик маркази»да жамоатчилик билан алоқалар бўйича директор ва стратегик маслаҳатчи бўлиб ишлаган яҳудий сиёсатшуносидир. 2025 йилда у муаллифлар томонидан «сиёсий Авраамчилик» концепциясининг асосий дастури (манифести) сифатида тақдим этилган «Авраам инқилоби: Яқин Шарқ тинчлик формуласи» номли китобини чоп этди. Ушбу асар «Авраам ҳаракати»нинг фундаментал интеллектуал пойдеворини ташкил қилади.

Том Вегенер «Авраам федерацияси» ғоясининг энг таниқли бош назариётчиларидан бири. Мазкур ҳаракатларнинг мақсади шунчаки маданий тадбирлар билан чекланмай, балки минтақа мамлакатлари ва халқлари орасида умумий «минтақавий кимлик» (идентиклик)ни шакллантириш ҳамда сиёсий блок яратишга қаратилган.

«Авраам ҳаракати» «исроил»да айнан шу ном остида фаолият юритади ва ўз низомида минтақавий можароларнинг ягона ечими сифатида «Авраам федерацияси» лойиҳасини қўллаб-қувватлашини очик эълон қилади. Ушбу ҳаракат баъзи араб мамлакатларида, жумладан, Ироқда ҳам мавжуд бўлиб, у ерда ўзларининг расмий Facebook саҳифасини юритади. Мазкур саҳифадаги постларда Том Вегенернинг лойиҳани ташкил этишдаги роли алоҳида тилга олинади; у «устоз, йўлбошчи ва стратегик мутахассис» сифатида улуғланиб, унинг минтақа келажаги ҳақидаги қарашлари «Авраам Қўшма Штатлари» деб аталади. Яқинда Сурияда ҳам «Авраам ҳаракати»нинг янги бўлими ташкил этилгани эълон қилинди. Бошқа араб ўлкалари ва Туркияда турли номлар остида фаолият юритаётган марказлар ва ташаббуслар мавжуд бўлиб, улар марказий бошқарувга ёки белгиланган глобал тизимга эга бўлган ягона, бирлашган ҳаракат қиёфасини яратмоқда. Бунга мисол сифатида динлараро мулоқот уюшмаларини, «Авраам мероси»ни ўрганиш марказларини ва БААдаги «Авраам оиласи уйи» мажмуасини келтириш мумкин.

Булар — «Авраам» атамаси ишлатилаётган энг муҳим ва стратегик контекстлардир. Юқоридаги омиллар Ғарб ва унинг минтақадаги издошлари «Авраамчилик» ҳақида гапирганда, уларнинг узоқ муддатли асл мақсадларини теран англашни ҳамда режаларига йўл очувчи яширин фаолиятларини фош этишга эътибор қаратишни тақозо этади. «Авраам дини» ғояси Ислом ақидаси ва унинг соф таълимотига бутунлай зид эканлигини шунчаки назарий таъкидлашнинг ўзи бугунги кунда етарли эмас.

Шунингдек, динлараро мулоқот ниқоби остидаги тадбирларда иштирок этувчиларни шунчаки мавҳум интеллектуал фикрлар тарафдорлари сифатида кўрмаслик керак; аксинча, булар ўта хавфли сиёсий ҳаракатлардир. Худди шунингдек, муштарак зиёрат ва қўшма туризм лойиҳаларини амалга ошираётган кучлар АҚШ ва сионистлар ташкилотининг геосиёсий қуроли ҳисобланади. Бу жараёнлар соф сиёсий ҳаракатлар бўлгани боис, уларга қарши фақатгина тизимли ва самарали сиёсий ҳаракатлар билангина курашиш мумкин.

НАВИГАЦИЯ ЭРКИНЛИГИ — БУ ЎЗ ЕРИМИЗДА БИЗГА ЮКЛАНГАН ЁЛҒОН

Мусо Абдул Шакур

Американинг Эронга қарши олиб борган урушидан бери ҳар куни бўғозлар, денгизлар, улардаги ҳаракатлар ва уларни ким бошқараётгани ҳақида баҳс юритувчи янги овозлар пайдо бўлмоқда. Афсуски, Ислом тамойилларидан эмас, балки Ғарб мафкураси ва мусулмон дунёси дуч келаётган оғриқли воқеликдан келиб чиқиб фикрлайдиган бу сохта зиёлилар «Ал-Жазира» ва бошқа етакчи телеканаллар эфирларини эгаллаб олиб, жамоатчиликни чалғитиш ва омма эътиборини тўғри йўлдан буриш билан шуғулланмоқдалар.

Ушбу вазиятда муҳим бир ҳақиқатни эслатиб ўтиш жоиз: Улар муҳокама қилаётган бўғозлар ислом ўлкалари ҳудудида жойлашган бўлиб, мусулмонлар тасарруфидаги ва улар томонидан бошқариладиган тупроқлар билан бир хил ҳуқуқий мақомга эга. Мазкур ҳудудларнинг қуруқлиги, денгизи ва ҳаво макони бутунлай исломий бўлгани боис, улар Ислом қонунчилиги (шариат) асосида бошқарилиши шарт. Табиий ёки сунъий йўл билан барпо этилганидан қатъи назар, ушбу бўғозларни назорат қилиш ва бошқариш ҳуқуқи фақат мусулмонларга тегишлидир. Ҳурмуз, Босфор, Малакка, Гибралтар ва Дарданелл бўғозлари, шунингдек, Сувайш канали шубҳасиз Ислом бўғозларидир. Ушбу тоифага кирувчи сув ҳавзалари қаторига Форс кўрфази, Ўрта ер денгизи, Қизил денгиз ва Ақба кўрфази ҳам киради. Бу нозик географик нуқталар ғайридинлар томонидан Халифаликка қарши урушда жорий этилган ҳамда ўз мағлубият ва ғалабаларини сақлаб қолиш учун яратилган «халқаро ҳуқуқ» мезонлари билан эмас, балки бевосита Мусулмон Уммати томонидан бошқарилиши ва назорат қилиниши лозим!

Кейин эса фитначи кучлар, айниқса, қўғирчоқ режимлар ва уларнинг оммавий ахборот воситалари, хусусан, халқаро ҳуқуқ ва денгиз транспорти бўйича ўзларини «мутахассис» деб атайдиганларни эфирга чиқарувчи «Ал-Жазира» телеканали: «Халқаро денгиз ҳуқуқи!» дея бонг ура бошлайди. Сўнг содда араб медиаси ва сиёсатчилари чалғиб, ўзаро пуч баҳсларга киришадилар: «Бу табиий бўғозми ёки сунъийми?» Улар халқаро ҳуқуқ мезонлари ва кемалар ҳаракати эркинлигини ҳурмат қилиш ҳақида оғиз кўпиртириб гапирадилар, аммо мусулмонлар ушбу сув йўлларини қандай назорат қилишлари ёки ўтиш учун ҳақ ундиришлари мумкинлиги ҳақида шубҳали саволлар берадилар. Охир-оқибат, улар Босфор бўғозини мисол қилиб келтириб, гўёки Туркия табиий бўғоз бўлишига қарамай, транзит тўловларини оладиган «алоҳида бир истисновий ҳолат» деган сохта ечимни ўйлаб топишади. Бу ерда биз уларнинг қону-қоидаларни ўз хоҳиш-истакларига, кофир давлатлар, қарам режимлар ҳамда такаббур жаҳон қудратларининг манфаатларига мувофиқ қандай мослаб талқин қилишларини яққол кўрамиз.

Агар вазият шундай экан, Дональд Трамп Ҳурмуз бўғозини назорат қилиш ва уни «ҳимоялаш» баҳонасида у ердан ўтувчи кемалардан тўловлар ундириш бўйича ўз ёвуз режаларини эълон қилганда, ўша машҳур «халқаро ҳуқуқ» асослари қаерда қолди? Нега уларнинг бу даъволари Трампнинг таҳдидлари қаршисида бир зумда кўздан ғойиб бўлади?!

Бу сохта зиёлилар қуруқлик, денгиз ва ҳаво макони устидан суверенитет фақат ушбу ҳудудларни амалда бошқараётган ҳақиқий эгасига тегишли эканлигини англаб етмадилар. Улар атайлаб тилга олмайдиган асл ҳуқуқий қоида — бу Ислом шариати белгилаб берган қоидадир. Ислом Уммати давлатлар билан муносабат ўрнатишда, улар билан тузилган шартномалар мазмунидан ва ҳар

бир мамлакатнинг реал воқелигидан келиб чиқиб — уруш ҳолатидами ёки тинчликми, амалдаги битими борми ёки йўқми — мазкур бўғозлардан хориж кемаларининг ўтишига рухсат бериш ёки тўсқинлик қилиш ҳуқуқига тўла эгадир.

Бу одамлар Ўрта ер денгизи роппа-роса 13 аср давомида Ислом кўли ҳисобланганини наҳотки билишмаса?! Бу мавқе милодий 1820-йилларгача, яъни Мисрнинг хоин ҳукмдори Муҳаммад Али пошо Европа флотлари билан тил бириктириб, Усмонлилар таъминотини тўхтатгунга қадар ҳамда Жазоирда Усмонлилар Ислом флоти вайрон қилингунга қадар давом этган эди.

Денгизлар ва стратегик сув йўлларини бошқариш тизими яна тўлиқ Ислом назоратига қайтмоғи лозим. Бизни мустамлакачиликка асосланган «халқаро ҳуқуқ» баҳоналари, яъни кофир мустамлакачилар томонидан Мусулмон Умматини, унинг бебаҳо ресурсларини ва бутун дунёни ўз панжасида ушлаб туриш учун ўйлаб топилган сохта қонунлари асло қизиқтирмайди. Биз соф шариатда, хусусан, ўлкалар, денгизлар, дарёлар ва давлат мулкига оид фикҳий ҳукмларда баён этилганидек, фақатгина Аллоҳ таолонинг қонунларига содиқмиз.

Умматнинг ўз бирлигини, сиёсий қудратини, бойликларини, денгиз ва бўғозларини қайта қўлга киритиш вақти келди! Бу олий мақсадга эса фақатгина пайғамбарлик минҳожи асосидаги Рошид Халифаликни қайта барпо этиш, мавжуд кўғирчоқ режимларни тубдан йўқ қилиш, Умматни бирлаштириш, кофир мустамлакачиларни мусулмон тупроқларидан қувиб чиқариш ва уларга унутилмас тарихий сабоқни бериб қўйиш орқали эришилади. Бу ҳақ ва ботил ўртасидаги кураш то Қиёматга қадар давом этади. **“Улар: «У қачон бўлур?» дерлар. Айт: «Шоядким, яқинда бўлса!»**

МАСЖИДУЛ АҚСОНИНГ 70 ФОИЗИНИ БОСИБ ОЛИШ РЕЖАСИ ҲАҚИДА КЕСКИН ОГОҲЛАНТИРИШЛАР

Масжидул Ақсодаги тарихий ва ҳуқуқий воқеликни (статус-кво) бутунлай ўзгартиришга қаратилган «исроил»нинг маккорона режалари бўйича Қуддус ва инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ташкилотлари томонидан огоҳлантиришлар кескин кучаймоқда.

Қуддус халқаро маркази раҳбари доктор Ҳасан Хотирнинг маълум қилишича, 1967 йилда Қуддус шаҳри босиб олинганидан буён, ишғол ҳокимияти Масжидул Ақсо устидан тўғридан-тўғри назорат ўрнатиш уринишларини бир зумга ҳам тўхтатмаган. Ҳозирги босқичда эса муқаддас масжидни ўзининг исломий кимлигидан маҳрум этиш ва уни тўлиқ босқинчи давлат тартиб-қоидаларига бўйсунувчи хавфсизлик масканига айлантиришга қаратилган «янада хавфлироқ палла»га ўтиш жараёни кузатилмоқда.

Доктор Хотирнинг тушунтиришича, бугунги кундаги энг машъум режалардан бири — Масжидул Ақсонинг шарқий қисмини, хусусан, «Боб ар-Раҳма» намозгоҳи ва унинг атрофидаги ҳовлиларни нишонга олишдир. Ушбу стратегик ҳудудни аста-секин ишғол кучлари томонидан назорат қилинадиган ёпиқ зонага айлантириш ва уни масжиднинг қолган қисмидан бутунлай ажратиб қўйиш кўзда тутилмоқда.

Муқаддас масканни фазовий ва вақт жиҳатидан бўлиб юбориш режалари контекстида Ҳасан Хотир 2023 йилда «Ликуд» партияси аъзоси Амит Ҳалеви томонидан тақдим этилган лойиҳага эътибор қаратди. Ушбу таклифда Масжидул Ақсонинг катта қисми устидан «исроил» назоратини ўрнатиш режалаштирилган.

Мазкур лойиҳага кўра, «исроил» назорати «Қуббатул Сахро» (Қоя гумбази) масжидини, марказий ҳовлиларни ҳамда «Боб ал-Асбот»дан «Боб ал-Ғавонима»гача чўзилган шимолий ҳудудларни ўз ичига олиши керак. Бунинг оқибатида, мусулмонларнинг масжиддаги борлиги фақатгина жанубий томонда жойлашган «Ал-Қибли» масжиди билан чеклаб қўйилади.

Доктор Хотир ушбу режанинг амалга оширилиши Масжидул Ақсонинг жами 144 дунумлик (14,4 гектар) умумий майдонининг қарийб 70 фоизи босқинчи кучлар қўлига ўтишини англатишини таъкидлади. Бу эса муқаддас масжидни вақтинчалик бўлиш кампанияларини, худди Ал-Халил шаҳридаги Иброҳимий масжидида содир бўлгани каби, доимий ва қайтариб бўлмас фазовий эгаллашга айлантириш мақсадини ифодалайди.

Ушбу тажовузкор ҳаракатлар 1967 йилда Шарқий Қуддус босиб олинганидан кейин бошланган «исроил»нинг узоқ муддатли стратегик режасининг бир қисми сифатида амалга оширилмоқда. Ўша даврдаёқ босқинчи кучлар кейинчалик яҳудий кўчманчиларнинг оммавий босқинлари учун асосий йўлакка айланган Мағоирба (Муғраби) дарвозаси калитларини ўз назоратига олган эди.

Сўнгги йилларда «исроил» армияси Масжидул Ақсодаги тарихий ва ҳуқуқий статус-квога, яъни халқаро миқёсда тан олинган мақомга қарши тизимли курашни янада кучайтирди. Ваҳоланки, ушбу мақомга кўра, муқаддас масжиднинг бутун майдони, унинг деворлари, ҳовлилари ва ички қисми тўлиқ Ислоом Вақфи бошқаруви остидаги мусулмонларнинг мутлақ ва дахлсиз ҳуқуқи ҳисобланади.

Бугунги кунда Тел-Авив масжид кўриқчилари ва Вақф ходимларига нисбатан жисмоний ва маъмурий босим чораларини кескинлаштирди. Мунтазам ҳибсга олишлар, депортация қилиш (ҳайдаш) ҳамда масжид ичидаги зарур таъмирлаш ва техник хизмат кўрсатиш ишларига тўсқинлик қилиш шулар жумласидандир. Бундан кўзланган асосий мақсад — масжиднинг шарқий ҳудудини мусулмон намозхонлардан бутунлай бўшатиш ва экстремистик кайфиятдаги яҳудий кўчманчиларга босқинчи ҳарбийлар ҳимояси остида ўзларининг Талмуд маросимларини бажаришлари учун кенг фазовий майдон яратиб беришдир. Сиёсий кузатувчилар ва экспертларнинг фикрича, ҳозирги кунда амалга оширилаётган режалар шунчаки вақтинчалик хавфсизлик чоралари эмас. Аксинча, улар Масжидул Ақсонинг исломий маданий-тарихий қиёфасини тубдан ўзгартириш ҳамда унинг географик ва маъмурий бирлигини парчалаш орқали янги салбий воқеликни мажбуран жорий этишга қаратилган тизимли «исроил» ёндашувини ифодалайди.